

**002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1173**

9 69

ΠΔΒ

Χωραγός. (Α.Μ.)

ΧΩΡΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

Σ 69 ΠΔΒ
Χωραφα (Α.Ν.)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀριθ. ἐγκριτ. ἀποφάσεως 51231, 51232
20-8-34

Ἀντίτυπα 5.000

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
Βιβλιοπωλείον Ἑστίας
Ἀριθ. εἰσαγ. 7088 τοῦ ἔτους 1934

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ".
ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46α

1934
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
ΕΛΕ
ΕΤΡΑ
1173

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπω-
λείου τῆς «Ἐστίας».

[Faint handwritten text, possibly a signature or date]

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Με την άλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατελύθη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐξολοθρεύθη. Τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς δουλείας ὄχι μόνον διετηρήθη, ἀλλὰ καὶ ἠυξήθη περισσότερον. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καὶ θὰ ἐκδιώξῃ τοὺς κατακτητὰς ἀπὸ τὴν χώραν τῶν πατέρων του.

1. Σχέσεις τοῦ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν κατακτητῶν Τούρκων.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτος θρησκευτικόν. Εἰς αὐτό, σύμφωνα μὲ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν, πολῖται εἶναι μόνον οἱ πιστοὶ (μουσουλμάνοι), μόνος ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Σουλτάνος, ὡς διάδοχος τοῦ προφήτου (χαλίφης), καὶ μόνος νόμος εἶναι τὸ ἱερὸν βιβλίον (κοράνιον). Ἐτοιμὸς ὅσοι δὲν εἶναι μουσουλμάνοι δὲν

ἠμποροῦν νὰ ζήσουν εἰς αὐτό. Ἡ πρέπει νὰ γίνουιν μουσουλμάνοι ἢ νὰ ἐξολοθρευθοῦν.

Ἐξαίρεσις γίνεται μόνον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, διότι πιστεύουν εἰς τὸν ἴδιον Θεόν, μόνον ποὺ δὲν παραδέχονται ὡς προφήτην τὸν Μωάμεθ. Εἰς αὐτοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ ἰδιαίτερον θρησκευτικὸν κράτος μὲ τὸν θρησκευτικὸν τῶν ἀρχηγῶν ἐπὶ κεφαλῆς. Συγχρόνως δὲ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξαγοράζουσι τὴν ζωὴν τῶν μὲ ἓνα κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι).

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅταν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους, ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον κράτος ὑπόδουλον εἰς τὸ τουρκικόν, μὲ ἀνεγνωρισμένον ἀρχηγόν του τὸν Πατριάρχην.

2. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Δυστυχῶς τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεώς των οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξηγόραζαν μόνον μὲ τὸ χαράτσι. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι ὡς ὑπόδουλοι (ῥαγιαδες) νὰ ὑποφέρουν τόσους ἐξευτελισμοὺς καὶ ταπεινώσεις εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τόσας καταπιέσεις, ὥστε ὁ βίος των κατανοῦσεν ἀνυπόφορος.

Πρῶτον οἱ Τούρκοι ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοὺς τὰ περισσότερα καὶ καλύτερα κτήματά των. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα μὲν ἐπῆρεν ὁ Σουλτᾶνος, ἄλλα ἐδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς, καὶ ἄλλα εἰς ἐκκλησίας μωαμεθανικὰς (βακούφια). Ἄλλα καὶ εἰς τὰ ὀλίγα καὶ χειρότερα κτήματα, ποὺ ἀφῆκαν εἰς τοὺς χριστιανοὺς, οὗτοι δὲν ἐθνεοροῦντο κύριοι, ἀλλὰ ὡς καλλιεργηταί,

καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ $\frac{1}{6}$ τοῦ εἰσοδήματός των.

Ἔπειτα οἱ Χριστιανοὶ δικαιοσύνην δὲν εὔρισκαν. Ὅταν ἠδικοῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Τοῦρκοι δικασταὶ (καδηδес) ἔδιδαν πάντοτε τὸ δίκαιον εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἔξω ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας των τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ νὰ καλοῦν τὸν λαὸν εἰς αὐτὰς μὲ κωδωνοκρουσίας. Δὲν ἠμποροῦσαν νὰ φοροῦν τὴν ἰδίαν ἐνδυμασίαν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνουν κάθε ἀγγαρείαν τὴν ὁποίαν ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι. Ἐν γένει δὲ ἡ τιμὴ των, ἡ ζωὴ των καὶ ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἡ μεγαλυτέρα ὁμως συμφορὰ των ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, δηλ. τὸ παιδομάζωμα. Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ Γενίτσαροι, κατὰ κανόνα ἀπετελεῖτο ἀπὸ χριστιανόπαιδας. Κατ' ἔτος στρατολόγοι περιερχόμενοι ὅλας τὰς κατακτηθείσας ἑλληνικὰς χώρας ἤρπαζαν ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖας των τὰ εὐρωστώτερα καὶ ὀφθαλματώτερα τέκνα των καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ τὰ ἐξισλάμιζαν, τὰ ἀνέτρεφαν εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ τὰ κατέτασσαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν. Τὸ κακὸν αὐτό, ὅπως ἐμάθαμεν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἤρχισε, πρὶν νὰ κυριεύσουν οἱ Τοῦρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἔπειτα ὁμως ἀπὸ τὴν ἄλωσιν ἐγένετο συχνότερα. Οἱ Γενίτσαροι αὐτοὶ ἐγένοντο φανατικοὶ στρατιῶται Μωαμεθανοί. Δὲν εἶχον οὔτε γονεῖς, οὔτε οἰκογένειαν, διότι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος. Ἐπομένως κατοικίαν των εἶχαν τὸν στρατῶνα, οἰκογένειαν τὸ τάγμα, καὶ πατέρα τὸν Σουλτάνον. Πρῶτον πάντων ἀπὸ τῶν γεγονότων ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἤρπαζαν μόνον ὅσους παῖδας ἐχρειάζοντο διὰ τὸ τάγμα, ἀλλὰ πολὺ περισσοτέρους. Αὐτούς, ποὺ ἐπερίσσευαν, τοὺς ἐπωλοῦσαν ὡς δούλους. Ὑπολογίζουν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τὸ 1638, ὁπότε κατηργήθη τὸ παιδομάζωμα, ἤρπασαν περισσό-τερον ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριον χριστιανοπαίδων.

Ἔνεκα τοῦ παιδομαζώματος οἱ ῥαγιαδες, ὅταν ἔβλεπαν τὰ τέκνα των νὰ γίνονται εὐρωσता καὶ ὠραῖα δὲν ἐκαμάρωναν. Διαρκῶς εἶχαν τὸν φόβον, μήπως ἀρπάσουν αὐτὰ οἱ στρατολόγοι διὰ νὰ τὰ κάμουν Γενί-τσιρούς. Πολλαὶ μητέρες μάλιστα ἔσφαζαν τὰ τέκνα των διὰ νὰ μὴ γίνουν Γενίτσαροι καὶ σφάζουν ἐκεῖνα τοὺς χριστιανούς.

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις καὶ τοὺς ἔξευ-τελισμοὺς αὐτοὺς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, καὶ ἰδίως οἱ προὔχοντες καὶ οἱ λόγιοι, ἔφευγαν εἰς ξένα μέρη. Μερικοί, ὅσοι δὲν εἶχαν ἰσχυρὸν τὸ θρησκευτικὸν αἰ-σθημα, ἀλλαξοπίστησαν. Καὶ ἀπ' αὐτοὺς δέ, οἱ ὅποιοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν χώραν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ ὑπέφεραν πολλὰς στερήσεις, ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι. Οἱ ὑπόλοιποι, οἱ ὅποιοι ἔμειναν ῥα-γιαδες, ἔχασαν κάθε διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν.

Ἔνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἡ χώρα ἠρημώθη, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ εὐφο-ρώτερα τῆς μέρη ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ Ἑλληνι-σμός φοβερὰ ἔδεκατίσθη.

Παρ' ὅλον ὅμως τὸν δεκαεισμὸν καὶ τὰ δεινοπαθή-ματά των, οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τὸν ἐθνισμὸν των καὶ ἐπὶ τέλος ἀπετίναξαν τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς κατωρθώθη τοῦτο, πρέπει νὰ ἴδω-

μεν ποία ἦτο ἡ ὀργάνωσις τοῦ Ἔθνους κατὰ τοὺς χρό-
νους τῆς τουρκοκρατίας.

3. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἶχε διοικήσιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ κράτους, καὶ ὁ κλῆρος αὐτῆς εἶχε μερικὰ προνόμια. Αὐτὴ ἡ διοικητικὴ αὐτονομία καὶ τὰ προνόμια διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐπ' αὐτῆς μάλιστα τὰ προνόμια αὐτὰ ηὔξήθησαν, διότι, ὅπως εἶπαμεν, ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἀνεγνώριζεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερον κράτος ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους.

Εὐθὺς λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ Μωάμεθ διέταξε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐκλέξουν Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. Ὁ Σουλτᾶνος ἐπροτίμησε τὸν Σχολάριον, διότι αὐτὸς ἀνέκαθεν ἦτο ἀντίθετος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Δυτικὴν. Εἶχε δὲ ὁ Σουλτᾶνος μεγάλον συμφέρον νὰ διατηρῆται ἄσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας διὰ νὰ μὴ ἐπεμβῆ ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτᾶνου ἐξετελέσθη. Συνηθροίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς τῶν πέριξ μερῶν, ὅσοι ἱερεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν διασωθῆ, καὶ ὁ λαὸς καὶ ἐξέλεξαν Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Γεννάδιος. Ἐπειτα ὁ Σουλτᾶνος τὸν ἐκάλεσεν εἰς γεῦμα εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐκεῖ τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὰς τιμὰς καὶ ἐπέσχετο εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια, καὶ

τοῦ ἐπρόσφερε μίαν πατερίτσαν χρυσῆν, ὅπως ἔκαμναν καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἀυτοκράτορες εἰς κάθε ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου.

Τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν Πατριάρχην, ἦσαν πολλά. Τὰ κυριώτερα ἦσαν τὰ ἐξῆς :

α') Ἀνεγνωρίζετο ὁ Πατριάρχης ὡς ἀνώτατος ἄρχων καὶ κύριος ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Μοναστηρίων μὲ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ καὶ νὰ παύῃ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους. Ἐπίσης ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνώτατος δικαστὴς τοῦ κλήρου καὶ ὄλων τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἀναμεταξύ των ὑποθέσεις.

β') Ἐδίδετο εἰς τὸν Πατριάρχην τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ διατηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας.

γ') Τὰ κτήματα, τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸ κράτος κανένα φόρον.

Μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ ὁ Πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικός. Ἡ δὲ ἐξουσία του ἐπεκτείνεται ὄχι μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ εἰς ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους : Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους, καὶ Ἀρμενίους.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ προνόμια αὐτὰ τῆς Ἐκκλησίας πολλάκις παρεβιάζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς π. χ. ἀφηρέθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην ὁ ναὸς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων καὶ ἔγινε τζαμίον. Ἐπειτα τὸ Πατριαρχεῖον ἐπεριπλανήθη εἰς διαφόρους ἄλλους ναοὺς, οἱ ὁποῖοι κάθε φορὰν ἀφαιροῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ἓνα εὐτελῆ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν συνο-

νοικίαν τοῦ Φαναρίου, καὶ ἐκεῖ μένει μέχρι σήμερον.

Μὲ ὅλας ὁμως τὰς παραβιάσεις τῶν προνομίων ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος. Ἐπὶ κεφαλῆς ὅλου τοῦ ἔθνους ἦτο ὁ Πατριαρχης, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸν Ἑλληνα Αὐτοκράτορα. Αὐτὸς μὲ μίαν σύνοδον ἀπὸ Ἀρχιερεῖς διηύθυνεν ὅλον τὸ δουλωμένον γένος. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ ἱεράρχαι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐθνεορῶντο ὡς ἔθναρχαι. Ἀπ' αὐτοὺς πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς. Ὅλοι αὐτοὶ ἐπαγρουνοῦν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, προστατεύουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς γλώσσης του, καὶ κρατοῦν ἄβυστον τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

4. Οἱ Φαναριῶται.

Ἀφ' οὗ τὸ Πατριαρχεῖον ἔγινεν ὄχι μόνον τὸ θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ ὑποδούλου Ἑθνους, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ αὐτὸ ὅλοι οἱ προὔχοντες καὶ οἱ λόγιοι αὐτοῦ. Κατῴκησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν συνοικίαν Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον, ὅπου ἐπὶ τέλους εἶχεν ἐγκατασταθῆ τὸ Πατριαρχεῖον. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν Φαναριῶται. Αὐτοὶ μαζὶ μὲ τοὺς κληρικοὺς διηύθυναν τὰς υποθέσεις τοῦ ἔθνους καὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἀριστοκρατίαν αὐτοῦ. Αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν καὶ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκπαίδευσίν τοῦ Ἑλλήνου ἔκλειπεν καὶ ἐπεχειροῦτο

αὐτοὺς ἀπλῶς ὡς γραμματικούς, διότι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀγράμματοι. Ἀλλὰ αἱ θέσεις αὐταὶ δὲν εἶχαν μεγάλην σημασίαν. Κατόπιν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ νὰ ἔλθουν εἰς διαφόρους σχέσεις μὲ τοὺς Εὐρωπαίους (17ος αἰών), ἔλαβαν ἀνάγκην διερμηνέων, οἱ ὁποῖοι νὰ γνωρίζουν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ Φαναριῶται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, διότι εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναζῆ ἡ παιδεία τοῦ Ἔθνους. Ἐκτὸς τούτου ἐγνωρίζον καλῶς τὰς ξένας γλώσσας. Αὐτοὺς λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι τώρα ἐλάμβαναν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς διερμηνεῖς.

Αἱ θέσεις αὐταὶ εἶχαν μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς αὐτοὺς τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους. Πολλάκις δὲ ἔστελλαν αὐτοὺς ὡς πρέσβεις διὰ νὰ συνομολογοῦν συνθήκας. Ὀνομάζονται δὲ οὗτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ἢ ἔξ ἀπορρήτων. Τοιοῦτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ὑπῆρξαν ὁ Παναγιώτης Νικούσιος, οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζαι, οἱ Ῥάλληδες, οἱ Ἀργυρόπουλοι καὶ ἄλλοι. Οὗτοι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιροῆς, πὺ εἶχαν εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπερήσπισαν πολλάκις τὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Γένους.

Καὶ μὲ ἄλλον ὅμως τρόπον οἱ Φαναριῶται ἔγιναν ὠφέλιμοι εἰς τὸ ἔθνος Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία (ἡ σημερινὴ Ρουμανία) μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἐντοπίους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους διώριζεν ὁ Σουλτᾶνος. Ἐπειδὴ ὅμως συχνὰ ἐγίνοντο ἐλασαστάσεις εἰς τὰ μέρη αὐτά, οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἤρχισαν νὰ στέλλουν ὡς ἡγεμόνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς Ἕλληνας Φαναριώτας ἕως ἐπιλοκήτισαν

μεγάλοι διερμηνεῖς. Οἱ Φαναριῶται αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν, συνοδευόμενοι ἀπὸ πολλοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδαν διάφορα ἀξιώματα. Ἐκτὸς τούτου εἶχαν σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας. Καὶ ἐν γένει ὅλη ἡ ὑπηρεσία των ἦτο ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν αὐλήν των ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ἐπειτα ἴδρυσαν ἐκεῖ πολλὰ σχολεῖα ἑλληνικά, πολλοὶ Ἑλληνας ἤρχοντο ἐκεῖ χάριν ἐκπαιδεύσεως. Τέλος, ἔνεκα τῆς προστασίας τὴν ὁποίαν ἀπελάμβαναν, συνέρρεαν ἐκεῖ καὶ πολλοὶ Ἑλληνας ἔμποροι. Ὅστε αἱ ἡγεμονίαι αὐταὶ κατήντησαν κέντρα ἑλληνικά.

Οἱ Φαναριῶται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας ἐπροστάτευσαν τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ δὲ μέγαρα αὐτῶν συνεζητεῖτο πολλάκις ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἔθνους καὶ ἐγεννήθη ἡ μεγάλη ἰδέα.

5. Αἱ κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ συνετέλεσεν ἐπίσης καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινοτήτων. Αὐτὸς εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὰ αὐτόνομα πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν καὶ ἐπὶ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δηλ. κάθε πόλις εἶχε τοὺς ἄρχοντάς της, οἱ ὁποῖοι διηύθυναν τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς. Οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ διετηρήθησαν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐπομένως καὶ ἐπ' αὐτῆς κάθε πόλις καὶ κάθε χωρίον εἶχε τοὺς ἄρχοντάς της. Ὁ ἄρχων τοῦ χωρίου ἐκτελοῦσε τὰ ἐσωτερικὰ πολιτικὰ ἔργα. Οἱ

ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάζοντο δημογέροντες ἢ προεστοὶ τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσηδες. Αὐτοὶ διοικοῦσαν τὰς κοινότητας, ἐδίκαζαν τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, ὥριζαν τοὺς φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων καὶ εἰσέπραττον αὐτούς. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ προστάται καὶ οἱ σύμβουλοι κάθε καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Ἐφρόντιζαν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων. Τέλος ἔστελλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν πρωτεύουσαν κάθε ἐπαρχίας διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς σύμβουλοι τοῦ διοικητοῦ.

Ἄλλὰ αἱ ἐπεμβάσεις καὶ αἱ αὐθαιρεσίαι τῶν Τούρκων δὲν ἔλειπαν. Δι' αὐτὸ καὶ περισσότερο προώδευσαν αἱ ὄρειναι κοινότητες καὶ αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, ὅπου ἢ δὲν ὑπῆρχαν καθόλου, ἢ ὑπῆρχαν ὀλίγοι Τούρκοι. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ κοινότητες τῆς Ὑδρας, τῶν Σπεισῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὀνομαζόμεναι μαδεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἠπείρου, τὰ 24 χωρία τοῦ Βόλου, ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ κοινότης Κυδωνιῶν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἄλλαι. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνας ὅμως, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχαν Τούρκοι, ἤκμασαν πολλά, ὅπως αἱ κοινότητες τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς Χίου, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ κοινότητες συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ, διότι μὲ αὐτάς, ὅπως καὶ μὲ τὴν θρησκείαν, οἱ Ἕλληνες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνενωμένοι ἀναμεταξύ των. Ἐπομένως διατηροῦσαν τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαίτερου ἔθνισμοῦ καὶ εἶχαν διαρκῶς τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως.

6. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μανιάται, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶται.— Ἐκτὸς τῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι προώδευσαν ὡς ὑπόδουλοι, ὑπῆρχαν καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Μάνη, τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης καὶ τὸ Σοῦλι τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη των οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἦσαν ἀκαταγώνιστοι. Ἐπομένως οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἀφήσουν ἡσύχους καὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν ἓνα μικρὸν φόρον ὡς σημεῖον, ὅτι ἀναγνωρίζουν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Αἱ κοινότητες αὐταὶ ἐχρησίμευαν ὡς καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων καὶ ἐπρόσφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματωλοί.— Μετὰ τὴν κατὰ κτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφεραν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, κατέφευγαν εἰς τὰ βουνά. Ἐκεῖ ἐσχημάτιζαν στρατόπεδα (λημέρια), καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐξεκινοῦσαν καὶ ἔκαμναν ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ τοὺς ἐλήστευαν. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν κλέφτες.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Δι' αὐτὸ ἠναγκάζετο νὰ προσλαμβάνῃ μερικoὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἄλλων. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν ἀρματωλοὶ καὶ τὰ διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φυλάττουν, ἀρματωλίκια. Ὁ ἀρχηγὸς κάθε ἀρματωλικίου ἐλέγετο καπετᾶνος καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ παλαιοῦ ἔθους ἠτοίμασαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἄλλὰ οἱ ἄρματωλοὶ αὐτοὶ δὲν ἔμεναν πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐσυμπαθοῦσαν τοὺς κλέφτες καὶ συχνὰ ἐνώνοντο μὲ αὐτοὺς διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους. Φυσικὰ τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς ἔπαυε καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οἱ ἄρματωλοὶ λοιπὸν ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες καὶ ἄλλοι κλέφτες ἐγίνοντο ἄρματωλοί. Τόσον δὲ συχνὰ ἐγίνετο ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆς ὥστε τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἄρματωλὸς κατήντησε νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν.

Οἱ κλέφτες ἔμεναν εἰς τὰ βουνά. Ἐξοῦσαν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ληστείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων, ἤρπαζαν τὰ ποίμνιά των ἢ συνελάμβαναν μπέηδες καὶ ἀγάδες, τοὺς ὁποίους ἀπελευθέρωναν μὲ μεγάλα λύτρα. Τὰ ὄπλα δὲν τὰ ἄφιναν οὐδὲ μίαν στιγμὴν. Ὅσάκις δὲν ἐπολεμοῦσαν, κατεγίνοντο εἰς διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὴν σκοποβολὴν, εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ῥίψιμον τοῦ δίσκου.

Ἦσαν δὲ ὑπομονητικοὶ καὶ εἰς τὴν πείναν καὶ εἰς τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ βασανιστήρια, πὺ ἐπέβαλλαν εἰς αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι, ὅταν τοὺς συνελάμβαναν. Τὰ ὑπέφεραν ὅλα χωρὶς νὰ βγάλουν στεναγμόν, μάλιστα καὶ ὑβρίζαν τοὺς βασανιστάς των. Ἐπειδὴ δὲ ἤξευραν τὰ βασανιστήρια, πὺ τοὺς ἐπέβαλλαν οἱ Τοῦρκοι, εἰς τὰ συμπόσιά των ἢ εὐχὴ των ἦτο «καλὸ μολύβι».

Ἐν τούτοις αὐτοὶ δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφόνευαν ὅσους ἠμποροῦσαν Τούρκους. Αὐτὸ ἦτο ἡ ἐπιθυμία των. Ποτὲ ὅμως δὲν τοὺς ἐβασάνιζαν. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα ἐδεικνύοντο εὐγενεῖς καὶ ποτὲ δὲν τὰς ἐκακοποιοῦσαν.

Ἐπίσης οἱ κλέφτες εἶχαν ζωηρὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Εἰς οἵανδήποτε ἀνάγκην καὶ ἂν ἐπείσκειντο, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ποτέ δὲν ἔκλεπταν ἀπὸ ἐκκλησίαν ἢ μοναστήριον, καὶ ποτέ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν.

Τὸν βίον καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν κλεφτῶν ἐξυμνοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Αὐτὰ δέ, ὅπως καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις διὰ τὰ κατορθώματά των ἐνίσχυναν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ κλέφτες δὲ καὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἦσαν τὰ στηρίγματα ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων, ὅσας ἐπὶ 400 ἔτη ἔκαμαν οἱ πατέρες μας, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν κυρίως τὸν περὶ τὸν στρατὸν τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως.

Τὸ **ναυτικόν**. Εἰς τὸ νὰ ἠμπορέσουν οἱ Ἕλληνες νὰ ἀντιπαραταχθοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν συνετέλεσε καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀκμὴ αὕτη προῆλθε καὶ ἐκ τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὅποια εἶπαμεν ὅτι ἤκμασαν αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, κυρίως ὁμως ἐκ τοῦ ἐξῆς.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐπετράπη εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ταξιδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰνάπαλιν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ταῦτα ἀνήκαν εἰς Ῥώσους ἰδιοκτίητας, εἶχαν ῥωσικὴν σημαίαν. Αὐτὰ λοιπὸν μετέφερον ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου τὰ σιτηρὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐπλούτισαν. Εἰς τὴν Ὀδησσόν, εἰς τὸ Ταϊγάνιον, εἰς τὴν Τεργέστην, εἰς τὴν Ἐνετιάν ἰδρύθησαν πλούσιαι ἑλληνικαὶ κοινότητες. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἤκμασε πολὺ. Κατεσκευάσθησαν τότε πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ὅλαι αἱ ναυτικαὶ κοινότητες, ἰδίως τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, ἡ ἀκμὴ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐκτετατοῦ Ἐκλαδευτικῆς Πολιτικῆς

εἰς τὴν Μεσόγειον πειραταὶ ἐξ Ἀλγερίας ἀπειλοῦσαν τὰ ταξιδεύοντα πλοῖα, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν ὀπλισμένα ὡς πολεμικὰ καὶ οἱ ναῦται ἦσαν ἠσκημένοι εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἡ Ἑλλὰς εὐρέθη νὰ ἔχη πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ὀπλισμένα καὶ ναύτας ἐμπείρους εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον.

7. Ἡ παιδεία τοῦ Ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ὅπως εἶπαμεν προηγουμένως, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅλοι σχεδὸν οἱ λόγιοι ἔφυγαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοῦτο ἔγινεν αἰτία φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐμείνεν αὕτη χωρὶς διδασκάλους. Ἐπομένως τὰ σχολεῖα ὅλα ἐκλείσθησαν καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη ἐστερήθη κάθε ἐκπαιδεύσεως. Ἡ παιδεία τοῦ Ἔθνους περιοριζέτο εἰς ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκαν τοὺς ἑλληνόπαιδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ Μοναστήρια. Πολλάκις μάλιστα καὶ τοῦτο ἐγίνετο κρυφίως τὴν νύκτα ἕνεκα τῆς καταδιώξεως τῶν Τούρκων. Ἐκ τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν τὸ δημοτικὸν ἄσμα «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ κ.λ.π.».

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ πάντων συνετέλεσεν ἡ κοινότης τῆς Ἑνετίας. Ἐκεῖ εἶχαν συρρεύσει εἴτε χάριν ἀσφαλείας, εἴτε δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς πάρα πολλοὶ Ἕλληνες. Οὗτοι πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἴδρυσιν ἰδικῆς τῶν Ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῶν παιδίων τῶν Ἰδρυσαν λοιπὸν ἐκεῖ σχολεῖον ἑλληνικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ μόνον Ἕλληνες ὁμοφροῦντες ἀπὸ τοῦ Ἰσπτιούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἡ κοινότης αὕτη κατόπιν ἐφρόντισε διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν τότε ἐπικρατοῦσεν ἀμάθεια. Τὴν κοινότητα τῆς Ἑνετίας ἐμιμήθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ κοινότητες τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθησαν ἀρκετὰ σχολεῖα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Λεβάδειαν, εἰς τὴν Πάτμον καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τὰ σχολεῖα δὲ αὐτὰ προήλθαν καὶ ἀρκετοὶ διδάσκαλοι.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ κοινότητες ἐφιλοτιμήθησαν τότε νὰ ἰδρῦσουν σχολεῖα. Ὡσαύτως τὰ Πατριαρχεῖα ἴδρυσαν διάφορα σχολεῖα εἰς τὸν Ἄθωνα καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤκμασεν ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Καὶ ἐν γένει κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὅλαι αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἔχουν τὰ σχολεῖά των.

Ἐδίδαξαν δὲ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ διδάσκαλοι ὀνομαστοί, οἱ ὁποῖοι ὀνομάσθησαν διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Μεταξὺ αὐτῶν περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ δὲν ἐδίδασκαν εἰς τοὺς μαθητὰς τὸν μόνον τὴν ἀρχαίαν σοφίαν καὶ τὰς νέας ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυναν τὴν ἐθνικὴν τὸν συνείδησιν καὶ ἐνέβαλαν εἰς αὐτοὺς ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς κατατάσσεται καὶ ὁ Χῖος Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Οὗτος δὲν ἔκαμε ποτὲ τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ὅλον του τὸν βίον ἐξώδευσεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα σοφά, μὲ τὰ ὁποῖα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ὠδήγησε τὸ Ἔθνος εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα χάριν τῆς ἐλευθερίας του.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἔμπορος ἐκ Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Κατόπιν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ἀμστελόδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ὑποθέσεων. Ἐκεῖ ἄφησε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐφρόντισε νὰ μάθῃ ξένας γλώσσας, ἤκουσε δὲ καὶ τὰ μαθήματα εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον.

Μετὰ 7 ἔτη ἐπέστρεψεν εἰς Σμύρνην, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ζῆ ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Ἐπεισε τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν Ἰατρικὴν. Καὶ ἀφοῦ ὁμοῦς ἔγινεν ἰατρός, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Εἶχαν ἀποθάνει οἱ γονεῖς του. Ἐπροτίμησε λοιπὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους.

Ἐκεῖ κατέγινεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα, ἵνα φανῆ χρήσιμος εἰς τὸ Ἔθνος του. Ἐτύπωσεν ὅλους τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς μὲ προλόγους καὶ σημειώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν τὸ 1833.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ1. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ Ἕλληνες μέχρι τέλους
τοῦ 18ου αἰῶνος.

Οἱ Ἕλληνες εὐθύς, μόλις ἐκυριεύθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἀυτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμένας. Μόνοι τῶν ὅμως ἐννοοῦσαν ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Δι' αὐτό, κάθε φοράν, πὺ ἡ Τουρκία εἶχε πόλεμον μὲ κάποιον Εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἤρπαζαν καὶ αὐτοὶ τὰ ὄπλα καὶ ἐπαναστατοῦσαν διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅλη ἡ Εὐρώπη κατελήφθη ὑπὸ τρόμου. Ὅλοι ἐφοβοῦντο ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν θὰ περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀυτοκρατορίας, ἀλλὰ θὰ ἐζητοῦσαν νὰ ἐξαπλωθοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Εὐρώπης τότε ἦσαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα δὲν διέτρεχαν ἀπ' εὐθείας κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, διότι δὲν ἐγειτόνευαν μὲ αὐτούς. Δι' αὐτό ἡ μὲν Ἀγγλία μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμπορικῶς σχεδὸν μόνον σχέσεις εἶχε μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ τρία ἄλλα κράτη πολὺ ὀλίγον ἤλθαν εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτούς. Ἡ Γαλλία μάλιστα ἐκτὸς μικρῶν διαλειμμάτων πάντοτε ἦτο καὶ σύμμαχος μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐνεκα τούτου καὶ ἐμπορικὰ προνόμια ὑπὲρ

τῶν ὑπηκόων τῆς εἶχε λάβει καὶ προσέτι τὴν προστασίαν τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλλάδος. Μόνον μίαν φορὰν τὸ 1571 ἡ Ἰσπανία συνεμάχησε μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, μὲ τὸν Πάπαν καὶ μὲ τὴν Ἑνετιαν ἑναντίον τῆς Τουρκίας καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν Ναύπακτον

Ἡ Αὐστρία ὁμως, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία, ἔνεκα τῆς γειτονίας τῶν μὲ τοὺς Τούρκους, διέτρεξαν μέγιστον κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.

Μὲ τοὺς Οὐγγρους οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἔλθει εἰς πόλεμον καὶ πρὶν καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν ὁμως αὐτῆς ἤρχισαν μὲ αὐτοὺς συστηματικὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις τῶν πρὸς βορρᾶν. Ἐκαμαν λοιπὸν μὲ αὐτοὺς μακροὺς πολέμους καὶ μετὰ ἓνα αἰῶνα ἐκυρίευσαν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἐκράτησαν περίπου 150 ἔτη. Κατόπιν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις τῶν ἐπρόσβαλαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Αὐστρία τότε ἦτο μεγάλη δύναμις, διότι ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἀνεγνώριζαν ὡς αὐτοκράτορα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Ἀπέκρουσε λοιπὸν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι δύο φορὰς ἔφθασαν μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν. Τὴν δευτέραν φορὰν μάλιστα οἱ Αὐστριακοί, ἀφ' οὔ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Βελιγραδίου καὶ ἀπελευθέρωσαν ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν. Ἐκτοτε ἡ Οὐγγαρία ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον βασίλειον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Αὐστρίαν.

Καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν πολλοὶ πόλεμοι μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Ἀλλὰ ἀποτὸς Πολιτικῆς

πάντοτε ἦτο ἡ ἀφαίρεσις ὑπὸ τῆς Αὐστρίας μέρους τινὸς τῆς Τουρκίας. Οἱ πόλεμοι κατέληξαν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἡ Αὐστρία τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ μέρος τῆς Βοσνίας. Ἡ Αὐστρία τότε ἤρchiσε νὰ στρέφῃ τὰ βλέμματά της εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἡ Ἑνετία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο μεγάλη ναυτικὴ δύναμις. Τὸ κράτος της ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ μὲ τὸ ἰσχυρόν της ναυτικὸν ἦτο κυρία τῆς θαλάσσης καὶ κατεῖχε πολλὰς παραλίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου (Μονεμβασίαν, Κορώνην, Μεθώνην, Πύλον, Ναύπλιον, Ἄργος), ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὴν Ναύπακτον, εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Κροῖαν, προσέτι δὲ τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς Κυκλάδας, τὴν Λῆμνον, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Ἐνεκα τούτου οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν, καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς πολέμους, οἱ ὁποῖοι διήρκεισαν 300 περίπου ἔτη, οἱ Ἕλληνες πάντοτε ἐπαναστατοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἐτάσσοντο μὲ τοὺς Φράγκους. Εἰς κάθε πόλεμον οἱ Φράγκοι, ὅταν ἔκαμαν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, ἐγκατέλειπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐπομένως οἱ Ἕλληνες ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ πολλὰς καταστροφάς. Ἀλλὰ καὶ δὲν παρεπονοῦντο. Ὅταν πάλιν ἤρχιζε νέος πόλεμος, δὲν ἐδίσταζαν νὰ λαμβάνωσιν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων. Αὐτοὶ ἤθελαν νὰ πολεμοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Εἰς κάθε λοιπὸν εὐκαιρίαν ἐπαναστατοῦσαν καὶ ἀδιαφοροῦσαν διὰ τὰ ἀποτελέσματα.

2. Οἱ Ρῶσοι καὶ αἱ πρῶται ἐνέργειαι αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἑλλάς τὰς ἐλπίδας της εἶχεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τότε ὁμως παρουσιάσθη ἄλλος βοηθὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ Ρωσία. Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας τότε εἶχε γίνει ὁ μέγας Πέτρος. Οὗτος ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Ἀνατολήν, καὶ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ καταλύσῃ τὴν τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, χρησιμοποιοῦν ὡς ἔσωτερικὸν περισπασμὸν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ πρῶτον ἤρχισε πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ νὰ καταλάβῃ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἐκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἐπαναστατήσουν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευσαν ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχαν κατορθώσει μὲ τοὺς Φράγκους, θὰ τὸ ἐπιτύχουν μὲ τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν ἰδίαν θρησκείαν μὲ αὐτούς.

Ἔνεκα τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε νὰ γεννᾶται μεγάλος ἐνθουσιασμὸς διὰ τὴν Ρωσίαν. Παρὰ πολλοὶ δὲ Ἕλληνες μετέβησαν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ στόλον. Ἀλλὰ ἐπανάστασις τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐπρόφθασε νὰ γίνῃ, διότι ὁ Μέγας Πέτρος ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἔκαμεν εἰρήνην.

3. Ἐπανάστασις τοῦ 1770.

Τὰ σχέδια τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνα. Αὐτὴ τὸ 1766 ἔστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἀδελφικὸν Πόλιτσα, ὁ

ὁποῖος ὑπηρετοῦσεν ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν, τὸν Γεώργιον Παπάζογλου, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων δι' ἐπανάστασιν. Ὁ Παπάζογλους ἦτο νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Ἥπειρον, ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παντοῦ, ὅπου ἦρχετο, συνεννοεῖτο μὲ πρῶχοντας, ἐπισκόπους, ὄπλαρχηγούς, καὶ ὅλοι μὲ ἐνθουσιασμόν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις του.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ 1768 ἤρχισεν ὁ πόλεμος Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἄλλο ἔτος δὲ ρωσικὸς στόλος ἐκ 15 πλοίων μὲ ἀρχηγούς τὸν Θεόδωρον καὶ Ἀλέξιον Ὁρλώφ πλέει ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες σηκώνουν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ ἡ ρωσικὴ βοήθεια ἦτο μικρὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο καλὰ ὀργανωμένη. Ὁ σουλτᾶνος ἔστειλε 15 χιλιάδες Ἀλβανούς εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ ρωσικὸς στόλος ἐγκατέλειψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των καὶ ἔφυγεν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ρωσικὸς στόλος κατόπιν (Ἰούνιος 1770) κατέστρεψε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Τσεσμεν τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Χίου. Εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι οἱ Ρῶσοι εἰς τὴν συνθήκην, πὺρ ἔκαμαν κατόπιν μὲ τοὺς Τούρκους, ἔθεσαν ὅρον νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ὠφέλησαν καθόλου τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τούρκοι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἕλληνας, ἔκαμαν παντοῦ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Σμύρνην μεγάλας σφαγὰς.

Ἰδίως ὁμως ἔκαμαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἀλβανοί. Ἡ χώρα ἐρημώθη. Ἐκ

κατοίκων ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι αἰχμαλωτίσθη-
 ἄλλοι ἔφυγαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, καὶ ἄλλοι κατέ-
 γαν εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ σπήλαια. Εἰς τὸ τέλος οἱ
 Ἄλβανοὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται
 καὶ ἐναντίον αὐτῶν τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος τοὺς
 διέταξε νὰ φύγουν, ἀλλ' αὐτοὶ ἠρνήθησαν. Τότε παρήγ-
 γειλεν εἰς τὸν ναύαρχον Χασὰν νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ. Οὗτος
 δὲ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν τοὺς ἐνίκησε, καὶ ἄλ-
 λους μὲν ἔσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐξεδιώξεν ἐκ τῆς Πελοπον-
 νήσου. Κατόπιν ὁμοῦς ὁ Χασὰν ἐπετέθη καὶ ἐναντίον
 τῶν κλεφτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν νὰ προσκυνήσουν, καὶ
 τοὺς κατέστρεψεν.

4. Ἀγῶνες Λάμπρου Κατσώνη.

Μὲ ὅλας τὰς συμφορὰς τὰς ὁποίας ἔπαθαν οἱ Ἑλ-
 ληνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, δὲν ἐμνησικακή-
 σαν κατὰ τῶν Ρώσων, διότι τοὺς ἐγκατέλειψαν. Μετ'
 ὀλίγα ἔτη (1788), ὅταν πάλιν οἱ Ρῶσοι ἤρχισαν νέον
 πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐπα-
 νεστάτησαν. Κατὰ τὴν νέαν αὐτὴν ἐπανάστασιν πολὺ
 σπουδαῖοι εἶναι οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες ἐνὸς νέου
 ἥρωος, τοῦ Λάμπρου Κατσώνη.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη εἰς τὴν Λεβιάδειαν
 τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν ἔλαβε μέ-
 ρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς
 τὴν Ρωσίαν καὶ κατετάχθη εἰς τὸν ρωσικὸν στρατόν,
 εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε τὸ βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Ὅταν
 λοιπὸν τὸ 1778 ἤρχισεν ὁ νέος ρωσοτουρκικὸς πόλεμος,
 ὁ Λάμπρος ἦλθεν εἰς τὴν Ταργέστην. Ἐκεῖ παρεκίνησε
 τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ ἠτοίμασαν τρία πλοῖα, καὶ μὲ
 αὐτὰ ἔπλευσε πρὸς τὸ Αἶγαῖον. Ἐδῶ ἐπετέθη ἐναν-
 τίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐκρούισε 12 πλοῖα.

Ἄφ' οὗ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Λάμπρος ἠΰξησε τὸν στόλον του, ἐκυρίευσε τὸ Καστελλόριζον καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐνίκησε πολλάκις τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐφοβήθη τὴν τόλμην τοῦ Λάμπρου, καὶ ἐπροσπάθησε μὲ ἐλκυστικὰς προτάσεις νὰ τὸν κάμῃ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ ὁ Λάμπρος ἀπέρριψεν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων. Τὸ 1790 μάλιστα παρέλαβεν εἰς τὰ πλοῖά του καὶ τὸν ἀρματωλὸν Ἀνδροῦτσον μὲ 500 παλληκάρια καὶ τότε πλέον ἔγινεν ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Τουρκικὸν πλοῖον δὲν ἐτολμοῦσε νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Εἰκ. 1. Λάμπρος Κατσώνης.

Ἀλλὰ τότε ἔπαθε μίαν μεγάλην συμφορὰν. Μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας συνητήθη μὲ μέγαν τουρκικὸν στόλον ἐκ 30 πλοίων, ἐν ᾧ αὐτὸς δὲν εἶχε μαζὶ του, παρὰ μόνον ἐπτὰ. Ἐν τούτοις ὁ Λάμπρος δὲν ἐδίστασεν, ἀλλὰ συηψε μὲ αὐτὸν ναυμαχίαν. Ἡ πάλι ἦτο ἄνισος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἠγωνίσθησαν γενναίως καὶ ἔκαμαν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγάλην καταστροφὴν. 3 χιλιάδες ἔφονεύθησαν. Ἀλλὰ ὁ Λάμπρος ἔπαθε πανωλεθρίαν, διότι ἔχασε 5 πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲ αὐτὴν ἀναφέρεται τὸ δημῶδες δίστιχον :

Σὰν σ' ἀρέσει Μπάριπα Λάμπρο
ξαναπέρασ' ἀπ' τὴν Ἄντρο.

Ἄλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του ἀπὸ τὴν συμφορὰν αὐτὴν. Ἦρχισε νὰ ἀγαθισογανῶν τὸν στό-

Εἰκ. 2. Ὁ Ἀνδροῦτσος.

λον του. Τότε ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίναν νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον, διότι ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸς ὅμως ἀπήντησεν. «Ἄν ἡ Αἰκατερίνα συνωμολόγησέ τὴν εἰρήνην, ὁ Λάμπρος δὲν ὑπέγραψεν ἀκόμη τὴν ἰδικήν του». Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα.

Κατέλαβε μὲ τὸν Ἀνδροῦτσον τὸ Ταίναρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμεν ἐπιδρομὰς κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους, βλέπων, ὅτι ἡ ἐπανάστασις χωρὶς ξένην βοήθειαν δὲν ἤμποροῦσε νὰ διατηρηθῇ, ἔφυγε διὰ πλοίου εἰς τὴν

Ἰθάκην, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου μετὰ ὀλίγα ἔτη ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀνδροῦτσος μὲ τοὺς κλέφτας του διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καταδιωκόμενος ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἐπτανήσον. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τὸν ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου καὶ ἀπέθανε ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ βασανιστήρια.

5. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπι-
ἠρροποίηθη ἀπὸ τὸν ἰστορικοῦ Κωνσταντῆ

κρατοῦσε τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὅλην τὴν γῆν κατέχουν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνεξάρτητοι, καὶ δὲν ὑπακούουν οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα των. Ὁ λαὸς εἶναι δοῦλος καὶ ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς τῶν κυριῶν του.

Ἀπὸ τὸν 16ον αἰῶνα ὅμως μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος οἱ ἱππῶται εὐγενεῖς ἔχασαν τὴν δύνάμιν των, διότι ἐφευρέθησαν τὰ πυροβόλα, καὶ ἐδημιουργήθησαν τακτικὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν δὲ τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ μὲ τὰς ἀνακαλύψεις, πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπλούτισαν, διότι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐδημιουργήθη λοιπὸν μία μεσαία τάξις τῆς κοινωνίας πλουσιωτέρα ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, ἡ λεγομένη ἀστική. Ἡ ἀστικὴ αὕτη τάξις συνενώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐσύντριψεν τὴν δύνάμιν τῶν εὐγενῶν.

Ἀπὸ τότε ηὔξησεν ἡ δύναμις τῶν βασιλέων καὶ ἐπεκράτησε παντοῦ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς τώρα διὰ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντα καὶ τὰ προνόμιά των, συνεφιλιώθησαν μὲ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρεταὶ αὐτῶν. Ὁ γεωργικὸς λαὸς ἔμεινεν εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο καὶ πρὶν. Οἱ πολλοὶ ἀστοὶ ἐπίσης δὲν ἀπέκτησαν δικαιώματα. Αὐτοὶ καὶ οἱ γεωργοὶ ἐβάσταζαν ὅλα τὰ βάρη καὶ ἐπλήρωναν τοὺς φόρους. Ὅλα τὰ ἀξιώματα καὶ προνόμια εἶχαν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησεν ἕως τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀστικὴ τάξις, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν ἀπέκτησε μεγάλην δύνάμιν, συνενώθη μὲ τὴν ἐργατικὴν καὶ μὲ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν καὶ ἔκαμεν ἐπαναστάσεις εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἐναντίον τῶν βασιλέων, τῶν εὐγενῶν καὶ

τοῦ κλήρου. Ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας αὐτὰς ἦτο ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις κατήργησε τὰ προνόμια τῶν [εὐγενῶν, ἐψήφισε τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν εἰς τοὺς ἀγρότας, καὶ καθιέρωσεν ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ κυρίαρχος κάθε χώρας. Ἐπὶ τέλος δὲ κατήργησε καὶ τὴν βασιλείαν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας.

Εἰκ. 3. Ὁ Ναπολέων.

Ἄλλὰ τότε οἱ βασιλεῖς ὅλης τῆς Εὐρώπης, Ἀγγλίας,

Ὀλλανδίας, Πρωσίας, Ἰσπανίας καὶ Αὐστρίας, εἰς τοὺς ὁποίους κατόπιν προσετέθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Τὴν Γαλλίαν ἔσωσεν εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ μέγας Ναπολέων, ὁ ὁποῖος ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων ἐπολέμησεν ἐναντίον ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐνίκησεν εἰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας ὅλους τοὺς στρατοὺς αὐτῆς, διέλυσε τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα αὐτοῦ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, καὶ τέλος ὄχι μόνον ἐμεγάλωσε τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμεν ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ τὸν ὑπακούουν. Ἐπὶ τέλος ὁμως ἐνίκηθη. Ἡ Γαλλία ἐπανῆλθεν εἰς τὰ παλαιὰ της ὅρια καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς αὐτὴν πάλιν ἡ παλαιὰ βασιλεία.

Ἄλλ' ὁμως ὁ βασιλεὺς τοῦ Γαλλικοῦ βασιλείου ἀπέβη ἡττημένος.

ἀπόλυτος μονάρχης. Κατὰ τὰ Ἀγγλικὸν σύστημα ἐγκα-
τεστάθη καὶ μία βουλή ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἐκλε-
γομένη ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, καὶ μία γερου-
σία, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξέλεγεν ὁ βασιλεὺς. Τὸ δὲ σπου-
δαιότερον, διετηρήθησαν αἱ ιδέαι τῆς ἰσότητος καὶ τῆς
ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων, αἱ ὁποῖαι καὶ διεδόθησαν εἰς
ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ
ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ ιδέαι τῆς περὶ
ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἐσυγκίνησαν τοὺς Ἕλληνας,
οἱ ὁποῖοι πάντοτε εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των τὴν ἀπελευθέ-
ρωσίν των ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἰδίως συνέλαβαν πολ-
λὰς ἐλπίδας ὅτι εἰς τοῦτο ἠμποροῦσε νὰ τοὺς βοηθήσῃ
καὶ ὁ Ναπολέον, ὅταν οὗτος κατέλυσε (1797) τὸ κρά-
τος τῆς Ἑνετίας. Τότε τὰς μὲν ἄλλας χώρας τῆς Ἑνε-
τίας ἔλαβεν ἡ Αὐστρία, τὰς δὲ Ἰονίους νήσους ἐκρά-
τησεν ἡ Γαλλία.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἐπτανήσου ὑπεδέχθησαν τοὺς
Γάλλους ὡς ἐλευθερωτάς. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπε-
κράτησεν ἡ ἰδέα, ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ναπολέον-
τος θὰ ἀναστηθῇ καὶ πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.
Εἰς τὴν ἐξέγερσιν αὐτὴν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος συ-
νετέλεσε τότε καὶ ἡ ἐμφάνισις καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος
τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως
Ρήγα Φεραίου.

6. Ρήγας Φεραῖος.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστῖνον
τῆς Θεσσαλίας. Λέγεται δὲ Φεραῖος, διότι πλησίον εἰς
τὸ Βελεστῖνον ἦτο ἡ ἀρχαία πόλις Φεραί. Τὰ πρῶτα
γράμματα ἔμαθεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, τὰ
ὁποῖα τότε ἤγοντο. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκείνον ἐκράτησε τὸν

διδάσκαλον, καὶ τὸ 1780 ἐπῆγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐδῶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, ἰδίως δὲ ἔμαθε ξένας γλώσσας. Τὸ 1790 δὲ ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους.

Τότε ἐξεράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὐτὴ ἐξήγειρε τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Ρήγα, ὁ ὁποῖος διαρκῶς εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῆ διὰ νὰ κινήσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν. ἤρχισε λοιπὸν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μὲ πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους, ἀρματολούς, ἐπισκόπους, καὶ ἄλλους προύχοντας τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως κατέγινεν εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος, διάφορα συγγράμματα χρήσιμα διὰ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ πάντων ποιήματα. Μὲ αὐτὰ προέτρπεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν τυράννων. Κατόπιν ὁ Ρήγας καὶ διὰ νὰ τυπώσῃ αὐτὰ καὶ διὰ πλησιάσῃ τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν ἐπῆγεν εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπόρους καὶ σπουδαστάς, καὶ ἤρχισεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος τότε εὑρίσκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ρήγας ἤθελε νὰ παρακινήσῃ τὸν Ναπολέοντα νὰ βοηθήσῃ μὲ στρατὸν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ναπολέον τότε τὸν ἐπροκάλεσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἐνετίαν διὰ νὰ συνεννοηθῆ προσωπικῶς. Ὁ Ρήγας πρὸς τοῦτο ἐπῆγεν εἰς Τεργέστην. Ἐδῶ ὅμως οἱ Αὐστριακοὶ εὑρέθηκαν εἰς τὰς ἀποσκευὰς του τὰς ἐπαναστατικὰς προκηρῦξεις του καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν του, τὸν συνέλαβον μὲ 8 ἄλλους συντρόφους του καὶ τὸν ἔφεραν ὀπίσω εἰς τὴν Βιέννην.

Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπιθεώρησίν του ὁ Ρήγας δὲν ἐλάμβανε

τούς σκοπούς του, ἀλλὰ εἶπεν εἰς τὸν ἀνακριτὴν: «Ἐπειτα ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, ὁ μόνος μου πόθος εἶναι νὰ ἐλευθερώσω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ τοὺς τυράννους».

Ἡ Αὐστριακὴ ὄμως Κυβέρνησις, ἡ ὁποία τότε ἦτο σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ἔστειλεν αὐτὸν καὶ τοὺς συν-

Εἰκ 4. Ρήγας ὁ Φεραῖος.

τρόφους του δεμένους εἰς τὸ Βελιγράδιον καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν Πασσάν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Βελιγραδίου (Μάϊος 1798).

Ὁ Ρήγας ἔπεσε. Τὸ αἷμά του ὄμως ἀναψε φωτιὰν εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ποιήματά του ἔτραγουδοῦντο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐκεῖνος. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἡ Ἑλλὰς ἔστησε τὸν ἀδριάντα του πρὸ τοῦ Παναθηναίου ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς «Ὁ Ρήγας

ἔσπειρε σπόρον ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος ἐβλάστησε καὶ ἔφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους».

7. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον
τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα μερικοὶ ποιμένες χριστιανοὶ τῆς Ἡπείρου, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπόκρημα ὄρη πού εἶναι Ν. Α. τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν 4 χωριά, τὸ Σοῦλι, τὴν Κιάφραν, τὸ Ἀβαρῖκον καὶ τὴν Σαμονίβαν. Οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν χωρίων αὐτῶν ὀνομάζονται Σουλιῶται.

Εἰς τὰ χωριά τῶν αὐτῶ ὠχυρωμένοι οἱ Σουλιῶται ἐζοῦσαν ἐλεύθεροι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φάρας), καὶ κάθε φάρας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀνδρειότερος ἀνὴρ. Ὅλοι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν ἀποτελοῦσαν ἓνα γενικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἀπεφάσιζε διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα ὅλων τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀργότερα ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἔκτισαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἄλλα 7 χωριά. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν, ὅταν ἦτο πόλεμος, ἀνέβαιναν καὶ ἐκλείοντο εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τέσσαρα.

Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν διήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις, ὅπως καὶ τῶν Κλεφτῶν. Οἱ Τούρκοι ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, τοὺς ἄφιναν ἐλευθέρους καὶ ἤρκοῦντο εἰς ἓνα μικρὸν φόρον. Ὅταν ὁμως τὸ 1788 ἔγινε πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, τὰ πράγματα ἥλλαξαν.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς καὶ ὁ πρῶτος πόλεμος αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ὁ Ἀλῆς ἦτο υἱὸς ἐνὸς Μπέη ἀπὸ τὸ Τετράκλιον καὶ ἐπὶ τὸν πόλεμον τὸν ἐπὶ τῶν Ἰωαννίνων ὁφρανοῦς.

ἀπὸ πατέρα καὶ ἔχασε τὰ κτήματά του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν ἐπιτηδειότητά του καὶ τὴν πανουργίαν του κατώρθωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν, νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα, καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὁ σουλτᾶνος ὡς διοικητὴν. Ἀπὸ τότε ὁ Ἀλῆς ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον. Μὲ τὰς πανουργίας του καὶ τὰ κακουργήματά του κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Τότε φυσικὰ ἔστρεψε τὰ βλέμματά του καὶ εἰς τὸ Σουλί. Δὲν ἤμποροῦσε νὰ βλέπῃ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαρτήτους ἀφ' οὗ ὅλη ἡ πέριξ χώρα ἦτο ἰδική του. Ἀπεφάσισε μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ.

Κατὰ πρῶτον ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Σουλίου τὸ 1791 μὲ 3 χιλ. Ἀλβανούς. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν αὐτούς, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὰ Ἰωάννινα.

Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Διὰ νὰ προφθάσῃ ὅμως τοὺς Σουλιώτας ἀπροετοιμάστους μετεχειρίσθη δόλον. Ἐπροσποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ δὲν ἔλεσαν εἰς τὴν παγίδα τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Τζαβέλλας ὅμως ἐγελάσθη καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Ἀλῆν μὲ τὸν υἱόν του Φῶτον καὶ μὲ 70 ἄνδρας.

Ὁ πασσᾶς κατ' ἀρχὰς πραγματικῶς ἐφάνη ὅτι πορεύεται ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καθ' ὁδὸν ὅμως, ὅταν εἰς ἓνα σταθμὸν οἱ Σουλιῶται ἀφῆκαν τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισαν, κατὰ τὴν συνήθειάν των, νὰ ἐπιδί-

δωνται εἰς ἀσκήσεις, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ περικυκλώνονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, συλλαμβάνονται καὶ δέσμοι ὀδηγοῦνται εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλῆς ἠλλάξε πορείαν καὶ διηυθύνθη κατὰ τοῦ Σουλίου.

Εὐτυχῶς ἕνας ἐκ τῶν Σουλιωτῶν εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ. Οὗτος ἔσπευσε εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἀλῆ. Ἐπομένως, ὅταν ὁ Ἀλῆς ἔφθασε πρὸ τοῦ Σουλίου εὐρῆκε τοὺς Σουλιώτας ἐτοίμους διὰ νὰ τὸν ὑποδεχθῶν. Καὶ πραγματικῶς ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐφόδους.

Ἄφ' οὗ ὁ Ἀλῆς ἀπελπίσθη ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι, κατέφυγε πάλιν εἰς τὴν πανουργίαν. Διέταξε νὰ φέρουν ἐνώπιόν του τὸν Τζαβέλλαν καὶ τοῦ ὑπεσχέθη πολλὰς ἀμοιβάς, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Ὁ Τζαβέλλας τότε ἐπροσποιήθη ὅτι συμφωνεῖ, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σοῦλι διὰ νὰ συνεννοηθῇ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμπατριώτας του. Ὁ Ἀλῆς τοῦ τὸ ἐπέτρεψε, ἀλλ' ἐκράτησεν ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Φῶτον.

Ὁ Τζαβέλλας ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Σοῦλι εἶπεν εἰς τοὺς Σουλιώτας τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ, καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ ἀντισταθοῦν. Συγχρόνως ἔγραψεν εἰς τὸν Ἀλῆν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ!

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντέψω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἕνα κλέφτην ὡσὰν κι' ἐσένα. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσῃ, πρὶν ἀποθάνω... Ἄν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένῃ εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζῆ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμα σου.

Ἐγὼ ὁ ὄμοσμένος ἐχθρός σου

Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας

Καὶ πραγματικῶς ὁ Φῶτος ἐδείχθη ἄξιος υἱὸς τοῦ πατρὸς του. Ὅταν κατόπιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῃ τὸν ἐφοβέριζε μὲ βασανιστήρια διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ πατρὸς του, ἀπήντησε· «Δὲν σὲ φοβᾶμαι, ὁ πατέρας μου θά με ἐκδικηθῆ».

Ὁ Ἄλῃς ἔγινεν ἔξω φρενῶν, ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἐτοίμασε μεγάλην ἔφοδον ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν ὡς λέοντες. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες των μὲ τὴν Μόσχων, τὴν σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα, ἐπὶ κεφαλῆς ἐπολεμοῦσαν γενναίως. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἀλβανοὶ ὀπισθοχώρησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ἄλῃς τρίζων τοὺς ὀδόντας ἀπὸ τὴν λύσσαν του ἔσπευσεν ἔφιππος εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ σωθῆ.

Κατόπιν ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Σουλιώτας καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας.

Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ ἐναντίον τοῦ Σουλίου καὶ ἄλλωσις αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Ἄλῃς δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἡσυχάσῃ. Δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀνεχθῆ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαρτήτους. Τὸ 1800 λοιπὸν ἐπετέθη πάλιν αἰφνιδίως ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Σουλιῶται μὲ ἀρχηγὸν τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν ἀπέκρουσαν τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἄλῃς τώρα ἀπεφάσισε νὰ μὴν ὑποχωρήσῃ καὶ ἐπολιορκήσῃ τὸ Σοῦλι.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ Σουλιῶται ὑπέφεραν πολλὰς στερήσεις. Ὑπέφεραν ἀπὸ τὸ ψῦχος, τὰ χιόνια καὶ τὴν βροχὴν. Ἦρχισαν νὰ τοὺς λείπουν τὰ τρόφιμα, καὶ ἐξοῦσαν μὲ ρίζας τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τέλους ἤρχισε νὰ τοὺς λείπῃ τὸ νερόν. Ἦναγκάζοντο νὰ κρεμοῦν ἀπὸ τὰ τεῖχη μακρὰ σχοινία μὲ σπόγγους εἰς τὸ

ἄκρον διὰ νὰ μαζεύουν τὰς ὀλίγας σταγόνας τοῦ νεροῦ, πού ἦσαν εἰς τὰ κοιλώματα τῶν βράχων. Ἐν τούτοις οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο. Καὶ μόνον ἡ προδοσία κατέστρεψε τὸ Σοῦλι.

Κάποιος Σουλιώτης Πήλιος Γούσης εἶχε δειχθῆ εἰς μίαν μάχην δειλός, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας. Αὐτὸς λοιπὸν, διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς συμπατριώτας του, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆν χρήματα καὶ ὠδήγησε νύκτα ἀπὸ στενωποὺς εἰς τὸ Σοῦλι διακοσίους Τούρκους, καὶ τοὺς ἔκρουφεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὅταν ἤρχισεν ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων, αὐτοὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τότε οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς ἓνα ὑψηλὸν βράχον, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἀλλὰ ἐκεῖ ἐστεροῦντο ὕδατος. ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των.

Οἱ Σουλιῶται ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των.

Εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ἔμεινεν ὁ μοναχὸς Σαμουὴλ μὲ πέντε ἄλλους διὰ νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἀλῆ τὰ πολεμοφόδια, τὰ ὅποια ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ παραλάβουν τὸ ἀντίτιμὸν των. Ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἀλῆ ἐμέτρησαν τὰ χρήματα, ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ στρέφεται πρὸς τὸν Σαμουὴλ καὶ τοῦ λέγει: «Καὶ τώρα καλόγερε, ποίαν ποινὴν φαντάζεσαι ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ Βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσο ἀνοήτως παρεδόθης εἰς τὰς χεῖράς του;» «Καμμίαν» ἀπήντησεν ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησεν ἐπὶ ἐνὸς βαρελίου πυρίτιδος, ἐπὶ τοῦ ὁλοίου ἐκάθητο. Φοβερὸς κρότος ἤκούσθη, καὶ

ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἀνετινάχθη, καὶ ἔθαψεν ὅλους ὑπὸ τὰ ἑρείπιά της.

Ἄλλὰ τοῦτο τώρα ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν ὁ ἄπιστος Ἄλῃς διὰ νὰ παραβῆ τὰς συνθήκας. Διέταξε δηλ. νὰ καταδιώξουν τοὺς Σουλιώτας. Οἱ Σουλιῶται εἶχαν διαρρηθῆ εἰς τρία σώματα. Ἐξ αὐτῶν τὸ πρῶτον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Τζαβέλλαν ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πάργαν, ἡ ὁποία, μαζὶ μὲ τὴν Ἐπτάνησον, εὐρίσκετο τότε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων.

Τὸ δεύτερον σῶμα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κουτσονίκαν κατέφθασαν οἱ Τοῦρκοι πλησίον εἰς τὸ Ζάλογγον καὶ ἐκεῖ τὸ ἐπολιόρκησαν στενωῶς ἐπὶ ἐνὸς ἀποτόμου βράχου. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξηντλήθησαν αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τότε αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ τέκνα των καὶ τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα ἐπιάσθησαν εἰς χορὸν καὶ εἰς κάθε γύρον αὐτοῦ ἔρριπτετο μία εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Ὁ χορὸς ἐξηκολούθησεν, ἕως οὗ ἔπεσαν ὅλοι. Μετὰ τοῦτο οἱ ἄνδρες τὴν νύκτα ὥρμησαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλὰ ἐκ τῶν 800 μόνον 150 κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν.

Καὶ τὸ τρίτον σῶμα ἐκ 1000 Σουλιωτῶν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μπότσαρην δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔφθασαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου. Εἰς αὐτὸ οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν 4 μῆνας. Ἐπὶ τέλους ἐφονεύθησαν οἱ περισσότεροι, 45 δὲ μόνον ἐσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἀπὸ τὴν Πάργαν ἔπειτα οἱ Σουλιῶται ἐπέρασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Καταστροφή τοῦ Ἄλῃ Πασσᾶ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἄλῃ πασσᾶς ἤρχισε φοβερὸν πόλεμον ἐναντιῶν ἀπὸ τὸν ἑσπερῶν ἐπὶ τῶν πε-

ρίφημοι ἦσαν ὁ Νικοτσάρας, ὁ Βλαχάβας, οἱ Κατσαν-
τωναῖοι καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ μὲ τὰ ὄπλα δὲν ἤμποροῦσε
νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Κατέφυγε λοιπὸν εἰς τὸν δόλον, καὶ
μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἄλλους συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε,
καὶ μὲ ἄλλους ἐσυνθηκολόγησε.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ αὐτὸς ἐτιμωρήθη. Ὁ
σουλιτᾶνος ἐνόησε τὰ σχέδιά του, τὸν ἐκήρυξεν ἀπο-
στάτην, καὶ ἔστειλεν ἐναντίον του πολὺν στρατόν. Ὁ
Ἀλῆς ἐνίκηθη, ἐπολιορκήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, καὶ ἐπὶ
τέλους ἐφονεύθη (1822). Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ
οἱ Σουλιῶται εὗρηκαν εὐκαιρίαν, καὶ ἐπῆραν πάλιν
ὀπίσω ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὸ Σοῦλι δῆθεν διὰ νὰ τὸν βοη-
θήσουν. Οἱ Σουλιῶται ἐφαίνοντο ὅτι χάριν τοῦ Ἀλῆ
ἐπολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Πραγματικῶς
ὅμως τὸ ἔκαμναν, διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει ἡ Ἑλληνικὴ
Ἐπανάστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

1. Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις διαφέρει πολὺ
ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας εἶχαν
κάμει πρότερον οἱ Ἕλληνες. Αἱ ἄλλαι ἐπαναστάσεις
ἦσαν τοπικαί. Ἄλλοτε δηλ. ἐπαναστατοῦσε μόνον ἡ
Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνον ἡ Στερεά, ἄλλοτε μόνον
μερικαὶ νῆσοι. Ἡ μεγάλη ὅμως ἐπανάστασις ἔγινε μὲ
σχέδιον, κατόπιν συνεννοήσεως ὅλων τῶν ἐλληνικῶν
χωρῶν καὶ ἔλαβε γενικὸν χαρακτῆρα. Τὴν συνεννόησιν
αὐτὴν κατώρθωσεν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ γίνῃ μία ἑταιρεία μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἐπανάστασιν, συνέλαβαν τρεῖς [τοῖ μνηστοὶ καὶ φιλεπάτριδες Ἕλληνες ἔμποροι εἰς τὴν Ὀδησοῦν] τῆς Ρωσίας, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὁ Ἐμμαν. Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πάτμον. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἄνδρες κατώρθωσαν τὸν σκοπὸν τῶν, διότι εἰργάσθησαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα.

Διὰ νὰ προσελκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἔθνους, δὲν ἔκαμαν εἰς τὴν ἀρχὴν κανένα ἀρχηγόν. Παρίσταναν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὡς ἐπιτρόπους κάποιας ἀφανοῦς Ἀρχῆς, καὶ ἄφιναν νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ Ἀρχὴ αὐτὴ ἦτο ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας.

Τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦσε τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχῃ καὶ ἰσχυρὸν βοήθον, τὸ ἐπίστευσεν. Εἰς ὀλίγα ἔτη ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν μικροτέρων χωριῶν, καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπῆρχάν Ἕλληνες. Μέλη τῆς ἑταιρείας ἦσαν ἄνδρες ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, φαναριῶται, πρῶχοντες τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρματωλοὶ, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, γεωργοί. Ἐν γένει ὀλόκληρον τὸ ἔθνος εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Παντοῦ ἐγίνοντο προετοιμασίαι, κατεσκευάζαν ὄπλα, καὶ συνήθροιζαν πυρίτιδα. Ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἔδρα τῆς ἑταιρείας μετεφέρθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἀλλὰ ὅσον ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώνετο, τόσον ὑπῆρχε κίνδυνος, νὰ ἐννοηθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κατενόησαν λοιπὸν οἱ ἀρχηγοὶ τὴν ἀνάγκην νὰ κάμουν ἓνα ἀρχηγόν, διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἦθελαν ὅμως νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ πιστευθῆ, ὅτι ὁ Τσάρος εἶναι ἐν γνώσει τῆς ἑταιρείας. Κατ' ἀρχὰς ἐπρότειναν τὴν ἀρχη-

γίαν εἰς τὸν Κερκυραῖον Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Ἄλλ' οὗτος ἤξευρεν, ὅτι ἡ Ἐπανástασις ἠθέλεν ἀρχηγὸν στρατιωτικὸν καὶ δὲν ἐδέχθη. Τότε ἀπετάθησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατήγετο ἀπὸ μεγάλην Φαναριωτικὴν οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του εἶχε γίνει ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Αὐτὸς δὲ ἦτο ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατὸν, καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου, εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς μάχας καὶ εἰς μίαν μάλιστα εἶχε χάσει τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Ὁ Ἀλέξανδρος, εὐγενὴς φιλόπατρις νέος, ἐδέχθη ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν (Ἰούνιος 1820).

Ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς ἐγένευσεν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

2. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφ' οὗ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρείας, μετέβη εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς Ἕλληνας τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Εἰκ. 5. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτὰς ἦσαν Ἕλληνες ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ὅλη ἡ

διοικήσεις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο ἐξ ἀρματωλῶν καὶ πολεμιστῶν ἐμπείρων καὶ εἶχαν ἀρχηγούς ἰκανούς, ὡς τὸν Γεωργάκη, Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκη, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Τουρκικὸς δὲ στρατὸς δὲν ὑπῆρχε καθόλου εἰς αὐτάς. Ἐπειτα ἡ ἔναρξις τῆς ἐπανάστασεως ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν θὰ ἔκαμνε πιστευτὸν ὅτι ἡ Ρωσία θὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκ τούτου οἱ μὲν Ἕλληνες θὰ ἐλάμβαναν θάρρος, οἱ δὲ Τοῦρκοι θὰ κατελαμβάνοντο ὑπὸ φόβου.

Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 διαβαίνει τὸν ποταμὸν Προῦθον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μολδαυίας Ἰάσιον μὲ τοὺς ἀδελφούς του Νικόλαον καὶ Γεώργιον καὶ ὀλίγους ὀπαδούς. Ἐκεῖ ἐκδίδει προκήρυξιν, μὲ τὴν ὁποίαν προσκαλεῖ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐντοπίους νὰ λάβουν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων, καὶ ὑπόσχεται ὅτι μία μεγάλη δύναμις θὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἐννοοῦσε δὲ τὴν Ρωσίαν. Ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ ταχθοῦν ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὅλοι οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων. 500 δὲ μαθηταὶ τῶν σχολείων, νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν, ἀποτελοῦν ἰδιαιτέρον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἱερὸς λόχος, κατὰ μίμησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησεν πρὸς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐκεῖ ὁμως ἔρχεται εἶδησις ὅτι ὁ Τσάρος ἀπεκήρυξε τὴν Ὑψηλάντην, καὶ ὅτι τουρκικὸς στρατὸς ἐπέρχεται ἐναντίον αὐτοῦ. Τότε οἱ ἐντόπιοι ἐγκατέλειψαν τὸν Ὑψηλάντην. Ὁ Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ καταφύγῃ εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἔδαφος.

Οἱ Τοῦρκοι ἔφθασαν αὐτὸν εἰς τὸ Δραγατσάνι. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλὰ ἐνικήθησαν. Ὁ ἱερός λόχος ἔπεσεν ὅλος εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἐτάχθη. Τότε ὁ Ὑψηλάντης

Εἰκ. 6. Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν.

ἀπελπίσθη καὶ ἔφυγε πρὸς τὰ Αὐστριακὰ σύνορα μὲ τὸν σκοπὸν, ἵνα ἐκ τῆς Αὐστρίας κατέλθῃ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλὰ ἡ φιλότουρκος Αὐστρία τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1827. Καὶ ἀπληλευθερώθη μὲν τότε διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Τσάρου, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν, διότι εἰς τὴν φυλακὴν εἶχε πάθει ἡ ὑγεία του.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κίνημα τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ἀπέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ τελειώσῃ χωρὶς λαμπρὰ κατορθώματα.

Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης μὲ 500 ἄνδρας εἰς τὸ χωρίον Σκουλένι, πλησίον τοῦ Προῦθου, προσεβλήθη ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους. Ἀντεσιτάθη γενναίως, ἀλλ' ἡ νίκη ἦτο ἀδύνατος. Ἀφοῦ ἐφρονεύθησαν τὰ ³/₄ τῶν ἀνδρῶν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος, οἱ ἄλλοι διεσάρησαν κολυμβῶντες τὸν Προῦθον.

Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μὲ 350 πιστοὺς ὁπαδοὺς, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου, κατέλαβαν τὴν μονὴν τοῦ Σέκου. Ἐκεῖ ἐπολιορκήθησαν ἀπὸ 4 χιλ. Τούρκους. Ὁ Γεωργάκης, ὁ ὁποῖος μὲ 11 ἄνδρας κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἔκαυσεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τούρκους. Ὁ δὲ Φαρμάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐντὸς τῆς Μονῆς, ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθῃ μὲ τὰ ὄπλα του. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε μὲ τοὺς στρατιώτας του, ἐφρονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ἂν καὶ ἀπέτυχεν, ἔγινεν ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Οἱ Τούρκοι ἔλαβαν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ ἐπανάστασις γίνεται διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ρωσίας, καὶ εἶχαν πάντοτε ἐκεῖ ἕτοιμον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἤμποροῦσαν νὰ διαθέσουν διὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Πατριάρχην φερμάνιον τοῦ Σουλτάνου, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του. Κατόπιν τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔσυραν εἰς τὰς φυλακάς. Κατὰ διαταγὴν τότε τοῦ Σουλτάνου συνήλθεν ἡ Σύνοδος, καὶ ἔντρομος καὶ κλαίουσα ἐξέλεξε νέον Πατριάρχην. Μετὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος ὑβριζόμενος, ἐμπαιζόμενος καὶ λακτιζόμενος ἐσύρθη καὶ πάλιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, καὶ ἐκεῖ ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὴν μεσαίαν Πύλῃν αὐτῶν. Ὁ Πατριάρχης ἀπέθανεν ὡς χριστιανὸς καὶ ὡς ἥρως. Ἡ πύλη δέ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκρεμάσθη, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος ἀπὸ τότε παραμένει κλειστή.

Τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου ἔμεινε κρεμασμένον τρεῖς ἡμέρας χλευαζόμενον ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων. Οἱ χριστιανοὶ ἔμεναν ἀπὸ τὸν φόβον των κλεισμένοι εἰς τὰς οἰκίας των Ἐπειτα οἱ Τούρκοι παρέδωσαν τὸ λείψανον εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸ ἔσυραν ἀπὸ τοὺς πόδας διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ ἔδεσαν εἰς τὸν λαμόν του πέτραν, τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ λείψανον ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἐπλησίασεν εἰς ἓν ἐκεῖ εὗρισκόμενον ἑλληνικὸν πλοῖον. Ὁ πλοίαρχος τὸ ἀνεγνώρισε, καὶ τὴν νύκτα τὸ ἐπεβίβασεν εἰς τὸ πλοῖον του, καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ Τσάρου ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς μὲ τιμὰς βασιλικὰς. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετὰ 50 ἔτη μετακομίσθησαν τὰ ὀστᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφησαν εἰς μεγαλοπρεπεῖς μνημεῖον ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου ἠκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων. Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ὁ

τουρκικὸς ὄχλος διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶχωρα, καὶ ἐλήστευε καὶ ἔσφαζε τοὺς Χριστιανούς. Αἱ αὐταὶ σφαγαὶ ἔγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, Λάρισαν, Σμύρνην, Κυδωνίας, Κῶν, Ρόδον, Κρήτην, Κύπρον.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόνου τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν δὲν ἦσαν ὅπως τὰ ἐπερίμεναν οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἐφαντάζοντο ὅτι, ἅμα φονεύσουν τοὺς ἀρχηγούς τοῦ ἔθνους, οἱ Ἕλληνες θὰ φοβηθοῦν καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ σβεσθῇ. Ἀλλὰ συνέβη ὅπως διόλου τὸ ἐναντίον. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου ἐνίσχυσαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγέννησαν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως, προσέτι δὲ ἔδωσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Ὁ ἀγὼν ἦτο ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ
ΕΚΡΗΞΙΣ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

1. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἡ Πελοπόννησος πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπανάστασεως. Τὸ σύνθημα τῆς ἐπανάστασεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν ἡ Πελοπόννησος. Ἐδῶ ὅλα ἦσαν κατάλληλα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐνεκα τῆς γεωγραφικῆς θέσεως εὐκόλα ἤμποροῦσαν νὰ ἐμποδισθοῦν στρατεύματα νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς εἰς αὐτήν ἦτο μεγάλος, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Προσέτι ὁ Πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου ἔλει-

πεν ἅπ' αὐτὴν μὲ τὸν περισσότερον στρατόν του, διότι ἐπολιορχοῦσε τὸν Ἄλῃν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Τέλος εἰς Πελοπόννησον ὑπῆρχαν πρόκριτοι σπουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ λάβουν

Εἰκ. 7. Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον.

τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Ἄνδρέας Ζαΐμης, ὁ Ἄνδρέας Λόντος, ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ἄλλοι.

Ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς ἦσαν προπαρασκευασμένοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τῆς Φιλι-

κῆς Ἑταιρίας καὶ ἀνυπομονοῦσαν πότε νὰ δοθῇ τὸ
σύνθημα διὰ νὰ λάβουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν τυράν-
νων. Τοῦτο εἶχει κατορθώσει πρὸ πάντων ἕνας ἐκ τῶν
ἀσχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος
ἢ Παπαφλέσας. Αὐτὸς περιήρατο ὅλην τὴν Πελοπόν-

Εἰκ. 8. Ὁ Κολοκοτρώνης.

νησον καὶ διέδιδεν ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἔτοι-
μος νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον, ὅτι
εἰς μίαν ἡμέραν θὰ φονευθῇ ὁ Σουλτάνος καὶ θὰ καῖ
ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἄλλα παρόμοια, μὲ τὰ ὁποῖα
ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν χωρικῶν. Εἰς τὴν ἔξαψιν
τῶν πνευμάτων ἐπίσης συνετέλεσε τότε καὶ ἡ κατὰ Ἰα-
νουάριον τοῦ 1821 ἀφιξίς εἰς τὴν Μάνην τοῦ Θεοδώρου
Κολοκοτρώνη.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατένετο ἀπὸ μεγάλου

λην οικογένειαν Κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐξολοθρευθῆ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἔγινεν ἀνὴρ, μίαν σκέψιν εἶχε, πῶς νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Τούρκους, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔτρεφεν ἀδιάλλακτον μῖσος.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ἀνὴρ ρωμαλέος μὲ βλέμμα ἐπιβλητικὸν καὶ φωνὴν βροντώδη. Εἶχεν εὐγλωτίαν μεγάλην, ἰκανότητα στρατηγικὴν, καὶ ἐπιμονὴν ἀδιάσειστον. Εἶχε προσελκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Κλεφτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο τὸ 1818 ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἐκεῖ κατετάχθη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Τώρα δέ, ὅταν ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ἐννόησεν ὅτι πλησιάζει ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως, ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ ἄφιξις του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔφερεν εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας θάρρος. Ὅλοι δὲ ἐνόησαν ἐξ αὐτῆς, ὅτι ταχέως θὰ δοθῆ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.

Δύο τυχαῖα γεγονότα, μία πρόποσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης εἰς τὴν Κερπινὴν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τοῦ Ἔθνους, καὶ μία ἀσήμαντος προσβολὴ δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφεραν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Τούρκοι προησθάνοντο τὸν κίνδυνον. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ἀσήμαντα γεγονότα τοὺς ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν, καὶ ἤρχισαν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰς ἀφρουρήτους πόλεις καὶ τὰ χωρία, καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ φρούρια καὶ ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πε-

λοποννήσου Τρίπολιν. Εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς τῶν ὄχυρῶν θέσεων, ἐξεκενώθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τοῦτο ἠΰξησε τὸ θάρος τῶν Ἑλλή-

Εἰκ. 9. Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

νων. Ὅλοι εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ ὄπλα καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιπύτουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπου εὗρισκαν αὐτοὺς ἀνεπιφυλάκτους.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶν. Τὴν 22αν Μαρτίου ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς Μανιάτας του, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μὲ τὰ σώματά των ἐπολιόρκησαν τὰς Καλάμας καὶ τὴν 23ην Μαρτίου ἐκυρίευσαν αὐτάς.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς Πάτρας. Ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, τὸν Λόν-

Εἰκ. 10. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

τον καὶ ἄλλους προζήτους ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας. Ἐπειτα διευθύνονται εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν καὶ εἶχαν κλεισθῆ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν τοὺς πολιορκοῦν εἰς αὐτήν.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ Τοῦρκοι πολιορκοῦνται

Ειζ. 11. Τὸ λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας.

ἀπὸ τοὺς πέριξ Ἑλληνας εἰς τὸ χωρίον Λάλα, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὴν Μονεμβασίαν, εἰς τὸ Ναυαρίνον, εἰς τὸ Ναύπλιον.

Τότε ἐδείχθη ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος του. Συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἐνόησεν ὅτι, ἂν δὲν κυριεύσουν αὐτήν, δὲν θὰ στερεωθῇ ἡ ἐπανάστασις. Ἀλλὰ οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Αὐτὸς ὅμως ἐπέμενε. Κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ χωρικοὺς καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ θάρρος, ἀλλ' αὐτοὶ μὲν ἔβλεπαν Τούρκους διελύοντο. Ἐν τούτοις δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἐμάζευσεν ἄλλους, καὶ ἐπὶ τέλους μὲ τὴν ἐπιμονὴν του κατώρθωσε καὶ στρατὸν νὰ καταρτίσῃ, καὶ νὰ πείσῃ καὶ τὸν Πετρόμπετην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς νὰ συμφωνήσουν μὲ τὸ σχέδιόν του. Ὅλοι λοιπὸν ὁμοῦ κατόπιν κατέλαβον τὰς γύρω ὄχυράς θέσεις καὶ ἀπέκλεισαν τὴν Τρίπολιν.

✕ *Ἡ μάχη τοῦ Βαλτεσίου καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.* Ὁ Χουρσίτ Πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐπολιορκοῦσεν, ὅπως εἶπαμεν, τὸν Ἀλῆν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε στρατὸν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπετην διὰ νὰ καταπνίξῃ αὐτήν.

Ὁ Μουσταφάμπετης ἐπέρασε τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὸ Ρίον ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ πρῶτον ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἐπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ διεσκόρπισε τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπολιορκοῦσαν αὐτήν. Ἐπειτα κατέλαβε τὸ Ἄργος, καὶ τὴν 1ην Μαΐου ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ Ἕλληνες κατετρόμαξαν. Ἀπὸ τὸν τρόμον αὐτὸν ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Μουσταφάμπετης καὶ

ἀπεφάσισεν, ἀμέσως νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τὰ γύρω βουνά. Τὸ κυριώτερον σῶμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὸ Βαλτέτσι, με ἀρχηγοὺς τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἄλλα δὲ σώματα ἦσαν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, με ἀρχηγὸν τὸν Κολοζοτρόνην, εἰς τὴν Πιάναν με ἀρχηγὸν τὸν Πλαπούταν, καὶ εἰς τὰ Βέρβαινα. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὀχυρομένοι εἰς προχώματα ἡμισελήνοειδη, τὰ ὅποια ὠνόμαζαν ταμπούρια.

Ὁ Μουσταφάμπεης λοιπὸν ἔστειλε 1000 ἄνδρας εἰς τὰ Βέρβαινα διὰ νὰ ἐπιτηροῦν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας, αὐτὸς δὲ με ὅλον τὸν στρατὸν του ἐπετέθη κατὰ τοῦ Βαλτεταίου. Οἱ Μανιάται εἰς τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἀνθίσταντο μόνοι κατὰ τῶν Τούρκων γενναίως. Ἐπειτα ἔρχονται ἐκ τῶν πλαγίων ὁ Κολοζοτρόνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάναν καὶ τοὺς ἐνισχύουν. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουν ὄλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁμοῦ γίνονται ἐπιθετικοὶ καὶ τρέπουν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Τόση δὲ ἦτο ἡ ὀρμή των, ὥστε οἱ Τούρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ρίπτουν τὰ ὄπλα των διὰ νὰ σταματοῦν αὐτήν.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτεταίου συνεπληρώθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας με ἄλλην νίκην. Ὁ Μουσταφάμπεης μετὰ 8 ἡμέρας ἔστειλε 4 χιλιάδας ἄνδρας ἐναντίον τῶν Βερβαίνων. Μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐπρόσβαλε τὸν Νικίτην Σταματελόπουλον, ὁ ὅποιος ἦτο εἰς τὸ χωρίον Δολιανὰ με 150 ἄνδρες. Ὁ Νικίτης ἀντέστη 11 ὥρας εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἕλληρικὸς στρατὸς εἰς τὰ Βέρβαινα ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ Νικίτη εἰς τὰ Δολιανὰ. Τότε οἱ ἐχθροὶ ἐτολμήσαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Νικίτης τό-

στην θραῦσιν ἔκαμεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις τῶν καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν. Εἰς αὐτὴν δὲ ὀφείλεται καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Πραγματικῶς ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἔγινε στενωτέρα. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Καὶ τὸν Σεπτέμβριον οἱ Ἕλληνες ἐκυριεύσαν αὐτήν. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον πλέον εἶχε στερεωθῆ. Ὀλίγον προτύτερα εἶχε κυριευθῆ ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαῖνον, τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ 1822 ἐκυριεύθη καὶ ἡ Κόρινθος. Ὅστε Τούρκοι ὑπῆρχαν μόνον εἰς ὀλίγα παρῶλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχαν πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὑπῆρχαν ὅμως στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ σπουδαῖοι, οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν, καὶ στρατὸς ἔτοιμος, τὰ παλληγάρια τῶν.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε σχεδὸν μὲ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πανουργιᾶς εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Ἀθανάσιος Λιάκος *)

*) Ὁ Λιάκος ἦτο ὄραϊος καὶ ὀσμάλιος νεανίας, ὀνομαζέτο δὲ οὕτω, διότι ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον ὑπὸ τῆς μητρὸς του, ὅταν δὲ ἔγινε νεανίας, ἐχειροτονήθη διάκονος. Ἀλλὰ ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἦτο γεννημένος διὰ νὰ γίνῃ ἱερεὺς. Ἀγαποῦσε τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν ὄρεων. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ἔγινε κλέφτης.

εις την Λεβάδειαν καὶ ὁ Διοβουνιώτης, εἰς τὴν Βουδου-
νίτσαν ἔψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἣ-
ὅποια ἀμέσως ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν χώραν.

Κατόπιν οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὰ παλλη-

Εἰς. 12. Ὁ Ἀθανάσιος Διακός.

γαρία τῶν συνηνώθη-
σαν εἰς τὰς Θερμοπύ-
λας διὰ νὰ ἐμποδίσουν
τὸν τουρκοικὸν στρατόν,
ὁ ὅποῖος ἤρχετο ἐναν-
τίον τῆς Ἀνατολικῆς
Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ μάχη τῶν Θερ-
μοπυλῶν καὶ ὁ Δια-
κός. Ὁ Χουρσίτ πασ-
σᾶς, ἀφ' οὗ ἔστειλεν
ἀπὸ τὴν Ἡπειρὸν τὸν
Μουσταφάμπεην διὰ
τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος
εἰς τὴν Πελοπόννησον,
ἑτοίμασε καὶ ἄλλον
στρατόν, καὶ μὲ ἀρχη-
γοὺς τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασσᾶν καὶ τὸν Ὁμέρ Βουώ-
νην, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Παρήγ-
γειλε δέ, ἀφ' οὗ ὑποτάξουν αὐτήν, νὰ προχωρήσουν
εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καιρὸν
νὰ ὀχυρωθοῦν, ἀλλ' ἐπετέθησαν ἀμέσως κατ' αὐτῶν
(22 Ἀπριλίου). Ὁ Διακός ἦτο εἰς τὴν γέφυραν τῆς
Ἀλαμάνας. Ὁ Διοβουνιώτης καὶ ὁ Πανουργιάς δὲν
ἠμπόρεσαν νὰ ἀντιέξουν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν Τούρ-
κων καὶ ὑπεχώρησαν. Ὁ Διακός ὅμως ἀπεφάσισε νὰ
μιμηθῇ τὸ παρόδειγμα τοῦ Σπασιάτου Λεωνίδα, ὁ
ἠφισποιοιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὁποῖος εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν πρὸ 2500 ἐτῶν εἶχε προσφέρει τὸν ἑαυτὸν του θῦμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ σύντροφοι τοῦ Διάκου, ἐπειδὴ ἔβλεπαν βεβαίαν τὴν καταστροφὴν, ἔφυγαν. Αὐτὸς ὅμως μὲ 40 μόνον πιστοὺς ἔμεινε καὶ ἠγωνίσθη, ἕως ὅτου ὄλοι οἱ σύντροφοί του ἐφρονεύθησαν, ὁ ἴδιος δὲ ἐπληρώθη. Τότε συνελήφθη ζωντανὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν ἐνώπιον τοῦ Μεχμέτ καὶ τοῦ Ὁμέρ Βουώνη.

Οἱ Τούρκοι ἀρχηγοὶ θαυμάζοντες τὴν ἀνδρείαν του ἐπρότειναν εἰς αὐτὸν νὰ ἀλλάξοπιστήσῃ καὶ τοῦ υπέσχοντο τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Αὐτὸς ὅμως ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως τοὺς ὑβρίζε. Τότε διέταξαν νὰ τὸν σουβλίσουν. Τὸ μαρτύριον ὑπέφερον ὁ ἦρωας χωρὶς νὰ τοῦ διαφύγῃ οὐδὲ ἀναστεναγμός. Μόνον ὅταν ὠδηγεῖτο εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψε τὸ βλέμμα του εἰς τὴν πέριξ φύσιν καὶ εἶπε :

Γιὰ δὲς καιρὸ πὸν διῶλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ
τώρα π' ἀνθίζον τὰ κλαδιά καὶ βγαῖ' ἡ γῆ χορταίει.

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ φίλος του Ὀδυσσεὺς Ἄνδρουῦτσος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ κλέφτου Ἄνδρουῦτσου, τὸν ὁποῖον εἶδαμεν ὅτι εἶχε πάρει μαζί του ὁ Κατσώνης μὲ τὸν στόλον του. Ἦτο ἀνὴρ 33 ἐτῶν, ὄρατος, μέτριος εἰς τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ ρωμαλέος, βραδὺς εἰς τοὺς λόγους, ἀλλὰ ταχὺς εἰς τὰ ἔργα. Εἶχε δὲ μεγάλην πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ στρατηγικὴν ἰκανότητα.

Ὅταν ἐξεοράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἦτο εἰς
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

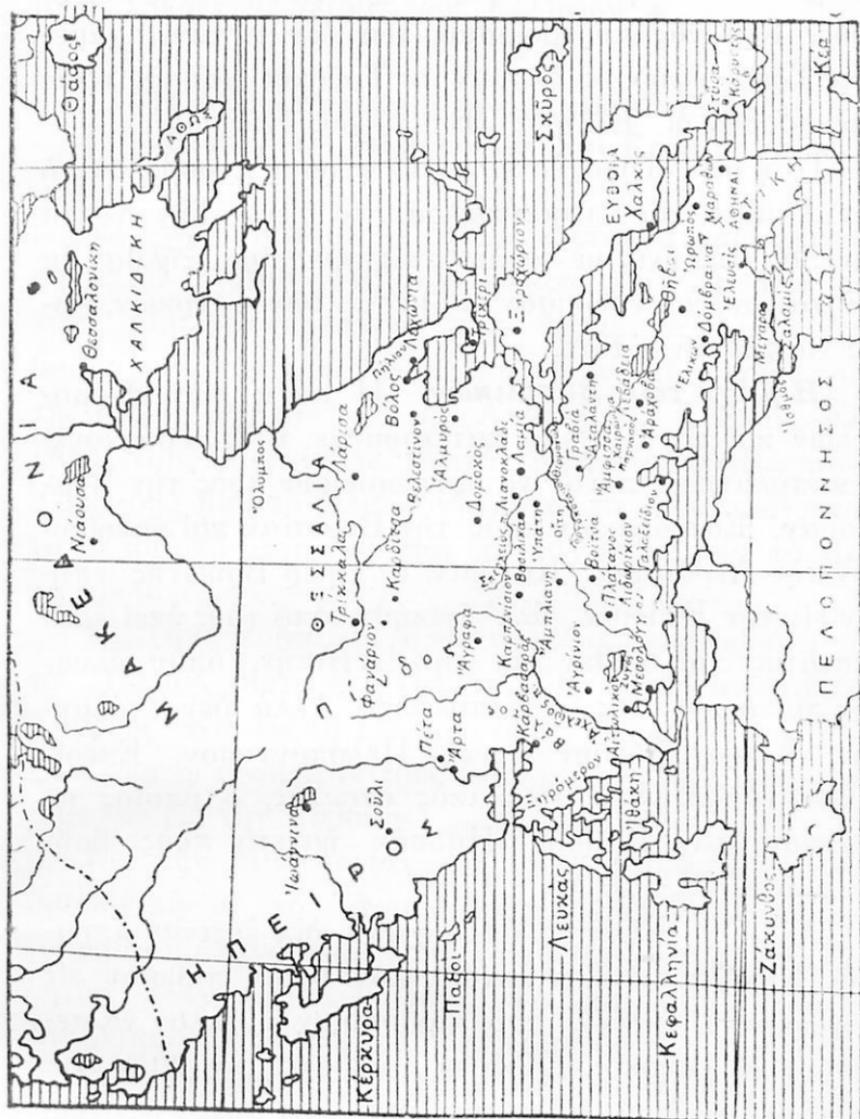
τὴν Ἰθάκην. Ἀμέσως δὲ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἄμφισσαν. Ἐδῶ ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Διάκου, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ 120 παλληκάρια ἦλθε

Εἰκ. 13. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἄνδροῦτος.

καὶ συνήντησε τοὺς ἄλλους ὀπλοαρχηγούς. Οἱ Ἕλληνες ἐπερίμεναν ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἄμφισσαν. Ἐπομένως κατέλαβαν τὸ στενὸν τῆς Ἄμπλιανης, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι. Πραγματικῶς τὴν 8 Μαΐου ἐφάνη ὁ τουρκικὸς στρατός. Τότε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες κατέλαβαν τὰ πλάγια τοῦ στενοῦ, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ κλεισθῇ εἰς ἓνα γάνι πλινθόκτιστον, τὸ γάνι τῆς Γραβιῆς, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ. «Αἱ! παιδιά, ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ στὸν χορὸν», ἐφώναζεν ὁ Ὀδυσσεὺς. Ἀμέσως 120 ἄνδρεῖοι ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ γάνι. Ἐφραξαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρας, ἤνοιξαν εἰς τοὺς τοίχους πολεμίστρας καὶ ἐπερίμεναν τοὺς Τοῦρκους.

Εἰς τὸ γάνι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέκτησε δόξαν ἀθάνατον. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ διεσκόρπισαν τοὺς ἄλλους ὀπλοαρχηγούς, ἐπροχώρησαν ἐναντίον τοῦ γανίου. Ἐπροπορεύετο ἓνας δερβίσης. Τοῦτον ὁ Ὀδυσσεὺς ἐχαιρέτησεν ἄλβανιστὶ καὶ μὲ ἓνα πυροβολισμὸν τὸν ῥίπτει νεκρόν. Μὲ λύσαν τότε ὤρησαν οἱ Ἀλβανοὶ διὰ νὰ

Εἰς. 14. Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Στρατιὰν Ἑλλάδος, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν.

ἐκδιζηθῶν τὸν δεοβίσην τῶν. Ἄλλ' ἡ σκολευτικὴ ἱκανότης τῶν Ἑλλήνων ἐπιφέρει θραῦσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Κανένας πυροβολισμὸς τῶν δὲν πηγαίνει χαμένος. Τρεῖς ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰς τρεῖς ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες. Ἐπὶ τέλους ἐνύκτωσε.

Τότε οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν νὰ φέρουν πυροβόλα ἀπὸ τὴν Λαμίαν καὶ ἐπεικύνκλωσαν τὸ χάνι. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα ἐξῆλθαν ἐκ τοῦ χανίου, καὶ ἐπέρασαν διὰ μέσου τῶν Τούρκων, χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἄμφισσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Λεβάδειαν. Κατόπιν ὁ Ὁμέρ Βρουώνης ἐπῆγεν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀλλ' ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπερίμεναν νὰ ἔλθῃ νέος τουρκικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος μὲ ἀρχηγὸν τὸν Βαϊζάμ Πασσᾶν ἤρχετο πρὸς βοήθειάν του.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ὀπλοαρχηγοὶ δὲν ἔμειναν ἄπρακτοι. Κατέλαβαν μίαν κατάλληλον θέσιν πλησίον εἰς τὸ χωρίον Βασιλικά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ περάσουν οἱ Τοῦρκοι. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νικητὴν λαμπράν. Ὅχι μόνον ἐφόνησαν πολλοὺς καὶ συνέλαβαν αἰχμαλώτους ἀκόμη περισσότερους ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βαϊζάμ νὰ υποχωρήσῃ.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι, ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Βαλιετσίου, τὸ δεύτερον μέγα διὰ τὰ ἀποτελέ-

σμάτα του πολεμικόν γεγονός. Ὁ Κιοσὲ Μεζμὲτ καὶ ὁ Ὅμηρ Βρουώνης ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἡπειρον, ἡ δὲ Τρίπολις ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

17 ε γ m

3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρξισε τὴν 20ὴν Μαΐου. Τὰ στρατεύματα τοῦ Χουρσίτ εἰς τὴν Ἡπειρον ἐνέπνεον κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ἐκεῖ ὄπλαρχηγοὺς φόβον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τοὺς παρεκίνησε. Κατὰ πρῶτον ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν, κατόπιν ἀπὸ τὸ Ἀργίσιον, καὶ κατόπιν κατέλαβαν τὸ Μακρονόρος.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἡ ἐπανάστασις περιορίσθη εἰς τὸ Πήλιον, διότι εἰς τὴν πεδιάδα ὑπῆρχαν πολλοὶ Τούρκοι. Καὶ εἰς τὸ Πήλιον ὅμως ὀλίγον διετηρήθη. Οἱ Τούρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ οὗτοι κατέφυγαν εἰς τὴν Εὐβοίαν.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ 1821 ἐπανεστάτησεν ἡ Χαλκιδικὴ μὲ τὸ Ἅγιον ὄρος. Ἀλλὰ ἐδῶ ταχέως ἐσβύσθη ἡ ἐπανάστασις, διότι ἐπῆλθαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολυάριθμοι Τούρκοι. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν Νιάουσαν καὶ μὲ τοὺς ἀρματολούς τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπανεστάτησαν, ἀλλὰ ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμα τῆς.

Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε τελευταία. Ἐδῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν παρὰ πολλοί. Ἐν τούτοις οἱ Κρηῖτες, ἕνεκα τῶν σφαγῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Τούρκοι, ἐπανεστάτησαν. Εἰς τὰ Σφακιά δὲ καὶ εἰς ἄλλα ὄρεινά μέρη

ζατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρά καὶ Ὑδραν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀνάγκη νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτὴν καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνίαν μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες καὶ ἰδίως τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν εἶχαν, ὡς εἶδομεν, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν νησιωτῶν ὑπὲρ τῆς πατρίου θρησκείας ἦσαν πολὺ μεγάλοι. Ἐθυσίασαν λοιπὸν καὶ ὅλα τὰ πλοῖα τῶν καὶ ὅλα τὰ πλοῦτη τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος.

Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐπαναστάτησεν ἡ νῆσος τῶν Σπετσῶν τὴν 3ην Ἀπριλίου καὶ ἔστειλε 58 πλοῖα διὰ νὰ πολιορκήσουν τὸ Ναύπλιον κατὰ θάλασσαν. Τὸ παράδειγμα τῶν Σπετσῶν ἠκολούθησαν τὰ Ψαρά, τὰ ὁποῖα ἐπανεστάτησαν τὴν 10ην Ἀπριλίου. Οἱ Ψαριανοὶ ἀμέσως ἀφ' ἐνός μὲν ἔστειλαν πλοῖα διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς Μονεμβασίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐπεριπολοῦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ συνέλαμβαναν τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφεραν τροφίμα καὶ πολεμοφόδια εἰς τὰ παράλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

Τελευταία ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ὑδρα. Τοῦτο προῆλθεν ὅχι ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρόξριτοι τῆς Ὑδρας εἶχαν μικροτέραν φιλοπατρίαν ἀπὸ τοῦς ἄλλους, ἀλλὰ διότι ἐγνώριζον καλῶς τὰς θυσίας, τὰς

ὁποίας θὰ ἀπαιτοῦσεν ἡ ἐπανάστασις, καὶ τὰς εὐθύναις τοῦ ἀγῶνος.

Τὰς τρεῖς αὐτὰς νήσους ἠκολούθησαν ἀμέσως ἡ Σάμος, αἱ Κυκλάδες καὶ τὰ Δωδεκάνησα, πλὴν τῆς Ρόδου. Ἀλλὰ τὸ βάρος ὅλον τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἔπεσεν

Εἰζ. 16. Ἀνδρέας Μιαούλης.

εἰς τὰς τρεῖς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά.

Θυσίαι τῶν τριῶν νήσων διὰ τὸν ἀγῶνα.

Ὁμοφροσύνη αὐτῶν.

Δάξαρτος Κουντουριώτης, Ἀνδρέας Μιαούλης.

Ὅντως τὸ βάρος τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἦτο μέγα. Πρῶτον ἔπρεπε νὰ θυσιάσουν οἱ νηπιῶται τὰ πλοῖα τῶν. Ἐπειτα κάθε ἐκστρατεία εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰς

προμηθείαις τροφίμων, πολεμοφοδίων καὶ χρημάτων διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν ναυτῶν. Ἐχρειάσθη λοιπὸν ὅλα τὰ ἑκατομμύρια τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν τριῶν νήσων νὰ προσφερθοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλη δυσκολία ὑπῆρχε διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἡ ἐντελής ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν νήσων. Ἡ δυσκολία αὕτη ἐνικήθη ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν ὁμοφροσύνην αὐτῶν. Κάθε μία ἐξ αὐτῶν εἶχε τοὺς δημογέροντάς της καὶ τὸν ναύαρχόν της. Ἀλλὰ ἡ Ὑδρα καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερτεροῦσε τῶν δύο ἄλλων καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἦτο ἴση καὶ μὲ τὰς δύο ἄλλας ὁμοῦ. Σιωπηλῶς λοιπὸν ἐδόθη εἰς αὐτὴν κάποια προεδρεία

διὰ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ εἰς τὸν ναύαρχόν της ὑπῆκουαν ὅλα τὰ πλοῖα. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεξεῖχεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἔλαβε σιωπηρῶς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν, μεγαλόψυχος, εὐγλωττος, συνετός. Ἐν καὶ ἦτο μὲ ἓνα ὀφθαλμόν, ἦτο ὀξυδερκέστατος. Αὐτὸς διεύθυνε τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, χάριν τοῦ ὁποίου ἐθυσίασε περισσότερα ἀπὸ 2 ἑκατ. δραχμῶν. Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ ἐκλογή ὡς ναύαρχου τῆς Ὑδρας, καὶ ἐπομένως ἀρχιναύαρχου ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἀνὴρ ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος. Δὲν ἐδειλίαζεν ἀπέναντι τῶν ἐπικινδυνωτέρων ἐπιχειρήσεων. Ἰδίως δὲ ἦτο ἐπιβλητικὸς. Κατώρθωνε μὲ τὴν μετριοφροσύνην του καὶ τὴν εὐγένειάν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρά του νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὰ ναυτικὰ πλήθη. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἐκτὸς τῆς ναυτικῆς ἱκανότητος εἶχε καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα μεγάλην. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔκαμε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἦτο καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς Ἐπαναστάσεως κύριος τῆς θαλάσσης.

Πυρπόλησις τουρκικῆ: φρεγάτας εἰς Ἐρεσσὸν τῆς Λέσβου. Πυρπολικά. Τὸ πρῶτον, σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου. Ἐκεῖ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου εἶχε καταφύγει μία μεγάλη τουρκικὴ φρεγάτα μὲ 84

κανόνια καὶ 1100 ἄνδρας, ἀφ' οὗ κατεδιώχθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Οἱ κυβερνηταὶ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἔκαμαν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσουν νὰ καύσουν αὐτήν.

Κάποιος διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς ἐκ Ψαρῶν ὁ Ἰωάννης Πάργιος ἢ Πατατοῦκος ἀνέλαβε νὰ μεταβάλλῃ-ἐν πλοῖον εἰς πυρπολικόν. Ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ εἰς τὰ πλάγια τοῦ πλοίου τέσσαρα κιβώτια γεμᾶτα πυρίτιδα καὶ ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας καὶ τὰ συνέδεσε μὲ φυτίλι. Ὁδήγησε δὲ τοὺς ναυτικούς, πῶς νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν. Ἐπρεπε πρῶτον νὰ τὸ προσκολλήσουν μὲ γάντζους εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἔπειτα νὰ ἀνάψουν ἀπὸ τὸ ἄκρον τὸ φυτίλι, καὶ νὰ φύγουν ταχέως εἰς τὴν βάρκαν, ἢ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐτοιμὴ πλησίον τοῦ πυρπολικοῦ.

Τὴν 27ην Μαΐου λοιπὸν δύο ἥρωες Ψαριανοί, ὁ Παπανικολῆς καὶ ὁ Καλαφάτης μὲ δύο τοιαῦτα πυρπολικά πλησιάζουν τὸν τουρκικὸν κολοσσόν. Αὐτὸς τοὺς πυροβολεῖ σφοδρῶς αὐτοὶ ὅμως προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην βλάβην. Τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Παπανικολῆ μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον. Οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν νὰ τὸ σβύσουν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐξαπλώνεται περισσότερον καὶ φθάνει εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τότε ἀνατινάσσεται ὅλον τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἀπὸ τοὺς 1100 ἄνδρας μόνον 8 ἐσώθησαν. Οἱ πυρπολιταὶ ἐπέστρεψαν σῶοι.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὑπῆρξε πολὺ σπουδαῖον, διότι τότε κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωσαν ν' ἀντιπαραταχθοῦν εἰς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς.

5. Πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετοίου οἱ Ἕλλη-
νες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἰδρῦσουν μίαν κεν-
τρικὴν ἀρχὴν διὰ νὰ διευθύνῃ τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς ὅλην
τὴν Πελοπόννησον. Συνήλθον λοιπὸν εἰς συμβούλιον

Εἰκ. 17. Δημήτριος Ὑψηλάντης.

οἱ ἐξέχοντες ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου τὴν 26 Μαΐου
εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν καὶ διώρισαν μίαν ἐπι-
τροπὴν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Πελοποννησιακὴ Γερουσία.

Ἀλλὰ ὀλίγας ἡμέρας ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἔφθασεν εἰς
Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψη-
λάντου Δημήτριος. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του
ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διευ-
θυνσιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοπον-
νήσου, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὴν Πελοποννησιακὴν
Γερουσίαν ἀντεστάθησαν. Ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησαν
νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀρχι-
στράτηγος, νὰ εἶναι ὅμως ὑποχρεωμένος νὰ συμβου-
λεύεται τὴν Γερουσίαν, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπό-
λεως νὰ συγκληθῇ Ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣ ὁποία νὰ κα-
νονίσῃ τὰ πράγματα.

Ὅλιγον ἔπειτα ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα δύο φα-
ναριῶται μορφωμένοι ὁ Θεόδωρος Νέγρης καὶ ὁ Ἀλέ-
ξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὐτοὶ ἀνέλαβαν νὰ ὀργανώ-
σουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἰδρῦσουν εἰς αὐτὴν
Γερουσίαν, ὁποῖα, ἦτο ἡ Πελοποννησιακὴ. Ἰδρυσαν
λοιπὸν ὁ μὲν Θεόδωρος Νέγρης εἰς τὴν Α. Στερεὰν

Εἰκ. 18. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἑλλάδα τὸν Ἄρειον Πάγον, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος εἰς
τὴν Δ. τὴν Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Σύμφωνα μὲ τὰ συμφωνηθέντα μὲ τοὺς προκρί-
τους, ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως
ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους διὰ νὰ ἀπο-
τελεσθῇ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ συνέλευσις συνῆλθε
πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἀλλὰ τὴν πλὴν
εἶχε γνωσθῇ ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου
εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Ὁ Δημήτριος Ὑψη-

λάντης λοιπόν παρηγκωνίσθη. Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον εἶχε δημοκρατικὴν μορφήν, ὠνομάσθη δὲ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου.

Σύμφωνα μὲ αὐτό, ὠρίσθη διὰ νὰ διευθύνῃ τὴν χώραν ἓν σῶμα ἐκτελεστικὸν ἐκ πέντε ἀνδρῶν, ἰδρῦθη δὲ καὶ βουλευτικὸν σῶμα ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν. Τοῦ ἐκτελεστικοῦ πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγινε πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ. Τέλος ἡ Συνέλευσις ὥρισεν ὡς σημαίαν τοῦ ἔθνους τὴν κυανόλευκον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλέον ἢ Ἐπανάστασις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ὄχι μόνον ἐστερεώθη διὰ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἠρώων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπέκτησε τὴν ἰδικήν της κυβέρνησιν. Ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων ἔληξε. Τώρα ὑφίστατο ἀπέναντι τῆς Τουρκίας Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα. Ἡ πολιτεία δὲ αὕτη εἶχε τὸ βαρὺ ἔργον κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀποκτηθέντα, εἰάν δὲ ἦτο δυνατόν, καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτά. Δι' αὐτὸ οἱ νέοι ἀγῶνες τῆς ἐπαναστάσεως ἔχουν κυρίως ἀμυντικὸν χαρακτῆρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ
ΤΟΥΡΚΩΝ (1822 - 1824)

1. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Πτώσις τοῦ Σουλίου.

Οἱ Ἕλληνες τὸ 1822 ἐκυρίευσαν τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Κυρίως ὅμως ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Τότε εἶχε παραδοθῆ καὶ φρονευθῆ ὁ Ἄλῃς. Ἐπομένως ὁ Χουρσίτ ἦτο ἕτοιμος νὰ στρέψῃ ὄλον του τὸν στρατὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτον ὅμως ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Ἐπετέθη λοιπὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν ὅπως πάντοτε. Ὅλαι αἱ ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ Χουρσίτ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην διὰ νὰ πολιορκῆ τὸ Σοῦλι, καὶ αὐτὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διὰ νὰ ἐτοιμασθῆ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Τότε τέλος ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου. Πολλοὶ φιλέλληνες εὐρωπαῖοι, εὐθύς ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ἐνθουσιάσθησαν ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἶχαν σπεύσει νὰ ἔλθουν διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ εἶχαν ἀποτελέσει ἕνα τάγμα στρατιωτικόν. Μὲ αὐτοὺς λοιπὸν καὶ μὲ ἄλλον στρατὸν, τὸ ὄλον 4 χιλιάδας ἄνδρας, ὁ Μαυροκορδάτος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου.

Ἄλλὰ ὁ Μαυροκορδάτος, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν στρατὸν του. Ἔστειλε 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριαζοῦλην

Μαυρομχάλην εἰς τὸ νοτίως τῆς Κιάφας Φανάριον διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Σουλιώτας. Ὁ ἄλλος στρατὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Πέτα βορείως τῆς Ἄρτης. Ἐκεῖ ὅμως προσεβλήθη (4 Ἰουλίου) ἀπὸ τὸν Ρεσιτ Πασσᾶν ἢ Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος εἶχε μαζί του 5 χιλιάδας Τούρκους καὶ κατεστράφη καθ' ὄλοκληρίαν. Οἱ φιλέλληνες ἔπεσαν ὅλοι. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὀλίγοι ἐσώθησαν. Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχαν καὶ οἱ Μανιάται εἰς τὸ Φανάριον. Προσεβλήθησαν ἀπὸ ἰσχυρὰν τουρκικὴν δύναμιν καὶ ἐνίκηθησαν, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ Κυριακούλης εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, διὰ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν μέχρι τοῦ 7βρίου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀπῆλθον μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ οἱ πολεμιστὰι πνέοντες ἐκδίκησιν ἐπέρασαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

2. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βουώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατῆλθαν μὲ 11 χιλιάδας στρατὸν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως ὁ Γιουσούφ Πασσᾶς τῶν Πατρῶν μὲ τὸν στόλον του ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ ἀπὸ θαλάσσης μὲν δὲν διέτρεχε κίνδυνον τὸ Μεσολόγγιον, διότι ἐπροστατεῦετο ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν. Τὰ νερὰ αὐτῆς ἦσαν τόσον ρηχὰ, ὥστε δὲν ἠμποροῦσαν νὰ πλησιάζουν τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Ἀπὸ τὸ μέρος ὅμως τῆς ξηρᾶς τὰ ὀχυρώματά του ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Καὶ ὁ στρατὸς δέ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐντὸς αὐτοῦ,

ἦτο πολὺ ὀλίγος, 380 πολεμισταὶ καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ 30 Σουλιώτας. Καὶ ὅμως ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἔκαμε θαύματα.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους περὶ παραδόσεως διὰ νὰ κερδίσῃ καιρὸν. Πραγματικῶς δὲ ὁ στόλος τῆς Ὑδρας κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσοῦφ, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους μὲ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δεληγιάννην. Τότε οἱ Ἕλληνες ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμερ Βρυώνη « Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα τὰ τὸ πάρος ».

Ἀλλὰ τὴν ὥρην οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν πολὺ καὶ ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ἀπὸ τὸν χειμῶνα. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων νὰ κάμουν ἔφοδον. Ἠλπίζαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἦσαν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ εἶχαν ἀφήσει τὰ τείχη. Ἀλλὰ κάποιος Ἕλλην κληρικός τοῦ Ὁμερ εἰδοποίησε τὴν παραμονὴν τοὺς Ἕλληνας περὶ τοῦ κινδύνου. Ἐπομένως, ὅταν εἰς τὰς 5 τὸ πρωῖ ὄρμησαν οἱ Τούρκοι, ἠφρουρὰ ἦτο εἰς τὴν θέσιν τῆς. Οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των ἔπαθαν μεγάλας καταστροφάς. Οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ περισσότερα πυροβόλα των καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς των. Κατὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου ἐπνίγησαν περισσότεροι ἀπὸ 500.

3. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλι.

Εἶδαμεν ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ ὁ Χουρσίτ ἠτοίμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν στρατὸν διὰ νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς Α. Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς ἐκστρατείας ἀφηρέθη ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀνετέθη εἰς ἄλλον στρατηγόν, τὸν Μαχμουτ Πασσᾶν Δράμαλην.

Ὁ Δράμαλης περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1822 διέβη τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν εὗρηκε καμμίαν ἀντίστασιν. Ἐφιλονικουῦσαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ δὲν ἐφρόντισαν περὶ ἀντιστάσεως. Ὁ Δράμαλης λοιπὸν χωρὶς ἐμπόδιον ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυρίευσεν τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς μακρυνὰς παραλίας. Ἡ δὲ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου διελύθη. Εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅταν ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη, ἔσπευσεν ἀμέσως ἐκ Πατρῶν, ὅπου εὗρισκετο, εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖ ἐνεθάρρουνε τοὺς Πελοποννησίους νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ Δράμαλη. Κατόπιν μὲ τὸν Πετρόμπερην καὶ ἄλλους προζοίτους ἔσπευσεν εἰς τοὺς Μύλους. Καθ' ὁδὸν συνηντήθη μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ὁ ὁποῖος ἐπήγαιεν εἰς τὴν Τρίπολιν διὰ νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ νέας δυνάμεις εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὸ σχέδιόν του.

Ἐπρεπε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ διατηρήσουν οἱ Ἕλληνες τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους διὰ νὰ κρατήσουν

τὸν Δράμαλιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἕως οὗ συγκροτήσουν ἀξιόμαχον στρατόν. Τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐκλείσθη μὲ 700 παλληκάρια εἰς αὐτήν. Συγχρόνως ὁ Κολοκοτρώνης παρήγγειλε νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ σιτηρὰ καὶ ἐν γένει τὰς ζωοτροφίας, ὅσαι ὑπῆρχαν εἰς τὴν Ἄργολίδα. Αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ συνάξῃ στρατόν.

Πραγματικῶς ὁ Δράμαλης, ὅταν τὴν 12 Ἰουλίου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ πολιορκήσῃ αὐτό. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης συνεκέντρωσεν ἀρκετὸν στρατόν καὶ ἦλθεν εἰς Μύλους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὄχυρὰ θέσις πλησίον τοῦ Ναυπλίου. Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Ἐπὶ ὀλοκλήρους ἡμέρας ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους ἀπέκρουε τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Κατόπιν ὁ Κολοκοτρώνης διευκόλυνε τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του ἐξ αὐτῆς.

Ἀλλὰ τώρα οἱ Τούρκοι εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἄργολίδα ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος. Ἐπομένως ὁ Δράμαλης ἐσκέφθη ὅτι πρέπει νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἔστειλεν εἰς τοὺς Μύλους τὸν χριστιανὸν γραμματέα του διὰ νὰ προσφέρῃ δῆθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀμνησίαν, πραγματικῶς ὅμως διὰ νὰ τοὺς ἀναγγείλῃ ὅτι ὁ Δράμαλης ἐτοιμάζεται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠπατήθησαν. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἄλλους ὅτι ὁ Δράμαλης δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐπομένως πρέπει νὰ καταλάβουν τὰ μεταξὺ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου στενά. Οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἤκουσαν. Ἐν

τούτοις ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὴν ἀκολουθίαν του σπεύδει καὶ καταλαμβάνει τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ τῶν Δερβεναζίων. Διέταξε δὲ τοὺς φίλους του ὀπλαρχηγούς Νικήταν, Παπαφλέσαν καὶ Ὑψηλάντην νὰ καταλάβουν τὸ ἀνατολικότερον κείμενον στενὸν τοῦ Ἁγιορίου. Οἱ ἄλλοι ἐγχεύαζαν τὸν Κολοκοτρώνην. Ὁ Μαυρομιχάλης μάλιστα, ὅταν ἔφρουγεν, εἶπεν ἐμπαικτικῶς. «Ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης στὰ βουνά». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε φανερὸν πόσον εἶχε δίκαιον ὁ Κολοκοτρώνης.

Τὸ πρωτὶ τῆς 25 Ἰουλίου ἐφάνη ἐρχόμενον ἐν μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ πορευθῆ εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης ἅμα εἶδε τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων, κατέλαβεν ὅπως ἠμποροῦσε τὰς χαράδρας, καὶ ἔστειλε καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἐκ τοῦ Ἁγιορίου. Ὅταν ἔφθασαν οἱ Τούρκοι, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀφήσουν τὰς ἀποσκευὰς των καὶ νὰ τραποῦν καταδιωκόμενοι εἰς τὸ πλησίον κείμενον ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστη. Ὅταν ὅμως κατέβησαν τὸ ὕψωμα, εὐρέθησαν ἐνώπιον ἄλλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἔφθασαν ἐγκαίρως καὶ κατέλαβαν ἕνα λόφον πέραν τοῦ Ἁγίου Σώστη. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη φονικωτάτη. Ἐφθασε καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὄλοι οἱ Τούρκοι (3 χιλ.) ἐκτὸς ὀλίγων ἐφονεύθησαν. Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν μάχην ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν τουρκοφάγος.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν (26) ὁ Δράμαλης φοβισμένος ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἔμεινεν ἀργός. Τὴν 27 δὲ ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ μὲ ὅλον τὸν στρατὸν του ὄχι πλέον ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δυσκολωτέραν

ὁδὸν τοῦ Ἀγινόριου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπειδὴ δὲν ἤ-
ξευρε ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Δράμαλης, εἶχε
μείνει ὁ ἴδιος εἰς τὰ Δερβενάκια, ἔστειλε δὲ πάλιν εἰς τὸ
Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ὑψη-
λάντην. Οὗτοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐρχομένων Γούρ-
κων. Ἄν τότε καὶ ὁ εἰς τοὺς Μύλους ἑλληνικὸς στρά-
τὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν ὀπισθεν, ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ
κατεστρέφετο τελείως, ἀλλ' οὗτος, ὅταν ἔφυγεν ὁ τουρ-
κικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ Ἄργους, ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ λε-
ηλατήσῃ τὰς ἀποσκευάς του. Ἔνεκα τούτου ὁ Δράμα-
λης μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ
κατόρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κόριν-
θον. Ἐχασε μόνον χιλίους ἄνδρας.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Κόρινθον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔπα-
θε τὰ πάνδεινα. Ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβεν ὅλους
τοὺς δρόμους καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐκεῖ. Πείνα καὶ ἀσθένει-
αι ἐθέριζαν αὐτόν. Ὁ Δράμαλης ἀπὸ τὴν λύπην του
ἀπέθανε τὴν 27ην 8βρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του
ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὰς Πάτρας.
Ἀλλὰ πλησίον τῆς Ἀκράτας οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν
τοὺς περισσοτέρους. Ὀλίγοι μόνον διεσώθησαν εἰς τὴν
ἀπέναντι ἀκτὴν.

Ἡ Πελοπόννησος ἐσώθη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἐκ-
στρατείας τοῦ Δράμαλη. Ἀμέσως δὲ κατόπιν τὸ Ναύ-
πλιον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ σωτηρία
ὅλοι ὁμολογοῦν ὅτι ὠφείλετο εἰς τὸν Κολοκοτρώνην.
Ἡ Γερουσία διώρισεν αὐτὸν εἰς ἀνταμοιβὴν Ἀρχι-
στράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

4. Ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Ὅπως κατὰ ξηράν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν ἤρχισε κατὰ τὸ β' ἔτος μὲ καταστροφῶς καὶ ἐτελείωσε μὲ θριαμβευτικὰ κατορθώματα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου καὶ ἔνεκα τοῦ φιλησύχου χαρακτῆρός των καὶ ἐπειδὴ ἐγειτόνευαν πολὺ μὲ τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν, δὲν εἶχαν ἐπαναστασῆσαι κατὰ τὸ α' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σάμου Λυκούργος Λογοθέτης ἔρχεται μὲ 2,500 ἄνδρας εἰς τὴν Χίον καὶ ἐπαναστατεῖ αὐτήν.

Ὅταν ὁ Σουλτάνος ἔμαθεν ὅτι καὶ ἡ Χίος ἐπανεστάτησεν, ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἀμέσως ἔστειλε μέγαν στόλον ἀπὸ 46 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Καρᾶ Ἀλῆν διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Χίον. Ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ αὐτήν. Ἐπειτα ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάζει στρατὸν ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν, καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ φύγουν μὲ μερικὰ Ψαριανὰ πλοῖα. Συγχρόνως ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἀσίας ἄπειρα στίφη φανατικῶν τούρκων, τὰ ὅποια κατείχοντο ἀπὸ ἀγρίαν δίψαν αἵματος καὶ ἀρπαγῆς.

Τότε ἤρχισεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία. Οἱ δυστυχεῖς Χῖοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰ Μοναστήρια διὰ νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ παντοῦ τοὺς ἀνεκάλυπταν οἱ διῶκται των καὶ τοὺς ἔσφαζαν. Ἀπὸ τὰς 100 χιλ. κατοίκους, 23 χιλ. ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλ. συνελήφθησαν καὶ ἐπωλήθησαν. Οἱ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον 3 χιλ. ἔμειναν εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἄλ-

λοτε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος πόλις μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἔρειπίων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου βέβαια ἦτο μεγάλη συμφορά. Καὶ αὐτὴ ὅμως, ὅπως καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι θυσίαι, ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκίνησεν εἰς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην τὴν συμπάθειαν διὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἔκαμε φανερὸν ὅτι ἡ τουρκικὴ φυλὴ δὲν συνεβάδιζε μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν.

Χ 5. Πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. ὑπὸ τοῦ Κανάρη.

Τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ἐξεδικήθη ὁ πυρπολητῆς Κανάρης. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς Χίου. Ἐφθασεν ἐκεῖ, ὅταν ἡ καταστροφὴ εἶχε γίνῃ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἔπλευσε γύρω ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἔσωσε πολλοὺς φυγάδας, ἔπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ ναύαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ 2 πυρπολικά. Ὡς πυρποληταὶ ἐξελέχθησαν ὁ Ὑδραῖος Πιπῖνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Εἰκ. 19. Ὁ Κανάρης.

Ὁ Κανάρης ἦτο νεαρὸς ναύτης ἀγνωστος ἕως τότε. Ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, μὲ φυσιογνωμίαν ἀγαθὴν καὶ ἐντροπαλὸς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοόπους. Ἀλλὰ

εἶχε ψυχὴν ἡρωϊκὴν καὶ ἔνεκα τούτου τὸ ὄνομά του κατέστη περίφημον μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας.

Ὁ Πιπῖνος λοιπὸν καὶ ὁ Κανάρης, ἀπ' οὗ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρῶν μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπιβιβάσθησαν μὲ τὴν ἀκολουθίαν των εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ διευθύνθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἶχαν τὴν ἐορτὴν τοῦ Ραμαζανίου. Τὴν νύκτα δὲ ἐκεῖνην (6 Ἰουνίου), ἐπειδὴ θὰ ἤρχιζε τὸ Μπαϊράμιον, ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοῦ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἦσαν συναγμένοι εἰς τὴν ναυαρχίδα, καὶ ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο φωταγωγημένος.

Τὰ δύο πυρπολικά εἰσεχώρησαν ἀπαρατήρητα μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου προσεκολλήθη εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλὰ περυσύρθη ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἀλεσπάσθη ἀπ' αὐτήν. Ἐπομένως ἐκάη χωρὶς νὰ κάμη καμμίαν ζημίαν. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη.

Ὁ Κανάρης ἐπλησίασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἔβαλε τὸν προεξέχοντα ἔμπροσθεν ἰστόν (μπαστοῦνι) τοῦ πυρπολικοῦ εἰς μίαν ἀνοικτὴν κανονιοθυρίδα καὶ τὸ ἔδεσεν ἀσφαλῶς. Ἐπειτα ἤναψε μὲ τὸ ἴδιόν του χέρι τὸ φυτίλι καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν βάρκαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐπερίμεναν οἱ σύντροφοί του, φωνάζων «Νά ὦραία φωτοχυσία, παλιότουρκοι».

Τὸ πῦρ μετεδόθη ἀμέσως εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν μετέβαλεν εἰς κάμινον καιομένην. Τὰ πυροβόλα ἐπυροβολοῦσαν μόνον των καὶ ἐμπόδιζαν τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσουν. Οἱ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος Τοῦρκοι ἔσπευσαν εἰς τὰς λέμβους διὰ νὰ σωθοῦν. Ἄλλ' αἱ λέμβοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ποὺ εἰσῆρχοντο εἰς αὐτάς, ἐβυθίζοντο. Ὁ ἴδιος ὁ Καρὰ-Ἀλῆς, μόλις κατέβη εἰς

μίαν λέμβον, πληγώνεται θανασίμως ἀπὸ ἓνα τεμάχιον καιομένου ἰστοῦ καὶ μόλις ἐξῆλθεν εἰς τὴν ξηρὰν· ἐξέπνευσε. Τέλος τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ἢ ναυαρχίς ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 2 χιλ. ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς αὐτήν, μόλις 180 διέφυγαν τὸν θάνατον.

Οἱ δύο πυρποληταὶ μὲ τοὺς συντρόφους των ἐπέρασαν ἀνενόχλητοι διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐδῶ ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς μὲ ἐπευφημίας καὶ τοὺς συνώδευσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἠὺχαρίστησαν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν του αὐτὴν, οὔτε τὰ Ψαρά, οὔτε τὴν Σάμον ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, ὡς εἶχε σκοπὸν. Ἔσπευσε νὰ κρουθῆ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὅταν δὲ μετ' ὀλίγον ἐτόλμησε καὶ πάλιν νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ, ὁ Κανάρης καὶ πάλιν ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικὸν του τὴν ὑποναυαρχίδα μὲ 1600 ἄνδρας πλησίον τῆς Τενέδου. Οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε ἔμειναν κύριοι τῆς θαλάσσης.

6. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823.

Μᾶρκος Μπότσαρης.

Αἱ ἀποτυχίαι τοῦ 1822 δὲν ἀπεγοήτευσαν τὸν Σουλτάνον. Οὗτος διέταξε δύο νέοι στρατοὶ νὰ εἰσορμήσουν ὁ μὲν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὴν Δυτικὴν.

Ὁ πρῶτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἐπέστρεψεν ὀπίσω χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε.

Σπουδαιότερα ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Δύο στρατηγοί, ὁ Μουσταῆς πασσᾶς

τῆς Σκόδρας καὶ ὁ Ὅμηρ Βουώνης μὲ 16 χιλιάδας ἀνδρας ἐπροχώρησαν ἐναντίον αὐτῆς.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα οἱ ὀπλασθηγοὶ ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των καὶ μὲ τοὺς πολίτας. Μόνος ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ὁ συνετώτατος, πρῶτατος καὶ ἀφιλοκερδέστατος αὐτὸς Σουλιώτης, ἐπεριφρονοῦσε τὸν φθόνον τῶν ἄλλων καὶ ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ συμφέρον τῆς Πατριδος. Ὅταν ἡ Κυβέρνησις ἔστειλεν εἰς αὐτὸν δίπλωμα στρατηγοῦ καὶ εἶδε τοὺς συμπατριώτας του νὰ δυσαρεστηθοῦν διὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐξέσχισε τὸ δίπλωμα καὶ εἶπεν «ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμά του ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν».

Εἰζ. 20. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης.

Ὅταν ὁ Μᾶρκος ἔμαθεν ὅτι ἡ προφυλακὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξ 4500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τζελαλεδὶν βέην εὐρίσκετο εἰς τὸ Καρπενήσιον, ἀπεφάσισε μὲ 350 Σουλιώτας νὰ ἐπιτεθῆ ἔν καιρῷ νυκτὸς κατ' αὐτῆς. Πραγματικῶς τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ἀρχίζει τὴν σφαγὴν. Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ τὴν ὥραν ἐκεῖνην ἐκοιμῶντο, περιέρχονται εἰς σύγχυσιν καὶ ἀλληλοφονεῦνται. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε φοβερά. Ἀλλὰ ὁ Μᾶρκος προχωρεῖ μέχρι τῆς μάνδρας, διὰ νὰ ἴδῃ τὰ ἐντὸς. Τότε οἱ ἐντὸς αὐτῆς Ἀλβανοὶ τὸν ἐπυροβόλησαν, καὶ μία σφαῖρα τὸν εὐρήκεν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ῥίπτει νεκρόν.

Οἱ συμμαχηταὶ του παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ ἀσχη-

γοῦ καὶ ἄπειρα λάφυρα, ὄπλα καὶ πολεμοφόδια, φορτωμένα εἰς ἡμιόνους καὶ ἀπῆλθαν χωρὶς νὰ τοὺς ἐνοχλήσῃ κανεὶς.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφρονεύθησαν περίπου 2000 Τούρκοι. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ζημία ἦτο μεγάλη, διότι ἔχασαν τὸν ἥρωα ἀρχηγόν των. Οἱ Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι ἔπειτα ἀπὸ τὴν προσβολὴν αὐτὴν τοῦ Καρπενησίου ἔφερον πλούσια καὶ καταστόλιστα ὄπλα, κατηρῶντο αὐτά, διότι τὰ ἐξηγόρασαν μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου, ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν, ἀλλὰ ματαίως.

Τὸ Αἰτωλικόν εἶναι ἐπὶ μικρᾶς νήσου εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἦτο καλῶς ἐφωδιασμένον. Μόνον ἔλλειπν ὕδατος εἶχεν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἐθεραπεύθη διὰ θαύματος. Μία τουρκικὴ βόμβα ἔπεσεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἤνοιξεν ἄγνωστον πηγὴν ὕδατος.

Ἡ πολιορκία διήρξεσε δύο μῆνας χωρὶς ἀποτελέσμα. Ἐπὶ τέλος ἤρχισεν ὁ χειμὼν. Οἱ Τούρκοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἠπειρον. γ

7. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ἢ Πελοπόννησος ἀπὸ ἀπῆλλάγῃ ἀπὸ κάθε κίνδυνον, διότι κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἰσέβαλεν εἰς αὐτήν. Δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες ἀντὶ νὰ καταγίνουν εἰς τὸ νὰ κυριεύσουν τὰ ὀλίγα παράλια φρούρια, τὰ ὁποῖα ἔμεναν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νὰ ἀποκρούσουν κάθε κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παρουσιασθῇ, ἤνοιξαν μετὰ τὸν πόλεμον τὴν Ἐπι-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λονικουσαν ἀναμεταξύ των οἱ στρατιωτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἱ πολιτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαυροζορδάτος.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθε νέα Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Ἄστρος. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Μαυροζορδάτος.

Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ἐκλεχθεὶς καὶ αὐτὸς μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, κατορθώνει νὰ παρασύρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Τότε Ἐκτελεστικὸν καὶ Βουλευτικὸν ἐχωρίσθησαν. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν ἐξέλεξεν ἄλλο Ἐκτελεστικὸν μὲ πρόεδρον τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀδελφὸν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου.

Αἱ δύο Κυβερνήσεις ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν. Ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὲ 14 προζοίτους ὠδηγήθη εἰς τὴν Ὑδραν καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸ ἐκεῖ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλία.

Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ ἦρως τῆς Γραβιάς Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος. Ἡ Κυβέρνησις ἐφάρθη περιφρονητικῶς πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ἦτο φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐκ τούτου ὁ Ὀδυσσεὺς ὠργίσθη κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, αὐτὴ δὲ συνέλαβε τὴν ὑπόψιν ὅτι οὗτος συνεννοεῖται μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ ἀπέστειλεν ἐναντίον του τὸν Γκούρα, πρῶην πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς. Ὁ Γκούρας συνέλαβεν αὐτόν καὶ τὸν ἐφυλάκισεν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετικὸν πύργον. Τὴν 16ην ὁμοῦς Ἰουλίου 1825 εὐρέθη τὸ σῶμά του διαμελισμένον κάτω ἀπὸ τὸν πύργον. Διεδόθη ὅτι ἀλεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατεκρημνίσθη. Ἴσως ὁμοῦς καὶ νὰ ἐφονεύθη κατὰ δια-

ταγήν τοῦ Γκούρα, καὶ κατοπιν ἐροήθη τὸ πτώμα του ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ φοβερὸς κίνδυνος ἐπεκρέματο ἐπ' αὐτῆς. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρουσιάσθη ἰσχυρὸς σύμμαχος αὐτῆς ὁ φιλελληνισμὸς τῆς Εὐρώπης.

8. Ὁ φιλελληνισμός.

Ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισεν εὐθύς, ὅταν ἤρχισε καὶ ἡ ἐπανάστασις. Κατὰ πρῶτον ἤρχισεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κατοπιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν νέων Ἑλλήνων οἱ Εὐρωπαῖοι ἔβλεπαν τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἀναγέννησιν τῶν ἀρχαίων. Ἰδρῦθησαν λοιπὸν παντοῦ φιλελληνικοὶ σύλλογοι εἰς Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ Γαλλίαν, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο πρὸς συλλογὴν χρημάτων χάριν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Οἱ σύλλογοι οὗτοι ἔδιδαν τὰ μέσα διὰ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς φιλέλληνας στρατιωτικούς, οἱ ὅποιοι κατὰ ἑκατοντάδας ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ παρᾶσχουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς προσωπικὰς τῶν ὑπηρεσίας.

Ἰδίως ὁμοῦ πρακτικὸν χαρακτῆρα εἶχεν ὁ φιλελληνισμὸς, ὁ ὅποιος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐδῶ, ἐν ᾧ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ κατ' ἀρχὰς διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἀγγλοὶ ἐσυμπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων τῶν φρονημάτων. Ἐβλεπαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὸν ἀγῶνα ἑνὸς λαοῦ, καταπιεζομένου ὑπὸ σκληροῦ δεσπότη, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου καὶ τὰ ἐλαζολουθῆ-

ματα αὐτῆς ἐξηρέθισαν τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τῆς φιλοτοῦρχου ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Τὸ δὲ φιλελεύθερον φρόνημα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποστρέφεται τὸν δεσποτισμὸν, ἔκαμε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν νὰ μεταβάλῃ γνώμας.

Εἰκ. 21. Ὁ Λόρδος Βύρων.

Ἐκτοτε ὁ ἀγὼν τῶν φιλελλήνων ἔλαβεν ἰσχυροτέραν κίνησιν. Ἰδρύθη εἰς τὸ Λονδῖνον φιλελληνικὸς σύλλογος, τοῦ ὁποῖου μετεῖχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Εὐρώπῃν φιλελληνικοὺς συλλόγους, τὸ σπουδαιότερον δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χορηγηθοῦν δάνεια εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν μεγαλυτέραν τέλος ἔξαψιν τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἐπροκάλεσεν ὁ μέγας Ἕλληνας ποιητὴς Λόρδος Βύρων. Ὁ Βύρων ἔστρεψεν ὅλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην του τὴν δύναμιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

να, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε ὁ φιλελλήνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου τὸν διώρισεν ἀντιπρόσωπόν του.

Ὁ Βύρων κατὰ πρόωτον ἦλθεν εἰς Κεφαλληνίαν. Ἀφ' οὗ ἔμεινε μῆνας τινὰς ἐκεῖ καὶ ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἦλθε τὸν 10βριον τοῦ 1823 εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου ἦτο ὁ Μαυροκορδατός.

Ἐδῶ ἐτήρησεν ἐπιφυλακτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων, καὶ διαρκῶς τοὺς προέτρπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ λείψανα τῶν φιλελλήνων. Προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἔμειναν ἄνευ ἀρχηγοῦ, καὶ ἠτοιμάζετο μὲ αὐτοὺς νὰ προσβάλλῃ τὴν Ναύπακτον.

Ἀλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς υἰγείας τοῦ νεαροῦ Λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 7 Ἀπριλίου ἀπέθανεν.

Ὁ θάνατός του ἐβύθησε τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγα πένθος. Ἡ Ἑλλὰς ἀπελευθερωθεῖσα ἐτίμησε τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ διὰ μνημείου εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ δι' ἀνδριάντος εἰς τὸ Ζάππειον τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ (1824 - 1827)

1. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου
εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ὁ Σουλτᾶνος ἕως τότε δὲν ἠμλόρησε νὰ σβήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ.

Ὁ Μεχμέτ ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον καὶ μόνον ἓνα μικρὸν φόρον ἐπλήρωνεν εἰς αὐτόν. Εἶχε κατορθώσει δὲ νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ νὰ καταρτίσῃ στρατὸν γυμνασμένον εὐρωπαϊκῶς καὶ μὲ αὐστηρὰν πειθαρχίαν.

Ὁ Σουλτᾶνος λοιπὸν ἐπρότεινεν εἰς τὸν Μεχμέτ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ νὰ διορίσῃ τὸν θετὸν τοῦ υἱὸν Ἰμβραῖμ πασσᾶν τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Μεχμέτ ἐδέχθη καὶ ἐσυμφώνησαν, οἱ μὲν Αἰγύπτιοι νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρωτύτερα ὅμως ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ καθυποτάξῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσσον, ὁ δὲ τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά, καὶ κατόπιν συνενωμένοι νὰ καταστρέψουν τὰς ἄλλας ναυτικὰς νήσους Σάμον, Ὑδραν καὶ Σπέτσας.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ καταστροφὴ τῆς Κάσσου.

Ἡ Κρήτη, ὅπως εἶδαμεν, εἶχεν ἐπαναστατήσῃ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν Τούρκων διὰ νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάστασιν

ἀπέβησαν μάταια. Τὸ β' ἔτος ὁ Σουλτάνος ἐζήτησε διὰ τὴν Κρήτην τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ, καὶ αὐτὸς εἶχε στείλει στρατὸν καὶ στόλον ἐκεῖ. Ἄλλ' οὐδὲ μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν εἶχαν κατορθώσει ἐπὶ δύο ἔτη νὰ καταπνίξουν τελείως τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης. Οἱ Χριστιανοί, μὲ ὅλας τὰς ὁμότητες καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ Αἰγυπτίου στρατηγοῦ Χασάν καὶ κατοπιν τοῦ Χουσεῖν, ἀνθίσταντο εἰς τὰ Σφακιά.

Τώρα ὁμοῦ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέστειλαν νέον στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ αἶμά της.

Μετὰ ταῦτα (6 Ἰουνίου) ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐπερικύκλωσε τὴν Κάσσον. Ὁ Χουσεῖν μὲ 4 χιλ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ ἠρωϊκὴν δὲ ἀντίστασιν τῶν Κασσίων ἐκυρίευσε καὶ τὰ 4 χωρία τῆς νήσου. Τελεία καταστροφή ἠκολούθησεν. Οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκα ἐφονεύθησαν, 2 χιλ. δὲ γυναῖκες καὶ παῖδες ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

3. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Σύμφωνα μὲ τὰς συμφωνίας Σουλτάνου καὶ Μεχμέτ Ἀλή, τουρκικὸς στόλος ἐξ 176 πλοίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χοσρέφ πασσᾶ ἦλθεν ἐναντίον τῶν Ψαρῶν (18 Ἰουνίου 1824).

Τὰ Ψαρὰ εἶχαν τότε 30 χιλ. κατοίκους, ἀλλ' οἱ περισσότεροί (23 χιλ.) ἦσαν φυγάδες ἐκ τῆς Χίου, τῶν Κυθωνιῶν καὶ τῆς Σμύρνης, καὶ δὲν ἦσαν στρατιῶται ἀξιόμαχοι. Ἴκανοὶ διὰ νὰ μάχωνται ὑπῆρχαν μόνον 3 χιλ. ἄνδρες.

Οἱ Ψαριανοὶ ὁμοῦ ἀπεφάσισαν νὰ ἀνπισταθοῦν. Τὸ θάρρος τῶν ἐνίσχυνεν ἰδίως ἡ φύσις τῆς νήσου τῶν. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ Ν.Α. ὄρου, ὅπου ἦτο ἡ πόλις

τῶν Φαρωῶν, ἦσαν τόσον ἀπόζημνοι, ὥστε οὐδὲ λέμβοι ἠμποροῦσαν νὰ πλησιάσουν. Ἐκαμαν ὁμως τὸ σφάλμα, παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κανάρη, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Μάλιστα ἀφήρεσαν τὰ πηδάλια ἀπὸ τὰ πλοῖα.

Ὁ τουρκοζὸς στόλος ἅμα ἐπλησίασεν εἰς τὴν νήσον (20 Ἰουνίου) ἤρχισε τὸν κανονιοβολισμόν εἰς τὸ Ν. καὶ Δ. μέρος αὐτῆς. Οἱ Φαριανοὶ ἐπὶ 24 ὥρας ἀπαντοῦσαν εἰς αὐτόν. Ἐν ᾧ ὁμως ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐστραμμένη εἰς τὸ μέρος αὐτό, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ βόρειον ἀπόζημνον μέρος τῆς νήσου καὶ ἀπεβίβασε πλῆθος στρατιωτῶν. Οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι Ἑλληγες μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν διεσχορπίσθησαν.

Οἱ Τοῦρκοι κατόπιν προσέβαλαν ἐκ τῶν ὀπισθεν τὴν πόλιν, ἣ ὁποία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἀντισταθῇ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἀποβιβασθέντες ἐπροχώρουν πρὸς τὸν αἰγιαλὸν φονεύοντες καὶ καίοντες, ὁ στόλος ἐπλησίασε καὶ ἀπεβίβασε καὶ αὐτὸς στρατεύματα. Οἱ κάτοικοι, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τοῦρκων, ἐροῖπτοντο εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀνετρέποντο. Πολλὰ τέλος γυναῖκες ἐροῖφθησαν μὲ τὰ τέκνα των εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐκ τῶν πλοίων μόνον 23 κατοῦρθωσαν νὰ διαφύγουν καὶ νὰ σώσουν μερικοὺς φυγάδας. Οἱ φονευθέντες ἦταν ἄπειροι. Ἀπὸ τοὺς 7 χιλ. Φαριανοὺς ἐχάθησαν 3.600. Ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους μόλις 6 χιλ. ἐσώθησαν.

Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον μέρος τῆς καταστροφῆς τῶν Φαρωῶν ἦτο πολὺ ἡρωϊκόν. Εἰς τὴν Ν.Α. ἄκρον τῆς νήσου ἦτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, ἄλλοτε μοναστή-

ριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Εἰς αὐτὸ εἶχαν κλεισθῆ 500 Ψαριανοὶ μετὰ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων. Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὴν πόλιν, ἐπερικύκλωσε καὶ αὐτό.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας τὸ Παλαιόκαστρον ἀντεστάθη εἰς ὄλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ οἱ περισσότεροὶ Ψαριανοὶ πυροβοληταὶ ἐφρονεύθησαν, ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸ Παλαιόκαστρον ἀνεπινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μετὰ 2 χιλ. Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὀρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Ψαρὰ δὲν ὑπῆρχαν πλέον. Οἱ σωθέντες Ψαριανοὶ κατέφυγαν εἰς Σπέτσας, Ὑδροαν, Σῦρον καὶ Αἴγινα. Ἀλλὰ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐξήγειρε τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς νήσου. Ὁ δὲ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴν δόξαν των μετὰ τὸ περίφημον ποίημά του.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμανρη ὄραζην
περπατῶντας ἡ δόξα μονάζην
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληγκάσια
καὶ στεφάνι στῆ κόμη φορεῖ
γινομέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια

Βαίβα, ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

4. Αἱ ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν μήτε τῆς Κάσσου, μήτε τῶν Ψαρῶν. Καὶ εἰς τὰς δύο ἔφθασεν ὅταν ἡ καταστροφὴ εἶχε γίνει. Εὐτυχῶς κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Σάμον.

Ὁ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐξεκίνησεν ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, εὗρεν εἰς τὸν πορθμὸν μεταξὺ Σάμου καὶ

Ἀσίας τὸν ἑλληνιστὸν. Εἰς τὸν πορθμὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου ἔγιναν πεισματώδεις συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν δύο στόλων. Ὁ τουρκικὸς ἔχασε μίαν φεργάταν, τὴν ὁποίαν ἐπυροπόλησεν ὁ Κανάρης, καὶ δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ἐπὶ τέλους ἀπελπίσθη καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Κῶν, διὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον.

Πραγματικῶς τὴν 20 Αὐγούστου ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ, Ἰμβραήμ. Ἀποτελεῖτο ἐκ 56 πολεμικῶν πλοίων καὶ 150 φορηγῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν 16 χιλ. πεζοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεῖς.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐξ 80 πλοίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη συνεκεντρώθη πλησίον τῆς νήσου Πάτιμου. Τὴν 24 Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθησαν πρὸ τῶν πυροβολικῶν καὶ ὑπεχώρησαν. Ἄλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ἐπέμειναν καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ ὄλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά των μόνον ἐν μικρὸν πλοῖον κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν.

Τὴν 28 Αὐγούστου ἔγινεν ἄλλη ναυμαχία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα. Εἰς αὐτὴν ὁ Μιαούλης ἔδειξεν ὄλην τὴν ναυαρχικὴν του ἰκανότητα. Δύο δὲ πυροβολικὰ κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν μίαν αἰγυπτιακὴν φεργάταν μὲ 650 ἄνδρας, καὶ ἐν ἄλλο κατέστρεψε μίαν τουρκικὴν κορβέταν. Ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ὑπεχώρησεν εἰς Κῶν ἐντροπιασμένος.

Τὴν 4 Ἰβρίου ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέπλευσε πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἑλληνιστὸς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν αὐτήν.

Τότε ὁ Χοσρέφ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν, ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κῶν ἀφ' οὗ ἔχασε δύο κορβέτας.

Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ ἔλαβε νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἔαο ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ὁ Μιαούλης, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπιτηροῦσεν, ἐπετέθη (27 Ὀβρίου) εἰς τὴν ΒΑ. παραλίαν τῆς Κρήτης κατ' αὐτοῦ καὶ ἔτρεψε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς φυγὴν. Ἐγινε τὴν νύκτα καὶ τρικυμία καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη. Ἀλλὰ πλοῖα ἔφυγαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐνανάγησαν, ἄλλα συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ρόδου κόλπον τοῦ Μαρμαρᾶ.

Τότε πλέον ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων του ἦτο ἐλεεινὴ. Τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφεραν ἀπὸ φοβερὰς στερήσεις. Ἐπειτα δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἐν καιρῷ χειμῶνος θὰ ἐτόλμα νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ πείσμα τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραῖμ συνεκέντρωσε τὰ διασκορπισμένα πλοῖά του, καὶ κατὰ τὰ τέλη Ὀβρίου ἔπλευσεν εἰς τὴν Σούδαν τῆς Κρήτης καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ἐκεῖ ἔλαβε τὰς ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, καὶ ἐπερίμενεν εὐκαιρίαν διὰ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τόσον ἦτο τὸ πείσμα του, ὥστε δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν, ἀλλὰ ἔμενεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ πατήσῃ εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τὸ ἔκαμεν. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ἔπλευσε μὲ 50 πλοῖα εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης μὲ 4 χιλ. πεζοὺς καὶ 500 ἵππεῖς.

5. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάληψις
Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου.

Ἀφοῦ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι, ἔστειλε τὸ φορηγὰ του πλοῖα καὶ ἔφερον ἄλλας 5 χιλ. πεζοὺς, 500 ἵππεις καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Ἐπειτα διεσκόπισε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐπολιορροῦσαν τὴν Κορώνην καὶ ἐστράφη πρὸς τὸ Ναυαρίνον.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβένησις, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐταράχθη. Ἐσπευσε νὰ ἐνισχύσῃ τὸ Ναυαρίνον, συγχρόνως δὲ ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης.

Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ ναυτικὸς πρόεδρος, ὅταν ἔφθασεν εἰς Καλάμας, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὰς κακουχίας τῆς ἐκστρατείας ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ὑδραν. Αὐστυχῶς ἀφῆκεν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἄπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸ Κρεμμύδι, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης.

Ὁ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν εὐκόλον αὐτὴν νίκην ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς τὸ Ναυαρίνον. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὸ σφάλμα νὰ καταλάβουν τὴν Σφακτηρίαν μὲ 800 ἄνδρας. Ἀλλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου ἔπρεπε διαρκῶς νὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ στόλος, οἱ δὲ Ἕλληνες εἶχαν ἐκεῖ μόνον 5 πλοῖα. Ὁ Ἰμβραῖμ ἔφερε τὸν στόλον του, ἐπερικύκλωσε τὴν νήσον καὶ ἀπεβίβασε στρατὸν ὑπὸ τὸν φοβερὸν Χουσεῖν. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας οἱ Αἰγύπτιοι ἔγιναν κύριοι τῆς νήσου. 350 Ἕλληνες, μετὰ τῶν ὁλοίων ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαζίνης καὶ ὁ Τσαμαδός, καὶ ὁ φιλέλλην Σανταρούζας, ἐφρονεθῆσαν.

καὶ 200 συνελήφθησαν ζῶντες. Οἱ λοιποί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροζορδάτος, ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος μὲ τὰ 5 πλοῖα. Ἐκ τῶν 5 αὐτῶν πλοίων, τὰ τέσσαρα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν προτοῦ κλεισθῆναι τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὸ πλοῖον ὅμως Ἄρης ἠναγκάσθη νὰ ἀγωνισθῆναι ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Ἐπὶ τέλους, μετὰ λαμπρὸν ἀγῶνα, σκεπασμένον ὅλον ἀπὸ καπνόν, τὸν ὁποῖον ἐπίτηδες ἠτοίμασαν οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου, κατόρθωσε, πλευροῖζον ἄλλοτε δεξιὰ καὶ ἄλλοτε ἀριστερά, νὰ διασχίσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ νὰ σωθῆναι.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας, καὶ τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου παρεδόθησαν. Εἰς μάτην ὁ Μιαούλης κατέκαυσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης 7 τουρκικὰ πλοῖα. Ὁ Ἰμβραῖμ τώρα δὲν ἐταράσσεται. Κατεῖχε τὸ ὄχυρόν τετράγωνον, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν τὰ φρούρια Μεθώνης, Κορώνης Παλαιοῦ καὶ νέου Ναυαρίνου, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀσφαλῶς θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Πελοπόννησον.

6. Μάχη Μανιακίου. Ἀπελευθέρωσις Κολοκοτρώνη. Καθυπόταξις Πελοποννήσου.

Ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἰμβραῖμ ἐξηγέρθη καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ἄλλων προκρίτων. Ἄλλ' ἢ κυβέρνησις ἠρνεῖτο νὰ προβῆ εἰς τοῦτο. Αὐτὸς ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, τὸ ἐζήτησεν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη.

Τότε ὁ ἀρειμάνιος ὑπουργὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος μὲ 1000 Ῥουμελιώτας κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ. Μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ ὁ Παπαφλέσσας συνηντήθη εἰς τὸ Μανιάκι. Ἀμέσως ὁ τρισεσώτερος στρα-

τός του διεσκορπίσθη. Ὁ Παπαφλέσσας ὄμως μὲ 300 πιστοὺς ἄνδρας ἐπροτίμησεν ἐνδοξον θάνατον παρὰ αἰσχρὰν φυγὴν. Πραγματιῶς δὲ μετὰ πολύωρον μάχην ἔπεσαν ὅλοι.

Εἰκ. 22. Ὁ Παπαφλέσσας.

Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα ἐξύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Πελοποννησίων. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη, ἀφοῦ ἐπέσθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην, ἀπελευθέρωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους δεσμώτας.

Ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἐχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μὲ ἐπευφημίας καὶ διωρίσθη γενικὸς Ἀρχιστράτηγος. Τὸ ὄνομά του προσεῖλκυσε ὡς μαγνήτης τοὺς Πελοποννησίους καὶ χιλιάδες συνέρρευσεσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπὸ τὸ Ναυαρίνον ἦλθε χωρὶς κανὲν ἐμπόδιον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐρήμωσεν αὐτάς. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐμ-

ποδίση, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Ἰμβραΐμ γίνεται κύριος τῆς Τριπόλεως, καὶ ἀμέσως διευθύνεται εἰς τὴν Ἀργολίδα. Εὐτυχῶς, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Μύλων, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως περιορίσθη μόνον νὰ καύσῃ τὸ Ἄργος, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐπιχειρεῖ, ὅπως καὶ ἄλλοτε, νὰ καταλάβῃ τὰ πέριξ τῆς Τριπόλεως ὄρη καὶ νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν. Ἄλλ' ἀποτυγχάνει. Ὁ Ἰμβραΐμ ἀποκρούει καὶ διασκορπίζει τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ ὅλας τὰς θέσεις τῶν. Ἐκτοτε ὁ Κολοκοτρώνης περιορίζεται εἰς κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ, ὁ ὁποῖος κάμνει καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἡλιδα.

Ἀλλὰ ὅμως ὁ Ἰμβραΐμ δὲν εἶναι κύριος τῆς Πελοποννήσου. Ἄρχει μόνον, ὅπου εὐρίσκεται. Ὀπισθὲν του εἶναι πάντοτε οἱ Ἑλληνες καὶ τὸν παρενοχλοῦν. Διὰ νὰ κυριευθῆ ἡ Πελοπόννησος, ἔπρεπε νὰ καταληφθῆ κάθε χωρίον, κάθε ὄρος, κάθε κοιλάς, κάθε χαράδρα, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῆ αὐτὸς ὁ λαός, καὶ νὰ μείνῃ ἡ χώρα χωρὶς κατοίκους. Καὶ τοῦτο, φαίνεται, ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ ὁ Ἰμβραΐμ, ὅτε τὸν διέταξαν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου.

7. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ. Κατὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ Σουλτᾶνος μὲ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, ἔπρεπε τὰ μὲν αἰγυπτιακὰ στρατεύματα νὰ καθυποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, τὰ δὲ τουρκικὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Διὰ τὴν ἐναντίον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν ὁ Σουλτᾶνος διώρισεν ἀρχιστρατήγον τὸν Πρεσὶτ Πασᾶν Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιχειρήσει

μὲ τὸν Ὁμέρ Βουρώνην τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπέστησε δὲ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Μεσολόγγιον, διότι χωρὶς αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Κιουταχῆς, λοιπὸν μὲ 30 χιλ. στρατὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825, χωρὶς νὰ συναντήσῃ πουθενὰ ἀντίστασιν.

Τὸ Μεσολόγγιον τότε ἦτο καλύτερα ὀχυρωμένον παρὰ τὴν πρώτην φορὰν καὶ εἶχε 4 χιλ. ἀνδρείους πολεμιστάς.

Ὁ Κιουταχῆς κατ' ἀρχὰς ἐπολιορκήσῃ τὸ Μεσολόγγιον μόνον ἀπὸ ξηρᾶς. Ὅλαι αἱ ἔφοδοὶ του ἀπεκρούθησαν. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἄφθονα τρόφιμα καὶ ἐπικουρίας ἐκ Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἀλλὰ ἀπέκρουσαν καὶ τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως καὶ ὅλας τὰς ἐφόδους αὐτῶν.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν νὰ λείπουν τὰ τρόφιμα. Εὐτυχῶς κατὰ Ἰούλιον ἦλθεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν τουρκικὸν καὶ ἐφωδίασε τὸ Μεσολόγγιον μὲ ἄφθονα τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Τώρα τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὁ Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Καὶ τὰ τρόφιμά του ἤρχισαν νὰ λείπουν, καὶ ἀσθένειαι ἔπесαν εἰς τὸν στρατὸν του, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμὼν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς δὲν ἠμποροῦσε νὰ σκεφθῇ περὶ ὑποχωρήσεως. Ἐγνώριζε τὴν θέλησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ εἶχε σχηματίσει τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον ἢ νὰ πέσῃ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὅλαι του

αἱ ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν, ἀπεσύρθη εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ, ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ ὁ τουρκικὸς στόλος νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ἐπιζουρίας. Ἄλλος ὅμως ἔμελλε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν τὴν δόξαν τῆς ἀλώσεως τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραῖμ. Ὁ Σουλτάνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἄλῆν τὴν βοήθειάν του καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Μεχμέτ τότε ἔστειλεν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰμβραῖμ νέον στρατὸν ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν μετὰ τὴν διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μετὰ τὸν Κιουταχῆν διὰ τὴν ἀλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1825. Συγχρόνως δὲ ὁ τουρκοαγρυπτικὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεριφρόνησε τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος. Ἀλλὰ ὄλαι του αἱ ἀπόπειραι ἀπέτυχαν. Τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπόρθητον. Ἐφθανε μόνον νὰ τροφοδοτῆται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐως τὴν ὥρην δὲ ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο, διασπῶν τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ Ἰμβραῖμ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπράξιν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν ὅτι δὲν θὰ κατορθώσουν τίποτε, ἂν δὲν προσβάλουν τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Μὲ ἀβαθῆ λοιπὸν πλοίαρα, τὰ ὁποῖα ἔφεραν ἐκ Πατρῶν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ὄλας τὰς νησίδας τῆς λιμνοθαλάσσης.

Μόνον τὴν Κλείσοβαν δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν. Αὐτὴν εἶχαν ὀχυρώσει οἱ Ἕλληνες καλῶς καὶ εἶχαν τοποθετήσῃ 4 κανόνια. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἦσαν 300 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν Κιουταχῆ, ὁ ὁ-

ποῖος ἐπρόσβαλεν αὐτὴν πρῶτος, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι κατόπιν ἐκουράσθησαν. Ἐφονεύθη μάλιστα καὶ ὁ Χουσεῖν. Ἐπὶ τέλους ὁ Τζαβέλλας ἔκαμεν ἔξοδον, ἐκυρίευσε 12 πλοίαρια, καὶ ἀνήγειρε τρόπαιον ἀπὸ 2 χιλ. λαφυραγωγηθέντα ὄπλα.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Ἦδη ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ γίνεται ἀπελπιστική. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος μὲ ὄλας του τὰς προσπάθειάς δὲν κατόρθωσε νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Τὸ κρέας τῶν ποντικῶν ἦτο σπάνιον καὶ περιζήτητον. Ψάρια καὶ μικρὰ καβούρια μόνον μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των ἠδύναντο νὰ ἀλιεύσουν. Ἐτρωγαν φύκια, σκόληκας καὶ δέρματα, τὰ ὁποῖα ἔφεραν δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Ὅλοι δὲ εἶχαν κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν κίτρινοι ὡς φάσματα. Καὶ ὅμως, ἐν ᾧ εὐρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἀπέροψαν προτάσεις τοῦ Ἰμβραῖμ περὶ παραδόσεως, καὶ εἰς κοινὴν συνέλευσιν ἀπεφάσισαν νὰ περάσουν μὲ τὰ ὄπλα των διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ἔξοδος. Ἴνα κατὰ τὴν ἔξοδον ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, οἱ πολιορκούμενοι εἰδοποίησαν τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸν Πλάτανον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής, οἱ δὲ ἄλλοι χωρὶς αὐτὸν δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ἐνεργήσουν. Μόνον ὁ Κώστας Μπότσαρης μὲ 800 ἄνδρας κατέβη τὴν 10 Ἀπριλίου, ὀλίγον πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἔκαμε τὸ συμφωνημένον σύνθημα, ἔροψε δηλ. ἓνα ἰσχυρὸν πυροβολισμὸν.

Ἀλλὰ τὸ σύνθημα ἐννόησαν καὶ οἱ Τούρκοι. Κάποιος βούλγαρος προδότης εἶχε γάμει εἰς αὐτοὺς γνω-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

συμπλοκαὶ καὶ σφαγαί. Ὅλοι οἱ Μεσολογγῖται εὖρον ἥρωϊκὸν θάνατον. Ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων αἱ ἀπόλεια ἦσαν μεγάλαι. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνες ἤναπτον τὰς πυριτιδαποθήκας, καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ πολλοὺς ἐχθροὺς.

Συγκλητικὸς εἶναι ὁ ἥρωϊσμός τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Χρήστου Καψάλη. Οὗτος συνήθροισε πολλοὺς ἀπολέμους εἰς τὴν κεντροικὴν πυριτιδαποθήκην. Ὅταν δὲ πολλοὶ ἐχθροὶ εἰσώρμησαν εἰς αὐτὴν ἀναζητοῦντες λάφυρα, ὁ Καψάλης ἔθεσε πῦρ ψάλλων τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε», καὶ ἀνετινάχθησαν ὅλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀλλ' ἡ ἥρωϊκὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε θαυμάσια ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὅλη ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη ἔστρεψε τὰ βλέμματά της ἤδη μὲ συμπάθειαν καὶ θαυμασμόν εἰς τὰ ἐρείπεια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀκρόατος ἐξεροράγη ἐνθουσιασμός εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ αὐτὸς παρέσυρε τὰς κυβερνήσεις εἰς τὸ νὰ ἐπεμβοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

8. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἐπροξένησε μεγάλην κατάπληξιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ κυβερνήσις τοῦ Κουντουριώτου, ἐπειδὴ κατηγορεῖτο ὅτι ἀφῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, ἔπεσε, τὴν διεδέχθη δὲ ἄλλη ὑπὸ τὸν Ζαΐμην. Ἀλλὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ σοβαρά.

Ὁ Κιουταχῆς ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἤλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐπολιορκήσθη τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ αὐτήν. Ἐσφαζε καὶ αἰχμαλώτιζε τοὺς κατοίκους καὶ κατέστρεφε τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ χωρία.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐξείνῃν περίστασιν τὴν ἐπανάστασιν ἔσωσαν δύο ἄνδρες, ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν Στερεάν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανελάβεν ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρακολουθοῦσε καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, ὁσάκις εὗρισκεν εὐκαιρίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ δύο φορές ἐπεχείρησε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Μάνην, ἀλλ' ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Μανιάτας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου.

9. Πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενικός, κοντὸς καὶ ἰσχνός. Ἄλλὰ εἰς τὸ ἀσθενὲς καὶ μικρὸν αὐτὸ σῶμα ὑπῆρχε καρδιά λέοντος. Προσέτι δὲ ἦτο δραστήριος, εὐφρέστατος καὶ εἶχε στρατηγικὴν ἰκανότητα μεγάλην. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν διεκρίθη. Τώρα ὅμως ἀπέβη σωτὴρ αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν ἣ ὁποία κατέλαβε τότε ὅλους, μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπελπίσθη. Ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀμέσως σπεύδει (Ἰούλιος 1826) εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἐδῶ συγκεντρώνονται 3.500, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κριεζώτης, ὁ Βάσσης, ὁ Πανουργιᾶς καὶ τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε διοργανώσει ὁ γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος. Κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἰππικοῦ εἰς τὸ Χαϊδάρι. Κατόπιν, ἐπειδὴ ὁ Γκούρας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶχε φρονευσθῆ, ὁ Κριεζώτης μὲ 300 ἄνδρας κατορθώνει νὰ

ἐνισχύσει τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως (8βριος 1826).
 Ὁ Καραϊσκάκης τότε συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνα-
 ζωογονήσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα,
 διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Κιουταχῆν εἰς τὴν Ἀττικὴν.
 Πρὸς τοῦτο ὁ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ τοὺς Τούρ-
 κους εἰς τὴν Δόμβραιναν, στέλλει δὲ τὸν Κωλέττην διὰ
 θαλάσσης εἰς τὴν Ἀταλάντην, ὅπου ὁ Κιουταχῆς εἶχεν
 ἀποθήκας τροφίμων. Ἄλλ' ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν
 εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν Μουσταφάμπεην μὲ 2 χιλ. ἐκλε-
 κτοὺς Ἀλβανούς καὶ ὁ Κωλέττης ἀναγκάζεται νὰ ἐπι-
 βιβασθῆ εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγῃ.

Ὁ Καραϊσκάκης τότε πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Μου-
 σταφάμπεης διευθύνετο πρὸς τὰ Σάλωνα, προαποστέλ-
 λει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ καταλαμβάνει τὴν Ἀ-
 ραχώβαν. Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Μουσταφάμπεης ἀπὸ
 τὴν Λεβάρειαν, προσπαθεῖ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας.
 Ἄλλ' αὐτοὶ ἀνθίστανται γενναίως εἰς ὅλας τὰς προσβο-
 λὰς τῶν Ἀλβανῶν.

Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐκτε-
 λέσῃ τὸ σχέδιόν του. Κατέλαβε καταλλήλους θέσεις καὶ
 ἀπέκοψε τοὺς Ἀλβανούς ἀπὸ τὰς πρὸς τὰ Σάλωνα καὶ
 τὴν Λεβάρειαν ὁδοὺς. Κατόπιν δὲ προσέβαλεν αὐτοὺς
 ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τοὺς ἀπέκλεισεν εἰς ἓνα λόφον
 πλησίον τῆς Ἀραχώβης χωρὶς ἀποσκευὰς καὶ τροφάς.
 Ὁ Μουσταφάμπεης πληγώνεται. Τὸ ψῆχος καὶ ἡ χιὼν
 ἦτο ἀνυπόφορος. Οἱ Ἀλβανοὶ λοιπὸν ἀποφασίζουσιν νὰ
 ζητήσουν νὰ φύγουν διὰ τῶν φαράγγων τοῦ Παρνασ-
 σοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς ἐπετέθησαν ἐναντίον των μὲ
 τὰ ξίφη. Ἐκτὸς 300, ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰς
 ἀποκρήμνους ἀτραποὺς καὶ ἀπὸ τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων
 (9βριος 1826).

Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης δι-

έτρεξεν ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ ἀναζωογόνησε τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 6 δὲ Φεβρουαρίου 1827 ἠνάγκασε κατόπιν πολλῶν μαχῶν καὶ τὸν εἰς τὸ Δίστομον συγκεντρωθέντα ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατὸν νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν. Ὅλη τότε ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐκτὸς-τῆς

Εἰκ. 23. Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Βονίτσης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου, περιήλθε πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς ἐπέμενε νὰ πολιορκῇ τὴν Ἄκροπολιν. Ταύτην εἶχε κατορθώσει μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχόβης νὰ ἐφοδιάσῃ μὲ πυρίτιδα ὁ Φαβιέρως. Τὴν νύκτα δηλ. τῆς 13 Δεκεμβρίου ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ 500 ἄνδρας, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶχε φιοτίηθῆναι ἀπὸ τὸν ποταμὸν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς ἑλληνικῆς πόλεως, διεπέ-

ρασε διὰ μέσου τῶν Τούρκων, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ Κυβέρνησις λοιπὸν ἐζάλεσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβε τὸ Κερατσίνιον καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται διὰ τὸν στενώτερον ἀποκλεισμόν τοῦ Κιουταγιῆ. Τὸ ἔργον του ὅμως ἐματαίωσεν ἡ παρέμβασις τῶν ξένων.

10. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων εἰς Φάληρον. Πτώσις Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχεν ἐκλέξει ἀρχιστράτηγον καὶ ἀρχιναύαρχον τοὺς Ἄγγλους Τζώρτζι καὶ Κόχραν, οἱ ὅποιοι εἶχαν διακριθῆ μέθοι τοῦδε εἰς πολλοὺς πολέμους. Κατὰ προτροπὴν δὲ αὐτῶν ἠτοιμάσθη νέος στρατὸς διὰ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Κιουταγιῆ.

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζι μὲ τὸν νέον στρατὸν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας δὲν ἐσυμφωνοῦσαν μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης ἠθέλε νὰ μὴ κάμουν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Κιουταγιῆ, ἀλλὰ νὰ τὸν περικυκλώσουν, νὰ τοῦ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν, καὶ μὲ τὴν πείναν νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ παραδοθῆ. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως ἐπέμεναν νὰ κάμουν ἀμέσως ἐπίθεσιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλας τὰς ὄχυράς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχαν μεταξὺ Κερατσινίου καὶ Φαλήρου, ὠρίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεσις τὴν 23 Ἀπριλίου.

Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἕλληνας ἦρος ἐξέλιπεν ἀνελπίστως τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως. Τὴν ἡμέραν ἐξείνην εἶχεν ἀπαγορευθῆ αὐστηρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν καμμίαν συμπλοκὴν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ μερικοὶ μεθυσμένοι Κρητες καὶ Ὑδραῖοι συνεπλάκησαν μὲ ἓνα ἀπόσπασμα τουρκικοῦ ἵππικοῦ, καὶ ἐτόλμησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εἶναι κληνῆρης μὲ δυνατὸν πυρετόν. Ἦκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ὤρμησεν ἔξω τῆς σκηνῆς του καὶ βλέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ φεύγουν. Ἀμέσως πηδᾷ ἐπὶ τοῦ ἵππου του μὲ τὸ γαταγάρι εἰς τὴν χεῖρα, ὁρμᾷ μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ υποχωρήσουν εἰς τὰ ὀχυρώματά των. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἔξαψιν τοῦ πυρετοῦ τοῦ ἔλειψεν ἡ συνηθισμένη φρόνησίς του, καὶ προχωρεῖ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Τότε Τούρκος ἵππεὺς τὸν πυροβολεῖ εἰς τὴν κοιλίαν.

Οἱ περὶ αὐτὸν μόλις ἀναπνέοντα τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζωρτζ. Ὁ χειροῦργος προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἀποκρούσῃ τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἐννοεῖ ὅτι ὀλίγαι ὥραι ζωῆς τοῦ ὑπολείπονται, καὶ ἀφίνει τὰς τελευταίας του παραγγελίας. Παρήγγειλεν εἰς τοὺς παλαιούς του συναγωνιστὰς νὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ πρὸ παντὸς νὰ μὴν υποχωρήσουν. Τὴν 4 δὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπέθανεν ὁ ἦρος καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔγινεν ἡ κηδεῖα του εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζωρτζ ἐπροσπαθοῦσε νὰ παρηγορήσῃ τοὺς Ἕλληνας, λέγων ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην ἀντὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Εἰς κανένα δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν τὴν πελοίθησιν, τὴν

ὁποίαν εἶχαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη. Καὶ τὰ κατοπιν γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι εἶχαν δίκαιον.

Ἡ ἐπίθεσις, ἣ ὁποία ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεβλήθη μίαν ἡμέραν, ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ οἱ Ἄγγλοι στρατηγοὶ τόσον κακὰ ἐτακτοποίησαν αὐτήν, ὥστε δὲν ἠμποροῦσε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφὴ.

Χωρὶς σχέδιον καὶ χωρὶς καμμίαν τάξιν οἱ Ἕλληνες διετάχθησαν νὰ προελάσουν ἀπὸ τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζι ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα των. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζι εἰς μὲν τὸν Κιουταχῆν ἔγινεν αἰτία εὐκόλου θριάμβου, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας [ἀδιορθώτου καταστροφῆς. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ὄρον, νὰ ὑπάγουν οἱ πολιορκούμενοι ἐλεύθεροι, ὅπου ἤθελον, μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των. Μὲ τὴν πτώσιν δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ἔσβησε καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅλον τὸ ἔργον τοῦ Καραϊσκάκη ἐχάθη ἔξ ἐνὸς σφάλματος.

Ἡ ἐπανάστασις πλέον περιορίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Καὶ τὸ χειρότερον ἤρχισαν πάλιν αἱ ἐμφύλια ἔριδες. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
(1827 - 1832)

1. Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὅλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς αὐτήν. Ἡ Αὐστρία πάντοτε ἦτο ἐχθρὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε καὶ αὐτὴ λαοὺς ὑποδούλους, καὶ δὲν ἠθέληεν οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τοῦ κυρίου των. Ἡ Γαλλία μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν εἶχε γίνει πάλιν μοναρχικὴ καὶ ἀκολουθοῦσε τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις γίνεται καθ' ὑποκίνησιν καὶ δι' ὠφέλειαν τῆς Ρωσίας καὶ διὰ τοῦτο ἦτο φιλότουρκος. Ἡ Ρωσία τέλος ἐσυμπαθοῦσε μὲν πάντοτε τοὺς Ἑλληνας ὡς ὁμοδόξους, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τὴν ὑποπτευθοῦν αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, ὅτι αὐτὴ ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου κατόπιν καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν, ἔκαμαν τὴν Ρωσίαν ν' ἀλλάξῃ στάσιν καὶ νὰ διαζώψῃ τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἄλλων Δυνάμεων δὲν ἐτόλμα ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Τὰ κατορθώματα ὅμως τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀντοχὴ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῆς Τουρκίας καὶ ὁ φιλελληνισμός, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μετέβαλαν τὰς διαθέσεις τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Συγχρόνως τότε ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλελληνὴν Ἰωάννης Ρούσσελ, καὶ μετὰ τὸν θά-

νατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔγινε Τσάρος ὁ ἀδελφός του Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἦτο τολμηρότερος ἐκεῖνου.

Ἔγινε λοιπὸν τότε (Μάρτιος 1826) μυστικὴ συμφωνία μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας νὰ μεσολαβήσουν διὰ νὰ ἰδρῶθῃ κράτος Ἑλληνικόν. Εἰς τὴν συμφωνίαν αὐτὴν κατόπιν προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, διότι παρεσύρθη ἀπὸ τὸν φιλελληνισμόν, καὶ συνήφθη ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου (1827). Εἰς αὐτὴν ὠρίζετο ὅτι ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων διὰ τὴν ἰδρῶσιν κράτους Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, πρὸ τούτου ὅμως νὰ ἀπαιτήσουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀνακωχὴν. Συγχρόνως αἱ τρεῖς Δυνάμεις παρήγγειλαν εἰς τοὺς ναύαρχους τῶν στόλων των, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἀνακωχὴν.

2. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.

Τὴν ἀνακωχὴν οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ἀμέσως, ὅχι ὅμως καὶ οἱ Τούρκοι. Οἱ Ναύαρχοι λοιπὸν Ἀγγλίας Κόδριγκτον καὶ Γαλλίας Δεριγνὸ ἐπλευσαν μὲ τοὺς στόλους των εἰς τὴν Πύλον καὶ ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ παύσῃ κάθε ἐχθροπραξίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ ὑπεσχέθη τοῦτο, μέχρις οὗ λάβῃ ὁδηγίαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἦτο καιρὸς νὰ παύσουν αἱ ἐχθροπραξίαι, διότι ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον νέας μεγάλας ἐπιζουρίας καὶ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ὑδρας. Οἱ δύο ναύαρχοι, ἀφοῦ ἔλαβαν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Ἰμβραῖμ, ἀπέπλευσαν, καὶ ὁ μὲν Δεριγνὸ ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτον εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἄλλ' ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος. Ἐπειδὴ εἶχαν δεχθῆ τὴν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ Πύλη δὲν εἶχε δεχθῆ αὐτήν, ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφά-

σισαν λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Τζώριτζ μὲ στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Ἄγγλος πλοίαρχος Ἀστιγξ μὲ τὸ ἀτιμόπλοιον «Καρτερία» *) καὶ 5 ἄλλα πλοῖα κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης, τὴν Ἰτέαν, τουρκικὸν στόλον ἐξ 7 μεγάλων πλοίων.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἰμβραῖμ ἔξω φρενῶν. Ἐπεχείρησε νὰ πλεύσῃ μὲ μερικὰ πλοῖα διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα, ἀλλ' ἐμποδίσθη ὑπὸ τοῦ Κόδριγκτῶνος. Ἀρχίζει λοιπὸν νὰ ἐρημόνη καὶ νὰ καταστρέφῃ τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνίαν.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ζάκυνθον κατέπλευσε καὶ ὁ Γαλλικὸς στόλος, ἦλθε δὲ καὶ ὁ Ρωσικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Εὐδεν. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι εἰς συμβούλιον ἐσυμφώνησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνεχθοῦν περισσότερον τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ἐπλευσαν λοιπὸν τὴν 8 8)βρίου 1827 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου μὲ ὅλους τὸν τοὺς στόλους (27 πολεμικὰ πλοῖα) διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Δὲν εἶχαν ὅμως προφθᾶσῃ ἀκόμη οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ὑπερήφανοι διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου των (82 πολεμικὰ) ἐπυροβόλησαν ἐναντίον μιᾶς ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδριγκτων τότε ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Ἐντὸς 4 ὥρων

*) Μὲ χοήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἶχαν κατασκευασθῆ ἐν ἀτιμόπλοιον, τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν πολεμικὸν ἀτιμόπλοιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη «Καρτερία» καὶ μία μεγάλη φρεγάτα, ἡ «Ἑλλάς», μὲ 64 κανόνια. Τὰ πλοῖα ταῦτα κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827. Κυβερνήται δὲ διορίσθησαν, τῆς μὲν «Καρτερίας» ὁ φιλέλληνας Ἄγγλος πλοίαρχος Ἀστιγξ, τῆς δὲ «Ἑλλάδος» ὁ ναύαρχος Μισούλιν.

ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων τοῦ τουρκοαγυπτικοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ὑπῆρξαν μεγάλα. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἔνεκα τῆς θρασυτήτος τῶν Τούρκων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Ρωσία ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ οἱ ρωσικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς αὐτήν. Οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν Αἴγυπτον. Ἡ δὲ Γαλλία ἀπέστειλε 14 χιλ. στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα, ὁ ὁποῖος ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον.

3. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις διὰ νὰ παύσουν αἱ ἐμφύλια ἔριδες ἐψήφισεν ὡς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε προσπαθήσει νὰ πείσῃ τὸν Τσάρον νὰ λάβῃ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶχε κατορθώσει. Διὰ τοῦτο τὸ 1822 εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας καὶ διέμενεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἐδῶ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ καὶ ὡς ἰδιώτης διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ὄταν ἔμαθε δὲ τὴν ἐκλογὴν του ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεσκέφθη πρῶτον τὰς πρωτευούσας τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὰς διαθέσεις τῶν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατόπιν (6 Ἰαν. 1828) κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἑλλὰς τότε εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν· Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἰερωμένη. Ἡ Πελοπόννησος, ἐπίσης κατεστραμμένη, ἦτο κατὰ τὰ 2)3 εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὐρίσκοντο εἰς φοβερὰν πενίαν. Ὁ λαὸς καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἀπελπισίαν. 30 — 40 χιλ. παλληκάρια

Εἰκ. 21. Ἰωάννης Καποδίστριας.

καὶ ναῦται ἐστεροῦντο ἄρτου. Ἐπομένως τὰ μὲν παλληκάρια διὰ τὰ ζήσουν ἐτρέποντο εἰς τὴν ληστείαν, οἱ δὲ ναῦται εἰς τὴν πειρατείαν. Παντοῦ δὲ ἐβασίλευεν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον τέλος ἦτο κενόν.

Ἀπέναντι τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ Κυβερνήτης δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ μόνον 600 χιλιάδας φράγκων, τὰ ὅποια προήρχοντο ἐξ εἰσφορῶν ὁμο-

γενῶν τῆς Ρωσίας. Καὶ ὅμως ὁ γενναῖος ἐκείνος ἀνὴρ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Εἶχε μεγάλην φιλοπατρίαν καὶ πολιτικὴν ἰκανότητα, καὶ προσέτι πολλὰς προσωπικὰς ἀρετάς. Ἦτο γλυκὺς εἰς τοὺς τρόπους. Συνεμορφοῦτο μὲ τὴν ὑλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ καὶ ἔζη βίον ἀπλούστατον καὶ ἐγκρατέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδής, ἐργατικὸς παρὰ πολὺ καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκα ὄλων τούτων τῶν ἀρετῶν του ἐπεβλήθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ προσεῖλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ.

Τὴν διοργάνωσιν τοῦ Κράτους ἤρτισεν ἀπὸ τὰ οἰκονομικά. Ἰδρυσε Τράπεζαν, ἣ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα. Ἐκομην ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα. Ἐτακτοποίησε τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ δάνειον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις.

Συγχρόνως διωργάνωσε καὶ τὰ στρατιωτικά. Διήρτισε τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας καὶ ὥρισεν νὰ πληρῶνεται ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτῶν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὄχι, ὅπως ἔως τώρα, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν ἀρχηγῶν θὰ ἔλειπαν καὶ οἱ στρατιῶται δὲν θὰ ἐθωροῦσαν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἔθνος.

Ἐπίσης ὁ Καποδίστριας ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὴν Αἴγιναν ὀρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον στρατιωτικὴν σχολήν, εἰς τὸν Πόρον ἱερατικὴν καὶ εἰς τὴν Τίρυνθα γεωργικὴν.

Κυρίως ὅμως ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος.

4. Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν
τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.

Ὁ Καποδίστριας ἠθέλε νὰ ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, διότι τοῦτο θὰ εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅπως εἶδαμεν, ὁ γαλλικὸς στρατός. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἤδη πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου εἶχε σταλῆ ὁ Τζῶρτζ καὶ ἐνεργοῦσε διὰ νὰ πάρῃ ὀπίσω τὸ Μεσολόγγιον. Τώρα ὁ Καποδίστριας ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην μὲ 8 χιλιάδας ἀνδρας.

Ὁ Τζῶρτζ εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν κατώρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως. Τὴν δὲ 12 Ἰβρίου τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔκαμε τὴν τελευταίαν μάχην τῆς Ἐπαναστάσεως μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατενίκησεν αὐτούς. Ἡ τύχη πλέον τῆς Ἑλλάδος ἐξηροῦτο ἀπὸ τὴν διπλωματίαν. ♣ 278 521

5. Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία καὶ μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου δὲν ἔπαυσαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰς συνεννοήσεις ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα ἡγεμονίαν ὑποτελῆ, μὲ κληρονομικὸν χοι-
σιανὸν ἡγεμόνα, μὴ ἀνήκοντα εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῶν τριῶν δυνάμεων. Βόρεια σύνορα τοῦ Κρά-
τους ὠρίζοντο ἀπὸ τὸν Παγασητικὸν μέχρι τοῦ Ἀμβρα-

ζακουῦ κόλπου, περιλαμβάνετο δὲ εἰς αὐτὸ ἡ Εὐβία καὶ αἱ Κυκλάδες.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδέχετο. Ἄφ' οὗ ὅμως ἐνικήθη ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, ἠναγκάσθη νὰ τὸ παραδεχθῆ. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἀγγλίας ἡ Ἑλλάς ἐγένετο κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ τὰ βόρεια σύνορά της περιορίζοντο εἰς τὴν γραμμὴν τὴν μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Ἀχελφίου. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους ἐξέλεξαν αἱ δυνάμεις τὸν πρίγκιπα τοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλεῖα τοῦ Βελγίου.

Ὁ Λεοπόλδος κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη. Ὅταν ὅμως κατόπιν ἔλαβεν ἐπιστολὰς τοῦ Καποδιστρίου, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος τοῦ παρίστανε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν Ἑλλήνων διότι δὲν ἐπεριλαμβάνοντο εἰς τὸ νέον κράτος ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, παρητήθη τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος.

6. Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου.

Ὁ Καποδίστριας μὲ ὅλην τὴν φιλοπατριάν, μὲ ὅλην τὴν διάθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε διὰ νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ Καποδίστριας ἔνεκα τῆς μακρᾶς του ὑψηροσείας εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε φρονήματα μοναρχικά. Ἐνόμιζεν ὅτι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δὲν ἦτο κατάλληλον ἀκόμη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ἠνάγκασε τὴν βουλήν νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐκυβερνοῦσεν αὐτὸς ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἐπίσης ἐπεριφρόνησε τὸ κοινοτικὸν σύστημα καὶ διήρесе τὸ κράτος εἰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἐδιοικοῦσαν διοικηταὶ διοριζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι 9 ἔτη ἠγωνίσθησαν καὶ ἐπρόσφεραν τὰ πάντα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, δυσηρεστήθησαν, διότι ὄχι μόνον δὲν μέτειζον τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ἐστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐλάμβανον καὶ χρηματικὴν ἀνακούφισιν διὰ τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Ἡ δυσαρέσκεια μάλιστα ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου ἔγινε μεγαλύτερα, ὅταν ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ Καποδιστρίου ὁ Λεοπόλδος παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Ἐνόμισαν ὅτι τοῦτο τὸ ἔκαμεν ὁ Καποδίστριας διὰ νὰ μείνῃ αὐτὸς ἰσόβιος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς δυσαρεσκείας αὐτῆς, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου, ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀντιπολίτευσις, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναστατήσουν ἡ Ὑδρα καὶ ἡ Μάνη. Τότε ὁ Καποδίστριας συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, ὁ ὁποῖος ἔμενεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὡς αἷτιον τῆς ἀποστασίας τῆς Μάνης.

Τοῦτο ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχалаίων ἐθεώρησεν ὡς προσωπικὴν προσβολήν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς του Γεώργιος ἐκαίροφυλάκτησαν τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας ἔξω τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, καὶ ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Κυβερνήτης, ἐδολοφόνησαν αὐτὸν (27 Ἰουλίου 1831).

7. Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε πάλιν ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀπὸ αὐτὸν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ἡ ἀναρχία, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠνάγκασε τὰς τρεῖς δυνάμεις νὰ φροντίσουν μὲ περισ-

σοτέραν δραστηριότητα διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου ἦτο δύσκολον νὰ εὑρουν ἄλλον ἡγεμόνα, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβάλλουν τὰς ἀποφάσεις των. Ἐκαμαν τὴν Ἑλλάδα βασιλείον ἀνεξάρτητον καὶ ἐπεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, προσέφεραν δὲ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῆ Ὀθωνα.

Συνθήκη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν τριῶν δυνάμεων ὥρισε τοὺς ὅρους τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου ὑπὲρ τοῦ Ὀθωνος. Ὁ Ὀθων θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης· μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλεία ἐκ τριῶν ἀνδρῶν, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Αἱ δυνάμεις δὲ ἀνέλαβαν νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400.000 λιρῶν.

Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμειναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἔγινεν ὑποτελῆς χριστιανικῆ ἡγεμονία. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ πασσάν τῆς Αἰγύπτου μὲ μερικὰ προνόμια.

Ἡ κἀθοδος τοῦ Ὀθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 25 Ἰανουαρίου ἔθεσε πέρας εἰς τὴν ἀναρχίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μὲ ἐνθουσιασμὸν ὡς σωτῆρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

1. Ἡ Ἀντιβασιλεία.

Ὅταν ὁ Ὅθων ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενική χαρὰ κατεῖχεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὅλοι ἤλπιζαν ὅτι ἡ χώρα, ἔπειτα ἀπὸ τὸν φοβερὸν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, ἔπειτα ἀπὸ τὰς ὀλεθρίας ἐμφυλίους ταραχάς, ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν.

Δυστυχῶς, οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιβασιλείαν, δὲν ἦσαν κατάλληλοι. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ πρόην Βαυαρὸς ὑπουργὸς Ἀρμανσμπεργ, ὁ καθηγητὴς τῆς νομικῆς Μάουρερ καὶ στρατηγὸς Ἐϋδεξ. Οὗτοι δὲν ἐγνώριζαν καλῶς τὴν χώραν καὶ ἔνεκα τούτου ἔκαμαν πολλὰ σφάλματα.

Πρῶτον σφάλμα ἔκαμαν εἰς τὸ ζήτημα τῶν πολεμιστῶν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δέκα ἔτη ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Εἶχαν χάσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐργάζωνται, πολλοὶ δὲ ἀπ’ αὐτούς, οἱ Σουλιῶται, οἱ Κορῆτες, οἱ Μακεδόνες, οἱ Θεσσαλοὶ, δὲν εἶχαν οὔτε ποῦ νὰ ἐργασθοῦν, διότι αἱ πατρίδες των δὲν ἀπὸ ἐλευθερώθησαν. Συμφέρον ἐθνικὸν ἦτο νὰ διατηρηθοῦν, νὰ μισθοδοτηθοῦν καὶ νὰ ἀσκηθοῦν, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν τὸν στρατὸν τοῦ νέου Κράτους. Ἀντὶ τούτου ἡ ἀντιβασιλεία κατήρτισε τάγματα καὶ συντάγματα ἀπὸ Βαυαρῶν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἀγωνιστὰς διέλυσεν. Οἱ περισσότεροι λοιπὸν ἀπ’ αὐτοὺς ἠναγκάσθησαν νὰ γίνον ἠλοστοὶ εἰς τὰ βουνά.

Λεύτερον σφάλμα ἔκαμεν ἡ ἀντιβασιλεία ὅτι καὶ αὐτὴ, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, δὲν ἐπεβίβασθη τὰς

ἐλευθερίας τῶν κοινοτήτων, διήρσεσεν τὸ βασιλείον εἰς νομούς, ἐπαρχίας καὶ δήμους μὲ διοικητὰς διοριζομένους ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰ σχολεῖα ἔκαμε πολλὰ σφάλματα. Δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ εἰσήγαγεν ὅσα ἴσχυαν εἰς

Εἰκ. 25. Ὁ Ὅθων.

Βαυαρίαν, τὰ ὁποῖα φυσικὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ λαὸς δυσηρεστεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβάρυνθη πλέον τὰς ἀδιακόπους ταραχάς, καὶ ἠθέληεν ἡσυχίαν, ὑπετάσσετο χωρὶς νὰ γογγύζη.

Τὸ χειρότερον ὅμως σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο, ὅτι οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς δὲν ἐσυμφωνοῦσαν ἀναμεταξύ των, καὶ ἀντὶ νὰ φροντίσουν νὰ συμφιλιώσουν τὰ διάφορα κόμματα τῆς Ἑλλάδος, ἐζητοῦσε καθένας τὴν ὑποστήριξιν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἦ

Ἑλλάς ὑπέφερε καὶ πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου ταραχάς, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ ληστεία ἐμάστιζεν αὐτήν.

Ἐπὶ τέλος τὴν 20 Μαΐου 1835 ὁ Ὅθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου πρὸ ὀλίγου εἶχε μεταφερθῆ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν ὅτι τὴν πλὴν θὰ ἔπαιον ὅλα του τὰ δεινά.

2. Ἡ αὐταρχία.

Ὁ Ὅθων ἦτο ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα εἰλικρινῶς. Ἐφρόντισε νὰ θεραπεύσῃ πολλὰς πληγὰς αὐτῆς, καὶ ἐπροσπάτευσεν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Αὐτὸς δὲ ἴδρυσεν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ ἦτο χαρακτηῆρος ἀσταθοῦς καὶ λεπτολόγου. Ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, Γερμανίς, τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη τὸ 1836, ἦτο μὲν τολμηρὰ καὶ ἐνεργητικὴ, ἀλλὰ χαρακτηῆρος δεσποτικῆ καὶ ἐπεβάλλετο εἰς τὸν Ὅθωνα.

Ὅθεν ὁ Ὅθων καὶ μετὰ τὴν ἐνγλιζίωσίν του εἶχε μὲν ὑπουργοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ δὲν παρεχώρησε σύνταγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅπως ἐπιθυμοῦσαν οὗτοι. Ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχουν ὅλα τὰ ἀνώτερα πολιτικά καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα Βαυαροί.

Ἡ δυσαρέσκεια λοιπὸν τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων ἐξηκολούθησε καὶ τὴν μάλιστα ἐστράφη καὶ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως. Εἰς μάτην ἡ Ἀγγλία ἐσυμβούλευσε τὸν Ὅθωνα νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα. Οὗτος ἦτο ἀνένδοτος. Τὴν ἀντιδημοτικότητά του Βασιλέως ἠξίωσε προσέτι ἡ ἀποτυχία τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1841, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ ἀντιδημοτικότης δὲ αὐτῆ τοῦ Ὅθωνος ἐπροκάλεσε κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπανάστασιν τῆς 3 Ἰβρίου 1843.

Οἱ συνταγματάρχαι Δημήτριος Καλλέργης καὶ Ἰ-

ωάννης Μακρουγιάννης προσείλκυσαν εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τὸν στρατόν. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 2 πρὸς τὴν 3 7)βρίου ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων. Ἐκεῖ συνεκεντρώθη καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ. Ὅλοι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως, διὰ νὰ ψηφίσῃ σύνταγμα, καὶ τὴν ἐκδίωξιν ὅλων τῶν ξένων πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὑπέγραψε τὰ κατάλληλα διατάγματα.

Ἡ βαυαρικὴ αὐταρχία ἔληξε. Τὴν 8 9)βρίου συνήλθεν Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1843.

3. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία.

Ὁ Ὀθων καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἐννοοῦσε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς. Εἶχε κυβερνησιν, ὁποῖαν ἤθελεν αὐτός, καὶ παρεβίαζε τὰς ἐκλογὰς διὰ νὰ ἔχῃ πλειονοψηφίαν εἰς τὴν βουλήν. Ἔνεκα τούτου ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι δυσαρεστημένος κατὰ τοῦ Βασιλέως.

Εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐπικρατήσῃ πλέον ἢ ἰδέα ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾷ, ὅπως θέλει, ἀλλ' ὅτι ὁ κυρίαρχος εἰς κάθε ἔθνος εἶναι ὁ λαός, ὁ δὲ βασιλεὺς εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπηρέτης τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν Γαλλίαν μάλιστα ἔνεκα τῶν ἰδεῶν αὐτῶν εἶχαν γίνεαι δύο ἐπαναστάσεις καὶ εἰς τὸ τέλος εἶχαν ἀνακηρύξει αὐτοκράτορα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, Λουδοβίκον Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

Ἐν τούτοις ὁ Ὀθων, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἐννοοῦσε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς καὶ παρεβίαζε τὸ

σύνταγμα. Τοῦτο ἔκαμνε συγχρόνως αὐτὸν δυσάρεστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἣ ὁποῖα ἔνεκα τούτου διαρκῶς παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἐνοχλήσεις.

Ἡ κατὰ τοῦ Ὀθωνος δυσαρῆσζεια τοῦ λαοῦ ἔπαυσε κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν φιλονικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνέκαθεν ὑπῆρχαν μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν διὰ τὴν κατοχὴν τῶν πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα προσκυνημάτων, ἐξερράγη τὸ 1854 πόλεμος μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐσυμμάχησαν μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ ἔστειλαν στόλους καὶ στρατοὺς ἐναντίον τῆς ρωσίας εἰς τὴν Κριμαίαν. Ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη Κριμαϊκὸς καὶ ἐτελείωσε μὲ νίκην τῶν Ἀγγλογάλλων.

Οἱ Ἕλληνες κατ' αὐτὸν ἐτάχθησαν μὲ τὴν ὁμόδοξον Ρωσίαν. Ἐνόμισαν ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὄρια τοῦ κράτους. ἤρριξαν λοιπὸν νὰ στέλλουν ἐπαναστατικὰς συμμορίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ὁ Ὀθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατὸς διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα.

Ἀλλὰ τότε ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπενέβησαν. Ἐπροσπάθησαν νὰ πείσουν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὰ φιλοπόλεμα σχέδιά του, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Κατέλαβαν λοιπὸν διὰ κοινοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ὀθωνα νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα.

Ἡ ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1857 καὶ ἔκαμε τὸν Ὀθωνα δημοφιλέστατον ἔνεκα τῶν ταπεινώσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπέβαλον αὐτὸν οἱ ξένοι. Ἀπὸ τὴν κατοχὴν αὐτὴν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τότε ἡ χολέρα, ἣ ὁποῖα ἐρήμωσε τὴν πόλιν 5 μῆνας.

Ἡ δημοτικότης τοῦ Ὀθωνος ὅμως ἠλαττώθη κα-

τόπιν, ὅταν τὸ 1859 ἐξερράγη ὁ πόλεμος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη ἀνεξάρτητα, ἐκτὸς τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Ἐνετίας, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Πεδεμοντίου Καβούρ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓνα κράτος. Διατῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ οἱ φιλελεύθεροι τῶν μικρῶν κρατῶν ἐξεδίωξαν τοὺς ἡγεμόνας τῶν καὶ ἠνώθησαν μὲ τὸ Πεδεμοντίον. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἤλθαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πεδεμοντίου, ἐνίκησαν τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Λομβαρδίαν. Ὁλητὴ Ἰταλία τότε ἀνεγνώρισεν ὡς βασιλέα τῆς Ἰταλίας τὸν Βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Μόνον ἡ Ἐνετία εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἡ Ρώμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Καὶ ἡ μὲν Ἐνετία προσετέθη εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ 1860, ὅτε οἱ Αὐστριακοὶ εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Πρώσους. Ἡ δὲ Ρώμη κατελήφθη τὸ 1870.

Κατὰ τὸν ἰταλικὸν λοιπὸν πόλεμον ὁ μὲν λαὸς ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Ὄθων ὅμως ὡς γερμανὸς ἐσυμπαθοῦσεν ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χάσῃ ὁ Ὄθων τὴν δημοτικότητά του καὶ νὰ λάβῃ μεγάλου θάρακος ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις.

4. Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος.

Ἡ κατὰ τοῦ Ὄθωνος ἀντιπολίτευσις ὀλονεν ἠῤῥα νεν. Εἰς αὐτὴν τώρα προσετέθη ἡ νεολαία, ἡ ὁποία ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Τότε ἐξελέχθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον βουλευτὴς ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης κα

ἄλλοι νέοι εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Οὗτοι ἔκαμαν ἀρχηγόν των τὸν ἐντιμώτατον καὶ πατριωτικώτατον γηραιὸν ναύαρχον Κανάρην.

Ὁ Ὀθων διὰ νὰ περιορίζη τὴν ἀντιπολίτευσιν μετεχειρίζετο βίαια μέτρα, τὰ ὅποια ἀκόμη περισσότερον ἐξηρέθιζαν αὐτήν. Τότε ἐξεροράγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ Ἄργος, τὴν Τρίπολιν, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὴν Σῦρον, καὶ ἀπαιτοῦσαν τὴν τήρησιν τοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν ἐκλογῶν καὶ τὴν ἐκλογὴν ὀρθοδόξου διαδόχου, διότι ὁ Ὀθων δὲν ἀπέκτησε τέκνα.

Αἱ στάσεις κατεβρέσθησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ περιοδείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀπέπλευσε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μὲ τὴν βασίλισσαν τὴν 1ην 8)βρίου 1862. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅμως ὁ Θεόδωρος Γρίβας ὕψωσεν εἰς τὴν Βόνιτσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του. Ὁ Ὀθων ἔμαθε ταῦτα, ἐν ᾧ εὐρίσκετο εἰς τὰς Καλάμας, καὶ ἀμέσως ἔσπευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλά, πρὶν φθάσῃ, αἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἐπαναστατήσῃ.

Τὴν νύκτα τῆς 10 8)βρίου ἐπανεστάτησεν ἡ φρουρά. Τὴν πρωΐαν δὲ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ παραπήγματα καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας κατελύετο ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ἐσχηματίζετο προσωρινὴ κυβέρνησις, ἀπὸ τὸν δραστήριον πολιτικὸν Βούλγαρην, τὸν Κανάρην καὶ τὸν Ροῦφον, διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἐπὶ δύο ἡμέρας κατόπιν μεγάλη ἀταξία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν πόλιν. Ὀπλισμένοι ἄνδρες ἐπυροβολοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους διὰ νὰ δείξουν τὴν γαῖαν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

των. ἄρκετοὶ ἀθῶοι πολῖται ἐφονεύθησαν, ἐργαστήρια ἐλεηλατήθησαν, καὶ αἱ θύραι τῶν φυλακῶν ἠνοίχθησαν.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 11 Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγός. Στίφη ἐπαναστατῶν συνεκεντρώθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τοῦ βασιλέως. Ὁ Ὀθων κατὰ συμβουλήν τῶν πρέσβειων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δὲ ἀπέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Ἐνετίαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Βαυαρίαν.

Ὁ Ὀθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμὼν. Ἦτο ὅμως ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα θερμῶς. Ὄταν ἀπέθνησκε παρήγγειλε νὰ τὸν θάψουν μὲ τὴν ἑλληνικὴν φουστανέλλαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α΄ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909

1. Ἡ Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὀθωνος ἔγιναν ἐκλογαὶ ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 10 Δεκεμβρίου. Ἐν τῷ μεταξῷ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη σχεδὸν παμφηφεὶ βασιλεὺς ὁ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλείσεως τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας.

Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδέχθη τὴν ἐκλογὴν, διότι, σύμφωνα μὲ τὴν προηγουμένην συμφωνίαν μεταξῷ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς ὅμως τοῦ Ἀλφρέδου ἡ Ἀγγλία ἠύχα-

ριστήθη και ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἡγεμόνος. Ὡς τοιοῦτον δὲ ὑπέδειξε τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου και κατόπιν βασιλέως τῆς Λανίας Χριστιανοῦ, τὸν 17ετῆ πρίγκιπα Γεώργιον. Τοῦτον ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξεν ὁμοφώνως βασιλέα, ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα οἱ διάδοχοί του ἀνήκουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Εἰκ. 26. Ὁ Γεώργιος.

Συγχρόνως τότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἴονίους νήσους, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε κατεῖχεν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1863. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐπήφισε τὸ νέον Σύνταγμα.

2. Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Μετὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν οἱ Κρητες ἐπανεστάτησαν καὶ τὸ 1841 καὶ τὸ 1858. Καὶ αἱ δύο ὅμως ἐκεῖναι ἐπαναστάσεις κατεστάλησαν ἀμέσως. Σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Τὴν 21 Αὐγούστου γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρη-

τῶν εἰς Σφακιά ἐφήρισε τὴν κατάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεκινήθη ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ ἦτο πολὺ ἐξησθενημένη. Μόλις εἶχε συνέλθει ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862. Αἱ ἔκτοτε δὲ συχναὶ ἀλλαγαὶ τῶν Ὑπουργείων δὲν εἶχαν ἀφήσει εἰς αὐτὴν καιρὸν νὰ διορθώσῃ τὰ ἐσωτερικὰ της καὶ ἰδίως τὰ οἰκονομικά. Διὰ τοῦτο περιορίσθη εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀφηνε δηλ. μόνον ἐλευθέρους τοὺς ἐθελοντὰς ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι συνέρροον εἰς τὴν Κρήτην. Ἀρχηγοὶ τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν Ἕλληνες ἀξιωματικοί, ὁ Κορωναῖος καὶ ὁ Ζυμβρακάκης. Τὸ μικρὸν δὲ ἀτμόπλοιον «Πανελλήνιον» διέσχίζεν ἀφόβως τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν τῆς νήσου καὶ ἔφερεν εἰς αὐτὴν ἐθελοντὰς, τροφίμα καὶ πολεμοφόδια.

Ἡ ἐπανάστασις ἀναψεν εἰς ὅλην τὴν νήσον. Οἱ Κρητὲς κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸ Βαφέ. Ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου κατόπιν ἀνεζωογόνησε τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου πλησίον τῆς Ρεθύνης εἶχαν καταφύγει πολλαὶ γυναῖκες καὶ παῖδια. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν μὲ λύσσαν ἐναντίον αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, καὶ οἱ μοναχοὶ τὴν ὑπερήσπισαν γενναίως ἐπὶ 2 ἡμέρας. Ὄταν δὲ τέλος οἱ Τούρκοι ἔθραυσαν τὴν σιδηρᾶν πύλην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν, ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς εἰσορμησάντας

Τούρκους. Ὅσοι Χριστιανοὶ ἔμειναν ζωντανοί, ἐσφάγησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Συνεισφοραὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ Λονδῖνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἀπειροὶ δὲ ἐθελονταὶ ἐξ Ἑλλάδος ἔσπευδαν εἰς τὴν νῆσον. Εἰς μάτην ὁ Σουλτᾶνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν διὰ νὰ κατασβῆσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην οἱ Τούρκοι ἐπανελάβαν τὰς συνηθισμένας σφαγὰς καὶ καταστροφάς. Οἱ ἐπαναστάται ἀντεῖχον γενναίως. Τὸ «Ἀρκαδίον» καὶ κατόπιν ἡ «Ἐνωσις», ἀτμόπλοια ἀγορασθέντα ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἑλλήνων, ἔκαμαν διαρκῶς ταξίδια μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἑλλάδος καὶ ἔφερον πολυμοφῶδια καὶ ἐθελοντάς.

Ὁ Σουλτᾶνος ἀπελπίσθη νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπήτησε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἠπείλησεν ὅτι θὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Τουρκίας τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις τῆς Τουρκίας, αὕτη δὲ ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς χώρας της καὶ διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ.

Τότε αἱ Δυνάμεις ἐπέβαλον εἰς μὲν τὴν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, εἰς δὲ τὴν Τουρκίαν νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς χώρας της. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις ἔσβησεν.

Μετὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, ἐπὶ 10 ἔτη ὀλόκληρα ἡ Ἑλλὰς κατετρίβετο μὲ ἐσωτερικὰς πολιτικὰς διαμάχας. Διὰ τὴν ἀρχὴν ἐφιλονικοῦσαν ἀναμεταξύ των οἱ πολιτικοὶ Α. Κουμουνοδοῦρος, Θ. Ζαΐμης, Α. Βούλ-

γαρης, Ε. Δεληγιώργης καὶ Χαρίλαος Τρικούπης. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἡ μὲν Εὐρώπη συνεκλονίσθη ἐκ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ἐκ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877.

3. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα κράτη, συνδεόμενα μὲ κάποιαν γαλαρὰν ὁμοσπονδίαν. Ἐκ τούτων ἰσχυρότερα ἦσαν δύο, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, καὶ αὐτὰ ἐφιλονικοῦσαν ἀναμεταξύ των, ποῖον θὰ διευθύνῃ ὅλην τὴν Γερμανίαν. Τὸ 1866 ἦλθον εἰς πόλεμον μεταξύ των. Ἡ Πρωσσία ἐνίκησε καὶ ἠνάγκασε τὴν Αὐστροίαν νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ὁμοσπονδίαν.

Ὅλα τὰ γερμανικὰ κράτη τότε ἠθέλαν νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἓν ὑπὸ τὴν Πρωσσίαν. Τοῦτο διὰ τὴν Γαλλίαν θὰ ἦτο μέγας κίνδυνος.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέον Γ' λοιπὸν ἐζήρuxe (1870) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἀλλὰ τὰ Γερμανικὰ κράτη συνηνώθησαν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, εἰσέβαλαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνίκησαν τοὺς Γαλλικοὺς στρατοὺς, καὶ ἐπολιόρησαν τοὺς Παρισίους.

Οἱ Γάλλοι τότε κατήργησαν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐπανάφεραν τὴν δημοκρατίαν. Κατόπιν συνῆψαν εἰρήνην μὲ τοὺς Γερμανοὺς, διὰ τῆς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς τὴν Γερμανίαν τὰς γαλλικὰς ἐπαρχίας Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην. Τότε δὲ καὶ ὅλα τὰ Γερμανικὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς μίαν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτοκράτορα τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

4. Τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877.

Ἐκ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἡ Σερβία εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀπὸ τοῦ 1830 μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπὸ ἡγεμόνας ἐκ δύο ἐγχωρίων οἰκογενειῶν Καραγεώργη καὶ Ὀβρένοβιτς. Αἱ δύο ὁμῶς αὐτὰ οἰκογένειαι διαρκῶς ἐφιλονικοῦσαν περὶ τοῦ θρόνου καὶ ἐπικρατοῦσεν ἄλλοτε ἢ μία καὶ ἄλλοτε ἡ ἄλλη.

Ὁ λαὸς τοῦ Μαυροβουνίου ἔζη ἀνέκαθεν βίον ἀνεξάρτητον εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη του. Ἡγεμὼν αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς μᾶς ἱερατικῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἐπίσκοπος τῆς χώρας. Τὸ 1859 ὁ ἡγεμὼν Δανήλος ἀφῆκε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἔγινε κληρονομικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς τοῦ Δανήλου, ὁ Νικόλαος ἔγινε τὸ 1878 ἀνεξάρτητος, τὸ 1903 παρεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα καὶ τὸ 1910 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Ἡ Ρουμανία μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἡγεμονίας αὐτονόμους, διοικουμένας ὑπὸ Ἑλλήνων φαναριωτῶν. Ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἡγεμόνες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἐγχωρίων. Τὸ 1859 ὁμῶς ἠνώθησαν ὑπὸ ἓνα ἡγεμόνα, τὸν Ἀλέξανδρον Κούζαν. Ὁ Κούζας τὸ 1866 κατόπιν συννομοσίας παρητήθη, ἔγινε δὲ ἡγεμὼν ὁ Κάρολος, ἐκ τοῦ οἴκου Χοεντζόλλερν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν χώραν σύνταγμα, τὸ δὲ 1870 ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Βούλγαροι μέχρι τῶν χρόνων τούτων δὲν εἶχαν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀπὸ τοῦ 1872 ὁμῶς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ρωσίας ἀπέκτησαν ἐκκλησιαστικὴν αὐτονομίαν, νὰ μὴ υπάγονται δηλ. εἰς τὸν Ἑλληνα Πατριάρχην, ἀλλὰ εἰς Βούλγαρον ἀρχιεπίσκοπον ὀνομαζόμενον Ἐξαρχον. Ἐπέτυχον δὲ προσέτι νὰ μὴ υπάγονται εἰς

τὸν Ἐξαρχον μόνον ἢ κυρίως Βουλγαρία, δηλ. ἡ μεταξὺ Δουναβέως καὶ Αἴμου χώρα, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας, ὅσων τὰ 2)3 τοῦ πληθυσμοῦ ἠθέλον ζητήσῃ τοῦτο. Ἀπὸ τότε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ Πατριαρχικῶν καὶ Ἐξαρχικῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Βούλγαροι ἠγωνίζοντο μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόβους νὰ παρασύρουν τοὺς χωρικοὺς μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας.

Τὸ 1876 τέλος ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς Ρωσίας οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Αἴμον. Ἐκεῖ εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας εἰς τὸ φρούριον τῆς Πλεύνας. Ἀλλὰ ἐβοήθησεν αὐτὸν καὶ ὁ ρουμανικὸς στρατὸς καὶ ἐνίκησεν. Ἐπέρασε κατόπιν τὸν Αἴμον καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην καὶ ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Φεβρ. 1878). Δι' αὐτῆς ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ Ρουμανία ἔγιναν ἀνεξάρτητοι, ἐσχηματίσθη δὲ μία μεγάλη Βουλγαρικὴ ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ ὁποία περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς κυρίως Βουλγαρίας, τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐὰν ἐφηρμοζέτο, θὰ ἦτο καταστροφὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Εὐτυχῶς ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δι' αὐτὴν ἡ Βουλγαρία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου θὰ ἦτο ἀπλῆ ρωσικὴ ἐπαρχία. Ἐπομένως ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἐκινδύνευε νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐπίσης δὲν ἤρρεσε τοῦτο. Αἱ τρεῖς δυνάμεις λοι-

πὸν ἀπήτησαν νὰ κανονισθοῦν τὰ Βαλκανικὰ ζητήματα εἰς συνέδριον εὐρωπαϊκόν.

Τὸ συνέδριον συνήλθεν εἰς τὸ Βερολῖνον. Τοῦτο ἀντὶ τῆς Βουλγαρίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἵδρυσεν μίαν μικρὰν ὑποτελῆ βουλγαρικὴν Ἡγεμονίαν μεταξὺ Δουναβέως καὶ Αἴμου. Τὴν βόρειον Θράκην ἔκαμεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ τὸ ὄνομα Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Ἀνεγνώρισε δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς Ἑλλάδος νὰ λάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ μόλις μετὰ τρία ἔτη, ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν Θεσσαλίαν, πλὴν τῆς Ἐλασσῶνος καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης.

5. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα.

Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας εἶχε γίνεαι ὁ Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργ, ἀνεψιὸς τοῦ Τσάρου καὶ ἀξιωματικὸς τοῦ προσσικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν χώραν εἶχε δοθεῖ Σύνταγμα, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν νὰ κυβερνοῦν τὴν χώραν ῥῶσοι ἀξιωματικοί. Ὁ λαὸς ὅμως κατόπιν καὶ ὁ ἡγεμὼν συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὀργανωθῆ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων, καὶ στρατὸν ἐξ ἐντοπίων χριστιανῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν. Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ ἀγγελία αὐτὴ ἐτάραξε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλᾶνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλ' ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐνί-

135
κησε τούς Σέρβους και έξεδίωξεν αυτούς εκ τής χώρας του.

Ο πρωθυπουργός τότε τής Ελλάδος Θ. Δηλιγιάννης εκήρυξεν επιστράτευσιν και έζήτησε να παραχωρηθούη εις την Ελλάδα τα σύνορα, τα όποια είχαν παραχωρηθῆ εις αυτήν κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις ὅλαι, εκτός τής Γαλλίας, απέκλεισαν τὰ ἑλληνικά παράλια. Ἡ κυβέρνησις Δηλιγιάννη παρητήθη, και ἡ κυβέρνησις Τριζούπη, ἡ όποία τὴν διεδέχθη, διέλυσε τὴν επιστράτευσιν.

Ἄλλ' ἡ Ρωσία δὲν ἐλησμονοῦσε τὴν θρασύτητα τοῦ ἡγεμόνος τής Βουλγαρίας Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῆς ἔγινε συνωμοσία κατ' αὐτοῦ, ἡ όποία ἐξεδίωξεν αὐτὸν εκ τοῦ θρόνου (1886). Ἄντ' αὐτοῦ ἡγεμόνων τής Βουλγαρίας ἔγινεν ὁ πρίγκιψ τοῦ Κοβούργου Φερδινάνδος. Τοῦτον τὸ 1896 ἀνεγνώρισαν και ἡ Ρωσία και αἱ ἄλλαι δυνάμεις.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἑλλάς διοικουμένη ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρωθυπουργοῦ τῆς Χαριλάου Τριζούπη ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς, ἐπεξέτεινε τούς σιδηροδρόμους τῆς και ἔδαπάνησεν ἀφθόνως διὰ δημοσία ἔργα.

6. Νέα Κρητικὴ ἐπανάστασις και ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶχεν ἀποφασισθῆ να δοθῆ αὐτονομία εις τὴν Κρήτην. Ἄλλὰ και οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυαν να παραβιάζουν τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν, και οἱ Κρητες δὲν ἄφιναν καμμίαν εὐκαιρίαν να μὴ ἐκδηλώσουν τὸν πόθον τῆς ἐνώσεως των μετὴν Ἑλλάδα.

Τὸ 1895 ἡ Τουρκία διὰ να εὐχαριστήσῃ τούς χρι-

στιανούς διώρισε χριστιανὸν διοικητὴν τῆς νήσου. Ἄλλ' ἐκ τούτου δυσηρεστήθησαν οἱ Τουρκοκροῆτες καὶ ἔκαμαν σφαγὰς τῶν χριστιανῶν. Τότε ἐξεροάγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1897).

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης ἐπροκάλεσε μέγαν ἐρεθισμόν. Δυστυχῶς ὁ Τριζοῦπης, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἕλληνας, εἶχεν ἀποθάνει εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας τὸ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχεν ὁ φιλοπόλεμος πρωθυπουργὸς τοῦ 1884 Δηλιγιάννης. Οὗτος παρεσύρθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἐπεμβῇ ἡ Ἑλλάς. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος ἐστάλη μὲ στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ στόλοι τῶν δυνάμεων κατέλαβαν τὰ Χανιά καὶ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον.

Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος (5 Ἀπριλίου). Ἡ πάλη ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τελείως ἀπαράσκευος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμάσια ὠργανωμένος ὑπὸ γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἡ Ἑλλὰς ἐνίκηθη, ἀπέσυρε τὸν στρατὸν τῆς ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ἀποζημίωσιν 100 ἑκατομμύρια φράγκα.

Τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν $1\frac{1}{2}$ ἔτος. Ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 διώρισαν ἕπατον ἀρμοστήν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον. Ὅτι δὲ οὗτος

τὸ 1906 παρητήθη, αἱ δυνάμεις ἀνέθεσαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν νέου Ἀρμοστοῦ, καὶ οὗτος ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον Ζαΐμην.

Ἡ Κρήτη λοιπὸν ἠσύχασεν. Ἀλλὰ ἡ ἠσυχία αὐτὴ διήρκεσε μόνον μέχρι τοῦ 1908, ὅτε ἐξερράγη ἡ Τουρκικὴ ἑπανάστασις.

7. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο χώρα τελείως Ἑλληνική. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας εἶχαν ἐγκατασταθῆ εἰς αὐτὴν διάφοροι σλαβικαὶ φυλαί, ἰδίως εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὐταὶ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετήρησαν μὲν τὴν γλῶσσάν των καὶ μετέδωκαν αὐτὴν καὶ εἰς μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ δὲν ἐξεχώριζαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἀφ' οὗτου ὅμως ἰδρῦθη ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, οἱ Βούλγαροι ἐπροσπαθοῦσαν μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόνους νὰ πείσουν τοὺς σλαβοφώνους κατοίκους τῆς Μακεδονίας ὅτι εἶναι Βούλγαροι, καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας. Τότε τὸ ἴδιον ἤρχισαν νὰ κάμνουν καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐπίσης οἱ Ρουμάνοι ἐβάπτισαν τοὺς Κουτσοβλάχους εἰς Μακεδονορουμάνους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν ἴδρυσιν Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας. Χάριν δὲ τοῦ σκοποῦ των Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ρουμάνοι ἐκτιζαν ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρα-

σύτης τῶν Βουλγάρων ἐπέρασε κάθε ὄριον. Ἰδρῦθη εἰς τὴν Σόφίαν μακεδονικὸν κομιτᾶτον, τὸ ὁποῖον ὠπλιζεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν σώματα (κομιτατζήδες) καὶ τὰ ἐστελλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐδῶ αὐτὰ ἐπροξενούσαν διαφόρους καταστροφάς, καὶ ἠνάγκαζαν διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου τοὺς σλαυοφόνους Ἑλληνας νὰ προσέρχονται εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Τότε καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ προστατεύουν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα μὲ ἀρχηγοὺς ἀξιωματικοὺς Ἑλληνας. Εἷς ἐκ τούτων εἶναι καὶ ὁ ἐθνικὸς ἥρως Παῦλος Μελάς, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Τὰ Ἑλληνικὰ σώματα ἠγωνίσθησαν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἔνεκα τούτου, πρὸς ἐκδίκησιν, οἱ μὲν Βούλγαροι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Ἀγχιάλου καὶ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ Ρουμάνοι ἐκακοποίησαν τοὺς εἰς τὴν Ρουμανίαν διαμένοντας Ἑλληνας.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς Μακεδονίας ἔκαμε τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ ἐπεμβοῦν διὰ νὰ φέρουν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς αὐτήν. Τότε ἐξεκράγη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων.

Οἱ νεωτερίζοντες Τούρκοι (Νεότουρκοί) ἔβλεπαν τὸ τουρκικὸν κράτος νὰ καταρρέῃ καὶ ἔκαμαν κομιτᾶτον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κάμουν τὴν Τουρκίαν Κράτος, ὅπως τὰ εὐρωπαϊκά. Τὸ κομιτᾶτον κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ τὰς ἰδέας του τὸν στρατὸν καὶ τὴν 10 Ἰουλίου τοῦ 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρ βέης ἐκήρυξεν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας τὸ Σύνταγμα. Ὁ Σουλτάνος Χαμίτ ὑπεχώρησε καὶ ἔδωκε σύνταγμα. Ἐκαμεν

παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικῦ τολμήματος.

Ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκετο τότε εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἔνωσιν. Ἔνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 δὲν εἶχε γίνεи καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς χώρας. Ἐπομένως ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν δυνάμεων πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀναμνησθῆται εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα. Αἱ δυνάμεις ἐπενέβησαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὴν ἡσυχίαν, ὑπεχώρησαν ὅμως εἰς τὴν ἀξίωσίν τῆς περὶ τῆς σημαίας. Ἐπειδὴ δὲ Κρηὶς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρεθῆ διὰ νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιβάσθησαν ἀγήματα τῶν δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἴσθμὸν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΙΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909.

Οἱ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέφερον ἡ Ἑλλὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἐπροκάλεσαν τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας. Κατηγοροῦσαν αὐτοὺς ὅτι χάριν τῶν κομματικῶν τῶν συμφερόντων παρέλυσαν ὅλας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ παρημέλησαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ ἰδίως τὴν στρατιωτικὴν προπαρασκευὴν τῆς χώρας.

Τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους περισσότερον ἠσθάνοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα οἱ νεώτεροι. 500 λοιπὸν ἐξ αὐτῶν συνεκρότησαν

στρατιωτικὸν σύνδεσμον καὶ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς τὴν 15 Αὐγούστου τοῦ 1909 ἐξῆλθον ἐκ τῶν Ἀθηνῶν μετ' ὅλην τὴν φρουρὰν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι ζητοῦν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ ἰδίως τὴν συγχρότησιν ἀξιωματικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι πρὸς διάλυσιν τοῦ συνδέσμου ἀπέτυχαν. Ἡ τότε κυβέρνησις Πάλλη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν προϋπουργίαν ὁ Κυριακούλης Μαυρομυχάλης ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ συνδέσμου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν. Μεγάλη δὲ κατόπιν λαϊκὴ διαδήλωσις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὅμοιαι εἰς τὰς ἐπαρχίας ὑπεστήριξαν τὸν Σύνδεσμον.

Ἡ Βουλὴ ἐψήφισε σύμφωνα μετὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Συνδέσμου πολλοὺς νόμους καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Συγχρόνως δὲ ἔγιναν καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι παραγγελίαι ὑλικοῦ πολέμου, καὶ ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὧν τοῦ θωρηκτοῦ Ἀβέρωφ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετύχαμεν νὰ εἴμεθα ἀνώτεροι κατὰ θάλασσαν τῆς Τουρκίας.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὐτῆ Κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Συνδέσμου δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Ἐπρεπε νὰ διαλυθῇ ὁ Σύνδεσμος διὰ νὰ ἐπανέλθῃ τὸ Σύνταγμα εἰς τὸν κανονικὸν του δρόμον καὶ ἡσυχάσῃ ἡ χώρα. Ἄλλ' ὁ Σύνδεσμος ὑπώπτευε μὴ τυχόν, ἂν διελύετο, οἱ πολιτευόμενοι ἀνατρέψουν τὸ ἔργον του. Εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην εὗρηκε διέξοδον ὁ ἐκ Κρήτης πολιτευτὴς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Αὐτὸν εἶχαν γνωρίσει εἰς τὴν Κρήτην ἀρχετοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ἤξευραν ὅτι εἶναι πολιτικὸς δυνατὸς καὶ τολμηρός. Αὐ-

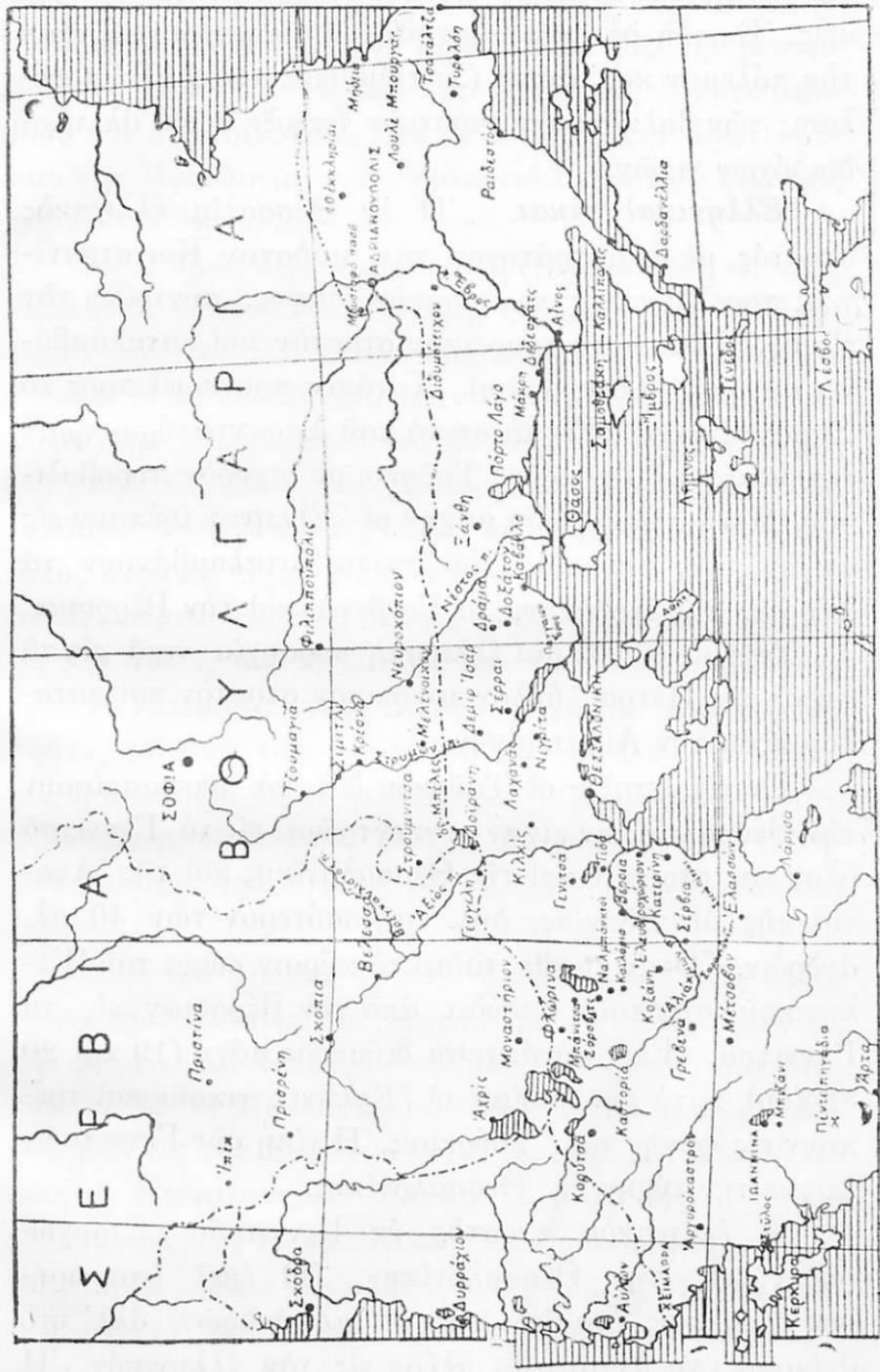
τὸν λοιπὸν ἐπροσκάλεσεν ὁ Σύνδεσμος ἀπὸ τὴν Κρήτην ὡς σύμβουλόν του. Ὁ Βενιζέλος τότε ἐπρότεινεν ὡς μόνην λύσιν νὰ συγκληθῆ Ἑθνικὴ Συνέλευσις πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ πολιτευόμενοι ἐδέχθησαν αὐτήν. Ὁ γηραιὸς συνεργάτης τοῦ Τριζούπη Στέφανος Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἐκάλεσε τὴν προταθεῖσαν συνέλευσιν. Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος διελύθη, ὁ δὲ Ζορμπᾶς ἔγινεν Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἄφ' οὗ συνῆλθεν ἡ συνέλευσις ὁ Δραγούμης παρητήθη. Ὁ βασιλεὺς τότε σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν ἐκ Κρήτης πολιτευτὴν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῆ βουλευτὴς εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ διέλυσε τὴν Συνέλευσιν. Καὶ εἰς τὰς τότε γενομένας ἐκλογὰς καὶ τὰς κατόπιν τῆς τακτικῆς Βουλῆς, ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βενιζέλον μεγάλην πλειοψηφίαν. Τὸ Σύνταγμα ἀνεθεωρήθη, ὁ στρατὸς ἀναδιοργανώθη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις ἐτακτοποιήθη. Οὕτω τὸ ἔθνος εὐρέθη ἕτοιμον κατὰ τοὺς ἐπελθόντας βαλκανικοὺς πολέμους.

2. Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Οἱ Νεότουρκοι, ἀφ' οὗ κατέλαβον τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπεδείχθησαν ὅτι ἦσαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιοτούρκους. Αὐτοὶ ἐζητοῦσαν νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμὸν ὄλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν. Διὰ τοῦτο τὰ 4 Βαλκανικὰ κράτη Ἑλλάς, Σερβία, Μαυροβούνιον καὶ Βουλγαρία ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μετὰξὺ τῶν.

Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν μὲ τόσῃν μυστικότητι, ὥστε οὔτε ἡ Τουρκία, οὔτε αἱ Δυνάμεις ἐννόησαν τι. Αἴφνης οἱ σύμμαχοι ἐζήτησαν παρὰ τῆς Τουρκίας νὰ

ἐφαρμογή εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείνη ἠρνήθη, οἱ σύμμαχοι ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς (Σεπτέμβριος 1912). Ἡ προέλασις τῶν βαλκανικῶν στρατιῶν ὑπῆρξε σειρά ἀλληλοδιαδόχων νικῶν.

Ἑλληνικαὶ νίκαι. Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐλληνικὸς στρατὸς, μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον, προελαύνει εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος, συντρίβει τὸν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν (6 Ὀκτωβρίου). Κατόπιν προχωρεῖ πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἦσαν ὄχυρωμένοι 30 χιλιάδες Τούρκοι μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Ἕλληνες τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα καταλαμβάνουν τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὰ Γρεβενὰ καὶ τὴν Βέροιαν.

Συγχρόνως δὲ μία ἐλληνικὴ μεραρχία νικᾷ εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας ἄλλον τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει τὴν Αἰκατερίνην.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Θεσσαλονίκην εἶχαν συγκεντρώσει εἰς τὰ Γεννητσᾶ ὅλον τὸν στρατὸν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, δηλ. περισσότερον τῶν 40 χιλ. ἀνδρῶν. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σπεύδει ἀπὸ τὴν Βέροιαν εἰς τὰ Γεννητσᾶ. Ἐκεῖ συνάπτεται διήμερος μάχη (19 καὶ 20 Ὀβρίου), κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες νικοῦν καὶ τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους. Ἡ νίκη τῶν Γεννητσῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐκ Γεννητσῶν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ ἐκεῖ ὑποχωρήσας τουρκικὸς ἦτο ἄνω τῶν 30 χιλ. ἀνδρῶν, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῇ πλέον εἰς τὸν ἐλληνικόν. Ἡ

πόλις λοιπὸν παρεδόθη τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς μετεφέρθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, παρακολούθων τὸν στρατὸν, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς φρουρὸς τῆς περιποθήτου πόλεως.

Μόλις ὁμως εἶχε παραδοθῆ ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐμφανίζεται ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης βουλγαρικὸς στρατὸς. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῶφ ἐποφελήθη ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, καὶ μὲ μίαν μεραρχίαν προχώρει χωρὶς ἐμπόδιον, καὶ φθάνει πρὸ τῆς πόλεως. Οἱ Ἕλληνες ἐμήνυσαν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ πόλις καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχαν παραδοθῆ εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπέμενε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ κατόρθωσε διὰ δόλου. Παρεκάλεισε νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο εἰς δύο τάγματα κουρασμένα δῆθεν, καὶ ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ὀλόκληρος ἡ μεραρχία ἐκ 35 χιλ. ἀνδρῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπροκάλεσε προστριβὰς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων καὶ προπαρασκέυασε τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ 5ῃ Μεραρχία, ἡ ὁποία ἐπροχωροῦσε πρὸς τὸ Μοναστήριον, συνήντησεν εἰς τὴν Μπάνιτσαν διπλάσιον τουρκικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος κατέβη εἰς τὸ Μοναστήριον. Ἐνικήθη λοιπὸν καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Κοζάνην (21—25 8βρίου). Τότε ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἔσπευσε μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν. Ἀπ' ἐδῶ δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Μοναστήριον, διότι ἤδη εἶχαν καταλάβει αὐτὸ οἱ Σέρβοι. Κατεδίωξεν ὁμως τοὺς ἐκ Μοναστη-

είου φεύγοντας Τούρκους. Ἐκ τῶν 30 χιλιάδων ἀνδρῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 20 χιλιάδες ἐσώθησαν εἰς Ἰωάννινα, 3 χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν. Ἡ Κορυτσά περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐκ Θεσσαλίας ὀρμήσας στρατὸς προήλαινε νικηφόρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἐκ τῆς Ἄρτης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκην προήλαινε εἰς τὴν Ἡπειρον. Κατέλαβε τὴν Πρέβεζαν, τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ τὸ Μέτσοβον. Κατόπιν δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτά. Συγχρόνως ἐθελοντικὰ σώματα κατελάμβανον τὴν Χειμάρραν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτου κατέλαβε τὰς νήσους Λήμιον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Χίον, Λέσβον, Σάμον, κ. ἄ. καὶ ὕψωσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ Ἄθω. Συγχρόνως δὲ ἀμπόδιζε τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρεκώλυε τὴν διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰν τουρκικῶν στρατευμάτων.

Νίκαι τῶν συμμάχων. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες προήλαινον νικηφόροι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέτωπα τοῦ πολέμου οἱ σύμμαχοι δὲν ἔμεναν ὀπίσω.

Οἱ Μαυροβούνιοι προήλασαν, ἐξεπύρηνθησαν τὸ Ἰπέκ καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Σκόδραν.

Οἱ Σέρβοι ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ ἐνίκησαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὸ Κουμάνοβον. Μετὰ τοῦτο κατέλαβαν τὰ Σκόπια καὶ προήλασαν εἰς τὸ Μοναστήριον. Κατέλαβαν αὐτὸ κατόπιν σφοδρᾶς

μάχης καὶ ἔπειτα ἐτρούπησαν πρὸς τὸ Λυρράχιον καὶ ἐχυρίευσαν αὐτό.

Οἱ Βούλγαροι τέλος προήλασαν εἰς τὴν Θρόακην, ἐχυρίευσαν τὸ Μουσταφᾶ Πασσᾶ, μετὰ τοῦτο δὲ ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντας Ἐκκλησίας. Κατόπιν εἰς Λουλέ Μπουργᾶς ἐνίκησαν τελείως ἄλλην τουρκικὴν στρατιάν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

Ἀνακωχὴ μετὰξὺ Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν συμμάχων πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Μάταιαι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔμεναν ἀκόμη ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Σκόδρα, αἱ ὁποῖαι ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Ἑλλήνων καὶ τῶν Μαυροβουνίων, προσέτι δὲ ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἡ ἀπὸ Τσατάτζας μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἄκρος.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι εὐρήκαν εἰς τὴν Τσατάτζαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Μετὰ νέαν λοιπὸν νίκην εἰς τὸ Διδυμότειχον ἔγινεν ἀνακωχὴ μετὰξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν σλαβικῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθησε τὰς ἐχθροπραξίας.

Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθεν ἐν Λονδίῳ συνδιάσκεψις τῶν 5 ἐμπολέμων κρατῶν πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἡ συνδιάσκεψις αὐτὴ δὲν κατέληξεν εἰς κανὲν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Τούρκοι ἠθέλαν διαρκῶς νὰ παρελκύουν τὰ ζητήματα.

Ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀλωσις τῶν Ἰωαννίνων, Ἀδριανουπόλεως καὶ Σκόδρας. Ἐν ἀκόμῃ ἐξακολουθοῦσαν αἱ διαπραγματεύσεις μετὰξὺ Τουρκίας καὶ τῶν Συμμάχων, οἱ Ἕλληνες εἶχαν νικί-

σει δύο φορές τὸν τουρκικὸν στόλον ἔξωθεν τῶν Δαρδανελίων τὴν 3 Δεκεμβρίου καὶ τὴν 5 Ἰανουαρίου, εἰς δὲ τὴν Ἠπειρὸν ἐκυρίευσαν τὴν Πάργαν. Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων παρετείνεται. Τὸ πρὸς Ν. αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μπιζανίου φρούριον ἦτο τόσον καλὰ ὠχυρωμένον, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητον. Ὁ δὲ ἐπιτάκτως βαρὺς χειμὼν καὶ τὸ ψῦχος ἔκαμνε τὴν πολιορκίαν ἀκόμη δυσκολώτεραν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνας ἐπέμεναν.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν εἰς τὴν Ἠπειρὸν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος μετὰ δύο μεραρχίας, ἀνεξωγόνησε τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου τὸ Μπιζάνη ἐκυριεύθη. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων παρεδόθη μετὰ ὅλον τὸν τουρκικὸν στρατόν, 33 χιλ. ἄνδρας. Μετὰ 10 ἡμέρας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (5 Μαρτίου) ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ κάποιον Σχινᾶν δι' ἄγνωστον αἰτίαν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ τὸν διεδέχθη ὁ Κωνσταντῖνος.

Καὶ οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων εἶχαν ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμον. Τὴν 23 Μαρτίου, ἀφ' οὗ ἰσχυρὰ σερβικὴ δύναμις προσῆλθεν εἰς βοήθειάν των, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔπειτα ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἐξηντλημένοι πλέον ὑπέγραψαν ἀναχωρήν. Εἰς αὐτὴν δὲν ἔλαβε μέρος τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ ἠρωϊκὸς βασιλεὺς αὐτοῦ Νικόλαος ἠθέλε, πρὶν παύσει τὰς ἐχθροπραξίας νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν. Πραγματικῶς δὲ αὐτὴ παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὴν 9 Ἀπριλίου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Ἐφ' οὗ ὑπεγράφη εἰς τὴν Καλλίπολιν ἡ ἀνακωχή, συνῆλθε καὶ πάλιν συνδιάσκεψις τῶν ἐμπολέμων εἰς τὸ Λονδίνον. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως δὲ τῶν Δυνάμεων ὑπεγράφη τὴν 17 Μαΐου ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελείωσεν ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ὁ Σουλτάνος ἐπαραχωροῦσεν εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην καὶ ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς γραμμῆς Αἴνου—Μηδείας, ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστροίας καὶ Ἰταλίας ἐγένετο ἀνεξάρτητος. Ἡ Σερβία ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ τὸ Δυρράχιον, τὸ δὲ Μαυροβούνιον τὴν Σκόδραν. Ὁ ὄρισμός τῶν νέων συνόρων τῆς Ἀλβανίας καὶ ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀφίεται εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις.

Ἐμνευε νὰ γίνῃ ἡ διανομὴ μεταξὺ τῶν συμμάχων τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου. Αὐτὴ ἐπροζάλεσε τὸν μεταξὺ αὐτῶν πόλεμον, ἔνεκα τῆς ἀπληστίας τῶν Βουλγάρων.

3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἐν ᾧ ἀκόμη διαρκοῦσεν ὁ πόλεμος, οἱ Βούλγαροι εἶχαν δεῖξει τὰς διαθέσεις τῶν. Εἶδαμεν πῶς διὰ δόλου εἰσῆλθον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἤθελαν νὰ πάρουν αὐτοί. Ἐκτὸς δὲ τούτου συχνὰ ἐγίνοντο συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους ἀπαιτοῦσαν νὰ πάρουν τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα μέρη κατεῖχαν αὐτοί εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας διὰ τὴν εἰρηρικὴν τακτοποίησιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν ἐναυάγησαν. Οἱ Βούλγαροι εἶχαν τὴν ἰδέαν ὅτι ἡμπο-

ροῦσαν νὰ κτυπήσουν καὶ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἑλληνας ὁμοῦ καὶ νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ κοινοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μόλις δὲ Σερβία καὶ Ἑλλάς ἐπρόφθασαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Οἱ Βούλγαροι αἴφνης τὴν 17 Ἰουνίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς τὴν Γευγελῆν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Νιγρίταν. Ὁ σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ χωρίσουν τοὺς δύο συμμάχους καὶ ἐπέτυχαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχὴν.

Ὅταν ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες ἐπολιορκήσαν τοὺς εἰς αὐτὴν Βουλγάρους, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθοῦν. Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν ἤρχισεν ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ὑπῆρξαν ἐκπληκτικά. Τριήμερος μάχη εἰς τὸ Κιλκίς ἐτελείωσε τὴν 21 Ἰουνίου μὲ πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μάχη ἦτο πεισματώδης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ ὑπεράνθρωπον ἡρωϊσμόν ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγχης τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ὁσαύτως ἀνέκτησε τὴν Γευγελῆν καὶ τὴν Νιγρίταν.

Ὁσαύτως οἱ Σέρβοι μὲ τοὺς Μαυροβουνίους ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τριήμερον μάχην.

Συγχρόνως ρουμανικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ρουμάνων οἱ Βούλγαροι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Ἐπομένως τὰ ρουμανικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν μέχρις ἔξω τῆς Σόφιας, χωρὶς νὰ ρίψουν βολὴν τουφεκίου.

Τέλος καὶ οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Θράκης.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν προέλασίν των. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ των ἐκυρίευσεν τὴν Δοϊράνην καὶ τὴν Στρούμνισαν, ὅπου καὶ ἠνώθη μὲ τοὺς Σέρβους. Κατόπιν μετὰ διήμερον μάχην κατέλαβεν τὸ Δεμιρ Ἰσσάρ. Συγχρόνως δὲ τὸ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Σέρρας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης κατέλαβεν τὴν Καβάλλαν καὶ ἔστειλε ναυτικὸν ἄγημα εἰς τὴν Δράμαν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τελείως ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἄφισαν ὀπισθὲν των τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Διήρπαζαν τὰ πάντα, ἐφόνευαν ἀπλοῦς, ἔκαιαν πόλεις καὶ χωριά. Ἰδίως δ' ἐδοξίμασαν τὴν θηριωδίαν των ἢ Νιγρίτα, αἱ Σέρραι, τὸ Δοξᾶτον, ἢ Δράμα.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μετὰ τὴν μάχην τοῦ Δεμιρ Ἰσσάρ ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβεν τὸ Μελένικον καὶ ἔπειτα τὸ Νευροζόπιον. Κατόπιν ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀρκετὰς ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν καὶ ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Τελευταίαν ἀντίστασιν ἀντέταξαν οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Τσουμαγιὰν πλησίον τῶν παλαιῶν συνόρων. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν καὶ τὴν θέσιν αὐτήν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς καὶ τὸ Πόρτο Λαγὸ καὶ τὴν Μάκρην. Οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Παλαιὰν Βουλγαρίαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν εὐκόλως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ὅθεν Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Τοῦρκοι εὐρίσκοντο εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Οἱ Βούλγαροι εὐρί-

σκοντο εἰς ἀπελπισίαν. Ἐζήτησαν λοιπὸν εἰρήνην. Τὴν 17 Ἰουλίου συνήλθαν εἰς τὸ Βουκουρέστιον οἱ πρωθυπουργοὶ Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Ρουμανίας, με ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγαρίας καὶ συνήψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Κατὰ ταύτην οἱ Ρουμάνοι ἔλαβαν τὴν Δοβρουτσάν. Οἱ Σέρβοι ἐπεξέτειναν τὰ βόρειά των σύνορα πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ σύνορα ἐξετάθησαν ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ Νέστου καὶ βορείως μέχρι τοῦ ὄρους Μπέλες.

Κατόπιν ἡ Βουλγαρία ἔκαμεν ἰδιαιτέραν συνθήκην μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔνεκα τῆς ἀπληστίας τῆς ἡ Βουλγαρία ἔχασε σχεδὸν ὅλα τὰ κέρδη τῆς ἐκ τοῦ βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

Ἀργότερα κατ' ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων ἡ βόρειος Ἡπειρος παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Αἱ νῆσοι ὅμως τοῦ Αἰγαίου, πλὴν τῶν Δωδεκανήσων, τὰς ὁποίας ἀνθαιρέτως ἐκράτησαν οἱ Ἰταλοί, κατεκυρώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω διὰ τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἡ Ἑλλὰς ὑπερεδιπλασιάσθη καὶ ἀνέκτησε τὴν θέσιν τῆς ὡς ὁ κυριώτερος παράγων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.

4. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον ἐξημιώθη πολὺ ἡ Αὐστρία. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχασε κάθε ἐλπίδα νὰ πάρῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐμεγάλωσε πολὺ ἡ γείτων τῆς Σερβία. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Αὐστρία ἐξήτουσεν ἀφορμὴν διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν.

Τὴν ἀφορμὴν ἔδωσεν ἡ δολοφονία τοῦ αὐστριακοῦ

διαδόχου ἀπὸ ἓνα Σέρβον φοιτητὴν τὴν 15 Ἰουνίου 1914.

Ἡ Αὐστρία ἐκήρυξεν ἀμέσως ὡς ὑπευθύνους διὰ τὴν δολοφονίαν αὐτὴν τὰς σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἐζήτησε νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν Σερβίαν μὲ ὄρους ταπεινωτικούς. Ἡ Σερβία κατὰ παρακίνησιν τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας ἠρηγήθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὄρους. Ἡ Γερμανία, ἡ ὁποία ἀπὸ πολλὸν καιρὸν ἦτο παρασκευασμένη διὰ πόλεμον, διότι ἐσχεδιάζε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς, παρεκίνησε τὴν σύμμαχόν τῆς Αὐστρίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ πολλὸν καιρὸν ἐπερίμενε μὲ φόβον ὁ κόσμος.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐνώθησαν Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία καὶ Τουρκία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Σερβία καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία ἄφησε τοὺς ἕως τότε συμμάχους τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1917 εἰς τὴν Ρωσίαν ἐγένεν ἐπανάστασις. Ἡ αὐτοκρατορία ἔπεσεν, ὁ Τσάρος καὶ ἡ οἰκογένειά του ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπεκράτησαν οἱ μπολσεβίκοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν. Εἰς τοὺς Ἀγγλογάλλους προσετέθησαν ἔπειτα καὶ αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς.

Ἡ Ἑλλὰς μὲ ὅλην τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βενιζέλου ἐκράτησε κατ' ἀρχὰς οὐδετερότητα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς ὁ Βενιζέλος ἔκαμεν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ κατ' ἀπαίτησιν τῶν Συμμάχων τῆς Συνεννοήσεως, ἀφῆντων τὸν θρόνον εἰς τὸν δευτερότονον υἱὸν του Ἀλέξανδρον. Τότε ἡ Ἑλλὰς ἠνώθη μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ

Είχ. 28. Χάρτης των διαδοχικών επανέξεσως τής
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν Ἀγγλίαν διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς παλαιοὺς ἐχθροὺς
τῆς Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.

Ὁ πόλεμος διήρξησε μέχρι τοῦ 1918 καὶ ἐνίκησαν
οἱ Ἀγγλογάλλοι καὶ οἱ σύμμαχοί των. Ἀποτελέσματα
τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἦσαν ἡ ταπεινώσις τῆς Γερμανίας
καὶ ἡ διάλυσις τῆς Αὐστροουγγαρίας.

Ἡ Ἑλλὰς μὲ τὸ αἶμα τῶν τέκνων τῆς ἔγραψε νέας
σελίδας θριαμβευτικὰς εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Μακεδο-
νίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἶχε τὴν εὐτυ-
χίαν νὰ ἴδῃ συμπληρωμένην σχεδὸν τὴν μεγάλην ἰδέαν
τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ παλαιὰ τῆς ὄνειρα ἠλήθευσαν.
Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Νεϊγὺ ἐπῆρεν ἀπὸ τὴν Βουλγα-
ρίαν τὴν δυτικὴν Θράκην, καὶ οὕτω τὴν ἀπέκλεισεν ἀπὸ
τὸ Αἰγαῖον. Μὲ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἐπῆρεν ἀπὸ
τὴν Τουρκίαν ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μέχρι
τῆς Τσατάλτζας καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὴν Σμύρνην
μὲ μεγάλην περιοχὴν. Ἐνας ὄρος ἀκόμη τῆς συνθήκης
αὐτῆς ἔλεγε καθαρά, ὅτι ἂν δὲν ἠσύχαζε τὸ κίνημα τοῦ
Κεμάλ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει τότε εἰς τὴν Ἀγυρον,
θὰ ἔχανε ἡ Τουρκία καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἑλληνικὴ σημαία εἶχε
φθάσει ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὴν Εὐ-
ρώπην καὶ πέραν ἀπὸ τὴν Προῦσαν εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν οἱ Ἕλληνες ἐπερίμεναν νὰ ἴδουν
τὴν γαλανόλευκον εἰς τὰ φρούρια τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως.

Αἴφνης τότε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος.
Ἔγιναν ἐκλογαὶ καὶ τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων τοῦ
ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Βενιζέλος, ἔχασε τὴν ἐξουσίαν.
Ὁ ἴδιος ὁ Βενιζέλος δὲν ἐπέτυχεν ὡς βουλευτὴς. Εἶχε
κουρασθῆ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ
νομίζων ὅτι τὰ ἐθνικὰ του ζητήματα εἶχαν λυθῆ πλέον

κατεψήφισε τὸ Βενιζέλου ὡς φιλοπόλεμον. Ἡ ἀποτυχία αὐτῆ τοῦ Βενιζέλου εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπανέφερε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν θρόνον. Ἄλλὰ οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν βασιλέα αὐτὸν οὔτε εἰς τοὺς ὑπουργοὺς του καὶ παραμερίζοντες τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν συμμαχίαν ἄφησαν αὐτὴν μόνην.

Οὕτω χωρὶς φίλους ἢ Ἑλλὰς, χωρὶς ὑποστήριξιν χρηματικὴν, ὕποχρεωμένη νὰ ἀγωνισθῇ ἀκόμη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν μὲ τὸν Κεμάλ, δὲν ἠδυνήθη μὲ ὅλας τὰς θυσίας νὰ κρατηθῇ. Ὁ Κεμαλιστὸς στρατὸς ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχύθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Ἐπὶ στιγμὴν ἡ συμφορὰ αὐτὴ ὀλίγον ἔλειψε νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν καταστροφὴν ὀλόκληρον τὸ κράτος. Ἐγινε τότε στρατιωτικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸν θρόνον. Ἡ ἐπανάστασις κατώρθωσε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης νὰ περιορίσῃ τὰς ζημίας. Ἐχασεν ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ ἑλληνισμὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἀπὸ αἰῶνων ἦτο εἰς τὰς γῶρας αὐτάς, ἐξεροζώθη καὶ πλέον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου Ἑλλήνων ἐζήτησαν σωτηρίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντῖνου, εἰς τὸν θρόνον ἀνήλθεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Γεώργιος. Ἐγιναν ὅμως κατόπιν ἐκλογαὶ Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ αὕτη ἐκίρυσεν ἑκπρωτον τὴν δυναστείαν καὶ ἀνεκίρυσεν τὴν Δημοκρατίαν τὴν 25ην Μαρτίου 1924. Τὴν ἀφασιν αὐτὴν ἀνεγνώρισε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος μὲ μεγάλην πλειονοψηφίαν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 1453 Ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
- 1788 Ἀγῶνες τοῦ Λάμπρου Κατσώνη.
- 1814 Ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.
- 1821 Φεβρουάριος: Ἐναρξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.
- Μάρτιος: Κατάληψις τῶν Καλαμῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὑψωσις τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγ. Λαύρας.
- Ἀπρίλιος: Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄.
- Μάιος: Μάχη Βαλτετσίου.
- Σεπτέμβριος: Ἀλώσις τῆς Τριπόλεως.
- 1822 Καταστροφὴ τῆς Χίου. Ἀνατίναξις τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη.
- 1824 Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ναυμαχία περὶ τὴν Σάμιον καὶ Κῶν.
- 1825 Ἡ παρὰ τὸ Μανιάκι μάχη.
- 1826 Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου.
- 1827 Ἀπρίλιος: Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.
- Ὀκτώβριος: Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.
- 1828 Ἀφίξις τοῦ Καποδιστριαίου.
- 1829 Τελευταία μάχη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας.
- 1831 Δολοφονία τοῦ Καποδιστριαίου.
- 1833 Ἀφίξις τοῦ Ὀθωνος.
- 1843 Ἀνακήρυξις τοῦ συντάγματος.
- 1862 Ἐξωσις τοῦ Ὀθωνος.
- 1863 Ἀφίξις τοῦ Γεωργίου. Ἐνωσις τῆς Ἑλτανήσου.
- 1881 Ἀπελευθέρωσις τῆς Θεσσαλίας.
- 1912-1913 Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.
- 1913 Συμμαχικὸς πόλεμος.
- 1914-1918 Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.
- 1920 Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.
- 1924 Ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

	Σελ.
1. Λάμπρος Κατσώνης	25
2. Ὁ Ἀνδροῦτσος	26
3. Ὁ Ναπολέων	28
4. Ρήγας ὁ Φεραῖος	31
5. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	40
6. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	48
7. Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης	50
8. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς	51
9. Τὸ Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας	52
10. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος	56
11. Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος	58
12. Ἀνδρέας Μιαούλης	64
13. Δημήτριος Ὑψηλάντης	67
14. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖτος	68
15. Ὁ Κανάρης	78
16. Μᾶρκος Μπότσαρης	81
17. Ὁ Λόρδος Βύρων	85
18. Ὁ Παπαφλέσσας	95
19. Γεώργιος Καραϊσκάκης	104
20. Ἰωάννης Καποδίστριας	112
21. Ὁ Ὄθων	119
22. Ὁ Γεώργιος	126

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελ.
1. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν	42
2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον	47
3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν	59
4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους	63
5. Οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι	141
6. Χάριτες τῶν διαδοχικῶν ἐπανξήσεων τῆς Ἑλλάδος	152—153

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ὁργάνωσις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.—1. Σχέσεις τοῦ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν κατακτητῶν Τούρκων.—2. Λειτουργήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.—3. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.—4. Οἱ Φαναριῶται.—5. Αἱ κοινότητες.—6. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—7. Ἡ παιδεία τοῦ Ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Σελ. 3—18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.—1. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ Ἕλληνες μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος.—2. Οἱ Ρῶσοι καὶ αἱ πρῶται ἐνέργειαι αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν.—3. Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1770.—4. Ἀγῶνες Λάμπρου Κατσώνη.—5. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ οἱ Ἕλληνες.—6. Ρήγας Φεραῖος.—7. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Σελ. 19—38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Τὰ προσίμια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.—1. Φιλικὴ Ἐταιρία.—2. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδανίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.—3. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου. Σελ. 38—46.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ἐκρηγξίς καὶ ἐξάπλωσις τῆς Ἐπαναστάσεως (1821).—1. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ.—2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.—3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.—4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρὰ καὶ Ὑδραν.—5. Πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδάφρου. Σελ. 46—69.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἀμυντικοί
(1822—1824).—1.

Σουλίου.—2. Πρώτη πολιορκία
τεία καὶ καταστροφή τοῦ Λορέμαλη.—
Χίου.—5. Πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος.
νάρι.—6. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823. Μαρο-
Μπότσαρης.—7. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—8. Ὁ φιλελληνισμός.
Σελ. 70—86.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ Τούρκων καὶ
Αἰγυπτίων (1824—1827).—1. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ
Ἄλη πασᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—2. Ὑπο-
ταγὴ τῆς Κρήτης καὶ καταστροφή τῆς Κάσσου.—3. Καταστροφή
τῶν Ψαρῶν.—4. Αἱ ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμιον καὶ τὴν Κῶν.—
5. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάληψις Μεθώνης,
Κορώνης, Ναυαρίνου.—6. Μάχη Μανιακίου. Ἀπελευθέρωσις
Κολοκοτρώνη. Καθυπόταξις Πελοποννήσου.—7. Δευτέρα πολιο-
ρκία τοῦ Μεσολογγίου.—8. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεάν
Ἑλλάδα. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—9. Πολεμικὰ
κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.—10. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.
Πανώλεθρία τῶν Ἑλλήνων εἰς Φάληρον. Πτώσις Ἀκροπόλεως.
Σελ. 87—107.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατά-
στασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (1827—1832).—1. Ἡ πο-
λιτικὴ τῶν Δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827.—2. Ἡ ἐν Ναυαρίνω
ναυμαχία.—3. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας.—4. Ἀπαλλαγὴ τῆς
Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἡ μάχη
τῆς Πέτρας.—5. Ἀναγνώρισις τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.
—6. Δολοφονία τοῦ Καποδιστριαίου.—7. Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ βασιλείου.
Σελ. 108—117.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος.—1. Ἡ Ἀντι-
βασιλεία.—2. Ἡ αὐταρχία.—3. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία.—
4. Ἐξωσις τοῦ Ὀθωνος.
Σελ. 118—125.

ΤΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

· 2· μέχρι τῆς τετρα ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1866.— 3. Ὁ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥΝ τοῦ 1870.— 4. Τὰ Βαλκανικὰ κράτη ἑθνικὸς πόλεμος τοῦ 1877.— 5. Τὸ Βουλγαρικὸν Ὀνομαζομένην ἑπανάστασις.— 6. Νέα Κρητικὴ ἑπανάστασις καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.— 7. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ ἑπανάστασις τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908.— 8. Τὸ κρητικὸν ζήτημα. Σελ. 125—138

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς μεγάλης ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.— 1. Ἡ ἑπανάστασις τοῦ 1909.— 2. Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.— 3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.— 4. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Σελ. 138—155.

